

1. Úvod

Téma diplomové práce „Právní ochrana spotřebitele v českých zemích, její vznik, vývoj a proměny do roku 1989“ jsem si zvolila zcela záměrně. S problematikou práv spotřebitelů se každý z nás setkává dnes a denně, ať už jako spotřebitel, tedy ten, kdo zboží nakupuje, nebo využívá služby, nebo jako prodejce či podnikatel, který ostatním služby či zboží poskytuje. To, jak hluboko do minulosti úprava vztahů mezi prodávajícím a kupujícím a dohled nad nimi sahá a jak se tyto vztahy vyvíjely a ovlivnily současnou právní úpravu, ví jen málo kdo.

Cílem mé práce tedy je zachytit historický vývoj ochrany spotřebitele a jeho právní úpravy v českých zemích od vzniku středověkých měst do roku 1989 a zachytit důležité momenty jednotlivých etap historického vývoje českého státu, jež významně vývoj ovlivnily.

Práce je rozdělena do tří hlavních kapitol.

První, a zároveň nejobsáhlejší, je kapitola nazvaná „Vznik a vývoj ochrany spotřebitele ve středověkém právu“. Pojednává o vzniku a vývoji středověkých měst jako center trhu, jež se stala základním předpokladem pro vznik a vývoj ochrany spotřebitele na našem území. Práce dále pojednává o právu trhovém, jež mělo velký vliv na vnitřní rozvoj měst a jejich hospodářství; o orgánech městské správy, podílejících se na kontrole a ochraně spotřebitele, nejvýznamnějšími byly rychtáři a konšelé; o cechovním zřízení, cechy se staly důležitou součástí městské správy ve středověku, vznikem cechů se usnadnil a zefektivnil dohled nad kvalitou výrobků a prací řemeslníků, ochrana práv kupujících se posunula o velký krok vpřed. Důležitými zákoníky, vydanými v daném období byly například „Práva městská království českého“, tzv. Koldínův zákoník z roku 1579 a „Všeobecný občanský zákoník“ z roku 1811, je mu věnována značná pozornost, stal se základem soukromoprávní ochrany spotřebitele.

Následující kapitola se nazývá „Vývoj ochrany spotřebitele v letech 1848 - 1918, 1918- 1938 a 1938-1945“. Rozdělena je do jednotlivých podkapitol dle vývojových období českého státu. Na úvod každé podkapitoly jsem zařadila

stručný historický konkrz daného období, snahou je v něm zachytit historické okolnosti, jež mohly mít na vývoj ochrany spotřebitele vliv (př. hospodářská situace daného období). Součástí každé podkapitoly je také další vývoj občanského práva, byla jím zaručena základní soukromoprávní ochrana spotřebitele; a výčet a stručný obsah dalších soukromoprávních či veřejnoprávních norem na ochranu spotřebitele.

Struktura poslední kapitoly „Proměny právní ochrany spotřebitele po roce 1945 do roku 1989“ je v podstatě stejná. Doplněna je o podkapitulu o vzniku a vývoji státních kontrolních orgánů, jež vykonávali své funkce v zájmu ochrany spotřebitele. Na závěr poslední kapitoly je nutné zmínit odlišný vývoj ochrany spotřebitele v rámci Evropského společenství.

2. Vznik a vývoj ochrany spotřebitele ve středověkém právu

2.1. Vznik a vývoj středověkých měst jako center trhu

Od zániku Velké Moravy do počátku 13. století v Čechách a na Moravě nebyla žádná města. Do té doby zde byly jen slovanské osady, větší či menší osady lidí řemeslných, rolnických, lidská sídliště pod hrady, při dvorech a kláštorech. Tyto útvary postupně dozrávaly ve střediska městského typu. K tomu, aby se staly městy, bránily nevyvinuté „městské funkce“^{1, 2}

Proces budování sídlišť byl poměrně složitý. Z početných hradišť se v Čechách nejprve vyčlenila hradska střediska a vytvořila síť povahy správní, vojenské a hospodářské. Kolem těchto útvarů, v literatuře často nazývaných „města“, postupně narůstala sídliště. Nevládlo v nich již samotné zemědělství, začaly se od něj oddělovat a specializovat další činnosti nabývající povahy řemesel. Po připojení Moravy k českému státu se i zde vytvořila síť hradišť podobných hradištním systémům v Čechách.³

V sídlištích se střediskovou funkcí, často nazývaných „trhy“, se se souhlasem panovníka, rozvíjela pravidelná trhově činnost. Docházelo zde k výměně a prodeji zboží mezi řemeslníky a zemědělci, rozšířil se význam peněz jako zvláštního zboží poměřujícího hodnotu jiných druhů zboží.⁴ Nejvýznamnějšími byly trhy potravin a věcí každodenní potřeby, těch se účastnili jak lidé domácí, tak lidé z blízkých vsí. „Zvyšující se úroveň směny, více peněz v oběhu, a společenská dělba práce přispěli k tomu, že se z těchto útvarů často vyvinula města „*civitates*“, nebo městečka „*oppida*“, další zůstávala na úrovni venkovského sídliště s omezenou tržní funkcí, jiná poklesla na ves.“^{5, 6}

Druhá polovina 13. století bývá často označována jako „zlatý věk“ zakládání nových, „skutečných“ měst. Zakládána byla individuálně a to buď *na*

¹ Městské funkce: patřily mezi ně např. funkce správní, právní, kulturní, centrum obchodu

² Winter Z., Zlatá doba měst českých, Praha 1991, 2. vyd., s. 7

³ Hoffmann F., České město ve středověku: Život a dědictví, Praha 1992, 1. vyd., s. 31

⁴ Bílý J. L., Právní dějiny na území České republiky, Linde Praha, a.s. 2003, s. 45

⁵ Břínková, M., Historie ochrany práv kupujících do 2. pol. 19. stol., Plzeň 2011, BP, s. 2

⁶ Problematice vzniku trhů a trhově vsí a vysvětlení důležitých pojmů s tím souvisejících se podrobněji věnuje Jíří kejř v článku „Trhy y trhově vsi v Čechách a na Moravě“, jež je součástí Právněhistorické sbírky, č. 28

základě zakládací listiny (smlouvy mezi vrchností a podnikatelem), byly v ní mimo jiné stanoveny podmínky založení města a práva, která budoucí město mělo užívat (takto vznikala města nejčastěji v oblasti naleziště drahých kovů, nebo v oblasti pěstování vinné révy), nejstarším takto vzniklým městem je město Bruntál⁷; nebo města *vyrůstala pozvolna ze starých sídlištních útvarů*, statut města získávali ústní úmluvou, práva jim byla potvrzena později.⁸ Mezi nejstarší takto vzniklá města patří Praha a Cheb.

Impuls k založení města mohl zpočátku vzejít od budoucího pána, tedy panovníka, nebo podnikatele nazývaného „*lokátor*“⁹; nebo budoucích měšťanů. Brzy začala vznikat města z iniciativy jiných činitelů, byly jimi například kláštery (tímto způsobem bylo založeno například město Kladruby stejnojmenným benediktinským klášteřem).

Organizační a právní model města k nám přicházel z oblasti jihoněmecké, též označované jako švábské (oblast jižní Moravy a jižních Čech) a oblasti severoněmecké, též označované jako saské (oblast severní Moravy a severních Čech)¹⁰. Jejich základní půdorys byl ve většině měst stejný. Centrem středověkého města bylo náměstí. Náměstí bylo politické, stavební, hospodářské a sociální jádro města a bylo centrem všeho dění. Konaly se zde trhy, popravy, pořádali se tu světské a církevní události. Nejdůležitějšími budovami byla radnice a kostel, domy okolo náměstí patřily nejbohatším měšťanům. Domy chudších či středně bohatých měšťanů se nacházely v postranních ulicích, dále od náměstí. U městských hradeb, jimiž byla města z důvodu obrany po celém svém obvodu obehána, byla i rozsáhlá předměstí, v nichž stály domy řemeslníků a také zemědělské usedlosti a dvorce.¹¹

Města se dělila na města královská, ta se dále dělila na města věnná, jež patřila královně a města horní, ta byla pod ochranou panovníka; a města poddanská. Města královská zakládal král, lidé v nich byli svobodní, měli

⁷Bílý J. L., Právní dějiny na území České republiky, Linde Praha, a.s. 2003, s. 46

⁸Hoffmann F., České město ve středověku: Život a dědictví, Praha 1992, 1.vyd., s. 36

⁹ Lokátor si musel od panovníka koupit nejprve právo město založit, musel mít tedy velký kapitál a velké znalosti, týkající se společenské struktury obyvatel města, vnitřního řádu a práva. Dostávali od panovníka trvalá práva, rychtu s náležitostmi v oblasti soudní a správní, podle podmínek ve městě i lázně, krčmu, nebo například mlýn.

¹⁰ Bílý J. L., Právní dějiny na území České republiky, Linde Praha, a.s. 2003, s. 46

¹¹ http://cs.wikipedia.org/wiki/St%C5%99edov%C4%9Bk%C3%A9_m%C4%9Bsto, [cit. dne 15. 2. 2013]

povinnost odvádět králi daně a za to od něj dostávali „*privilegia*“¹² Města poddanská zakládala církev a šlechta, obyvatelé byli poddaní své vrchnosti.

František Hoffmann, znalec českých právních dějin, vznik měst na našem území shrnul takto: „Právě středověké město v podobě, jaké se k nám dostávalo a jak bylo dotvářeno v našich podmínkách, poskytovalo předpoklady k tomu, aby vyrůstala společnost vyššího typu, s pevným hospodářským základem, schopností sebeobrany, s určitým právním řádem, s vyšší funkcí kulturní, společnost, jejím jádrem byla obec měšťanů, kteří s městem trpí dobré i zlé a jejichž důležitým rysem byla aktivita ve všech oblastech městského života.“¹³

2.2. Městské právo ve středověku

Vznik měst je bezprostředně spojen se vznikem „městského práva“, nejstarší zmínka o něm pochází z roku 1223. Právo vznikalo složitým procesem. Kromě práva domácího se zde objevovaly i prvky práva cizího (lidé, kteří do měst přicházeli, si s sebou často nesli řadu právních zásad z oblastí, odkud přišli). Již od počátku se v českých zemích vyvíjely dvě hlavní oblasti práva. Jedna byla ovlivněna právem jihoněmeckým, druhá právem severoněmeckým. Nebylo však vytvořeno právo pro všechny města společně. Příslušnost města do právní oblasti určovala jeho poloha, hospodářské a politické zájmy a zájmy panovníka.¹⁴

V některých městech, zejména v těch menších, mělo právo podobu práva obyčejového. Například v době, kdy neexistovala evidence vlastnictví k nemovitostem, a zápisy do zemských desek byly věcí iniciativy vlastníků, docházelo k prodeji nemovitostí prodejci, kteří k ní neměli vlastnické právo; vznikl tedy obyčej, že prodávající ručí za právní vady prodané nemovitosti, tj. že k ní nemá nikdo lepší právo.¹⁵ V těch větších městech bylo právo stvrzováno panovnickou listinou, jak tomu bylo např. v Brně v roce 1243 („Václav I. udělil Brnu první privilegium, obsahující řadu hospodářských, politických, soudních i samosprávních výsad. Tímto aktem vyňal panovník město z pravomoci zemských hradeckých úředníků a zařadil jej mezi města královská“¹⁶). Městské

¹² Privilegia jsou výsady, kterými získávají od svých zakladatelů práva jednotlivé stavy, šlechtici, církevní instituce, města a další. Základními privilegii pro města bylo právo trhové, mílové, várečné, hrdební.

¹³ Hoffmann F., České město ve středověku: Život a dědictví, Praha 1992, 1. vyd., c.d., s. 42

¹⁴ Břínková, M., Historie ochrany práv kupujících do 2. pol. 19. stol., Plzeň 2011, BP, c.d., s. 4

¹⁵ Malý K., České právo v minulosti, Nakladatelství ORAC, 1995, s. 99

¹⁶ http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_udalosti&load=147, [cit. dne 16.2. 2013]

právo bylo doplňováno privilegii panovníka či vrchnosti, statuty a ustanoveními městské rady.

Podle Františka Hoffmanna lze městská práva vymežit jako „soubor obyčejových a zákonných ustanovení, která se týkala města jako celku, i jeho obyvatel; byla zaručována městskou vrchností, uplatňována městskými orgány a užívána obyvateli ve věcech veřejných a soukromých.“¹⁷

Pro růst bohatství a další rozvoj měst byl důležitý obchod. Byla zde tedy snaha prostřednictvím právních norem, vyhlašovaných a chráněných státní mocí, zamezit takovým praktikám výrobců a obchodníků, které obchod poškozovaly a jeho rozvoj narušovaly.¹⁸

Důležitým městským právem, jež mělo rozhodující vliv na rozvoj měst a jeho hospodářství, bylo právo trhově. Šlo nejen o právo trhy pořádat, ale také povinnost platit trhově poplatky, byla v něm stanovena pravidla o konání trhu a obyčejích při nich dodržovaných.¹⁹ Poplatky a cla, které se na trhu vybíraly, se staly nedílnou součástí příjmu města, ta rychle bohatla a vyvíjela se.²⁰

Životní úroveň obyvatel rostla, bylo tedy důležité obstarat pro občany dostatek potravin, masa, vína, řemeslných výrobků a luxusního zboží. Na trzích se obchodovalo jak se zbožím domácích řemeslníků a obchodníků, tak se zahraničními zeměmi. Z ciziny bylo dováženo zboží, které domácí trh nebyl schopný zajistit, např. sůl, mořské ryby, koření a papír; do ciziny se z českých a moravských měst vyváželo např. obilí, slad, medovina, sukno a víno. Dostatečná konkurence na trhu udržovala nízkou cenovou hladinu.

Právo týkající se trhu neupravovalo vztahy mezi prodejci, bylo zaměřené zejména na ochranu kupujících. Městské právo zakazovalo např. prodej nemovitostí po západu slunce. Karel Malý ve svém díle napsal: „Noční události měly tehdy v sobě něco pohoršivého, nedobrého, co neneslo denní světlo.“²¹ Při prodeji věcí movitých původně ručil prodávající jen za to, že neprodává věc kradenou, odpovědnost za vady faktické řešilo městské právo jen částečně a to

¹⁷ Hoffmann F., České město ve středověku: Život a dědictví, Praha 1992, 1.vyd., c.d., s.248

¹⁸ Zadražil, M., O ochraně spotřebitele: Praktická příručka se vzory a judikaturou, Linde Praha a.s., Praha 2000, s. 9

¹⁹ Právně historická studie č. 28, s. 33

²⁰ Břínková, M., Historie ochrany práv kupujících do 2. pol. 19. stol., Plzeň 2011, BP, s. 5

²¹ Malý K., České právo v minulosti, Nakladatelství ORAC, 1995, s. 100

například při prodeji koně (nejčastěji se řešila dýchavičnost), svoje právo na vrácení peněz mohl kupující uplatnit do tří dnů.

„Den v týdnu, v němž byl konán trh, platily v některých městech zvláštní předpisy. Například v Hlubčicích nemohl být proti nikomu, kdo něco koupil na trhu, vnesen nárok, že věc pochází z krádeže, když však koupil něco mimo trh nebo v jiný den, byl za to zodpovědný podle přesně stanovených pravidel.“²²

Nejstarším, právně upraveným typem smluv, byla *smlouvy trhov*á, jejíž účastníci se nazývali soukupové. Uzavřením smlouvy byl okamžik dosažení konsenzu mezi stranami, obsahem smlouvy byla dohoda o předmětu a ceně, stranám ze smlouvy plynula jistá práva a povinnosti. Prodávající převádí na kupce své vlastnické právo v rozsahu, v jakém ho měl on sám. Je zároveň povinen zajistit kupci klidné držení a užívání věci prodané. Děje se to obvyklým způsobem ručení za právní vady věci. Kupec odevzdává prodávajícímu trhovou cenu, mohl být dán i závdavek a zbytek ceny doplacen po smluvené lhůtě. Pro platnost smlouvy nebyl vždy nutný knihovní zápis.²³

Nejvýznamnější normou městského práva, jež na našem území ovlivňovala vztah prodávajícího a kupujícího byla roku 1579 vydaná „Práva městská Království českého“ (viz. kapitola č. 1.4.1. Kodifikace práva městského), jež upravovala v podstatě veškeré dění ve městech- městskou správu, soudnictví, právo majetkové, závazkové či věcné. Jednotné městské právo bylo zárukou jednotného výkladu práva a jednotné jurisdikce městských soudů, dávalo tedy kupujícím i prodávajícím záruku stejného posuzování jejich závazků v různých městech. Většina ustanovení tohoto zákoníku platil až do roku 1811, do vydání Všeobecného občanského zákoníku (viz. kapitola č. 1.4.2. Kodifikace práva občanského).²⁴

²² Právně historická studie č. 28, c. d., s. 30

²³ Malý K., České právo v minulosti, Nakladatelství ORAC, 1995, s. 99

²⁴ <http://www.coi.cz/cz/o-coi/historie-ochrany-prav-kupujicich/>, [cit. dne 17. 2. 2013]

2.3. Městská správa

2.3.1. Rychtáři a konšelé jako první obchodní inspektoři

Města dosud spravovala rozvíjející se krajská správa, nedostatek správních orgánů však vedl k tomu, že se postupem času začala spravovat sama, prostřednictvím vlastních správních orgánů.²⁵

Na trzích všech měst byla kontrolována kvalita zboží, správnost měr a vah, jakost produktů; docházelo k regulaci cen a to zejména u potravin a věcí každodenní potřeby. Stanovení norem, dohled nad jejich dodržováním a souzení hříšníků, patřili zpočátku měst do kompetencí panovníka, ten tyto funkce vykonával prostřednictvím svého úředníka, zvaného buď královský rychtář, nebo na severu království fojt nebo šoltys. S rozvojem měst a jejich významem jako obchodních center, přecházely pravomoci týkající se ochrany spotřebitele na samotné městské konšele, rychtáře a později na cechy, jež se staly důležitou součástí městské správy.²⁶ „Aby bylo zajištěno, že je na trhu prodáváno zboží kvalitní, byli samosprávou určeni domácí mistři rozlišných řemesel, kteří prohlíželi prodávané zboží a špatné zboží bez okolků zabírali.“²⁷ Přítomnost jednotlivých mistrů potvrzují například záznamy z pamětních knih Brandýsa nad Labem, vedené od 16. století, jež se zmiňují o měřících nad pivem, masem olejem a chlebem, dosazovaných brandýskými konšely. Tito úředníci měli povinnost například každý čtvrtý týden vybírat chléb v pekařských krámech a nosit ho na radnici, kde se posuzovala jeho kvalita a velikost.²⁸

Jak již bylo zmíněno, rychtář byl ve městě původně zástupcem panovníka. Na něj panovník delegoval soudní a správní pravomoci. Předsedal jak městské radě, jež vykonávala hospodářskou, finanční a politickou správu města; tak městskému soudu, sám soudil jednodušší soudní spory, ty těžší za přítomnosti přísežných či konšelů.

Konšelé byli zpočátku sbor rádců a pomocníků rychtáře, v pozdním středověku začali potlačovat rychtáře do pozadí a postupně přebírali jeho pravomoci.²⁹ Konšelé v rámci živnostenské politiky měst vydávali živnostensko-

²⁵ Hoffmann F., Středověké město v Čechách a na Moravě, Praha 2009, 1. vyd., s. 404

²⁶ Břínková, M., Historie ochrany práv kupujících do 2. pol. 19. stol., Plzeň 2011, BP, s. 6-7

²⁷ <http://www.coi.cz/cz/o-coi/historie-ochrany-prav-kupujicich/>, [c.d. dne 18. 2. 2013]

²⁸ Pátrová K., Voděra K., Řemeslnické cechy v Brandýse nad Labem, Stará Boleslav, 2010, s. 21

²⁹ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kon%C5%A1el>, [cit. dne 18. 2. 2013]

policejní řády. Šlo o předpisy směřující k regulaci určité obchodní činnosti a tím, zprostředkovaně, i k ochraně kupujících. Řády umožňovaly kontrolovat výrobu a odbyt jednotlivých obchodníků a řemeslníků, stanovovat ceny některého zboží, aby bylo obyvatelstvo chráněno před drahotou, dávat hlídat trhy a trhovce, aby lidé nebyli okrádáni jejich šizením, kontrolovat správnost měř a vah, soudit spory. Nejvíce se dbalo na kontrolu potravin a věcí denní potřeby.³⁰

Jednou ze zásadních pravomocí, jež panovník delegoval na rychtáře a konšele, byl dohled nad nepoctivými obchodníky. Nejdůležitější byl dohled na trzích, docházelo k mnoha nešvarům. Městští úředníci určovali nejen cenu, ale i počet, váhu a kvalitu prodávaného zboží. Ke kontrole správnosti měř a vah jednotlivých obchodníků sloužily městské váhy, které byly v době konání trhu volně přístupné. Právo stanovovat cenu věcí na trhu měli rychtáři zejména u potravin a věcí každodenní potřeby.³¹

Největší problémy byly s tradičními řemesly, např. pekaři a řezníky. Těm se nelíbilo, že ceny jejich výrobků, stanovené rychtáři a konšeli, zůstávaly dlouhou dobu stejné a ceny surovin (obilí, masa) rostly, snažili se tedy ušetřit „kde se dalo“, mnohdy i na úkor kupujícího.

Dohled konali rychtáři a konšelé i v hospodách. V roce 1390 bylo povinností mít v pražských hospodách tzv. úřední žejdlík s vbitým hřebíkem jakožto ryskou, podle kterého si host mohl přeměřit správnou míru. Pokud při kontrolách konšelé zjistili s pomocí vlastního žejdlíku, že ten „šenkýřův“ neodpovídá normě, byla hospodskému uložena pokuta a jeho žejdlík provrtán.³²

„O tom, že šizení zákazníků má dlouhou tradici, svědčí dochovaný záznam z roku 1525, kdy bylo na pražském trhu nalezeno máslo falšované lojem. Kupci do tlučeného pepře přidávali chlebovou kůru, do vosku krách či sůl míchali s vápnem. Pošlého lososa rybáři na trhu zbarvovali krví jiné ryby, aby vzbudil v kupujících zdání čerstvého úlovku.“³³

³⁰ <http://www.coi.cz/cz/o-coi/historie-ochrany-prav-kupujicich/>, [cit. dne 18. 3. 2013]

³¹ Winter Z., Zlatá doba měst českých, Praha 1991, 2. vyd., s. 118

³² <http://www.coi.cz/cs/ocoi/historie-ochrany-prav-kupujicich.html> [cit. dne 13. 3. 2013]

³³ <http://www.coi.cz/cz/o-coi/historie-ochrany-prav-kupujicich/>, c. d. [cit. dne 13.3.2013]

Na konci 13. století začali o samosprávu usilovat sami měšťané. Jejich hlavním cílem bylo omezit pravomoci rychtáře a zároveň požadovali obsazení jeho úřadu volbou. Prvních výsledků dosáhli již ve 14. století. Rychtář postupně ztrácel postavení v městské správě i u městských soudů. „Rychtář byl přeměněn na náčelníka městské policie a podřízen autoritě městské rady“.³⁴ Dohled nad řemeslnou výrobou a pravomoc vydávat příslušná nařízení pozvolna přecházely na nově vznikající cechovní organizace, tzv. cechy.

2.3.2. Cechy jako součást městské správy

V počátcích měst, než se prohloubila dělba práce mezi městem a venkovem, se měšťané zabývali výrobou živočišnou a rostlinnou, ta během 13. a 14. století začala rychle ustupovat. Hlavním výrobním odvětvím a charakteristickým znakem měst se ve středověku stala řemesla, zemědělství se věnovali jen lidé na vesnici.³⁵

Řemeslník ve městě byl svobodný, sám si opatřoval suroviny, rozhodoval o tom, co bude vyrábět a své výrobky prodával. Záleželo jen na něm samotném, jak dokáže obstát před domácí a cizí konkurencí.

Velkého rozvoje se dočkala například řemesla potravinářská. To, co bylo dříve pro domácnost samozřejmostí, jako například pěstování obilí a pečení chleba, lidé často přenechávali řemeslníkům. „Největšího rozšíření a ekonomického významu dosahovala výroba piva. Ve městech se také hojně rozšířilo řeznické řemeslo. K významným městským řemeslům patřila výroba plátna ze lnu nebo konopí, soukenictví, tedy výroba tkaniny z vlny, řemesla v oblasti zpracování kůže a kožešin, výrobě obuvi a oděvů, zpracování a využití dřeva a jiných přírodních zdrojů, zpracování kovů, stavebnictví, výroby skla, papíru, výroba zařízení na pomezí nástrojů a strojů.“³⁶

Důležitým faktorem, udávajícím vyspělost města, byl počet řemesel. Podle něj se města dělila na velkoměsta (více než 200 řemesel), královská měla (50-100 řemesel), menší královská a poddanská města (méně než 50 řemesel), městečka (10-20 řemesel).

³⁴ Malý K. a kol., České a československé právní dějiny do roku 1945, Praha 2005, 3. vyd., c. d., s. 42

³⁵ Hoffmann F., České město ve středověku: Život a dědictví, Praha 1992, 1. vyd., s. 180

³⁶ Břínková, M., Historie ochrany práv kupujících do 2. pol. 19. stol., Plzeň 2011, BP, s. 12-13

Prvotní svoboda řemesel ve městě způsobila jejich přesycení a ohrozila existenci mnoha řemeslníků. Situace se vyhrotila tak, že městská správa nebyla schopna sama oblast městských živností řídit. Koncem 13. století se začala vytvářet seskupení řemeslníků téhož řemesla i mezi řemesly navzájem. „Tak se například sdružovali koláři, kováři a bednáři, jejichž spolupráce bylo zapotřebí ke zhotovení finálního výsledku.“³⁷ Seskupení byla nejdříve nazývána bratrstva, později se z nich vyvinuly privilegované cechy (podle německého slova *Zeichen-
znak, zanmení*). Vnik cechů lze chápat jako snahu cechovních mistrů o stmelení se proti nově příchozím a zabránění tak vzniku konkurence a touhu řemeslníků upravit si živnostenské právo ve svůj prospěch. Organizace si postupem času začaly přivlastňovat řadu kompetencí v živnostensko-politických otázkách a stala se důležitou součástí městské správy, respektive vznikla druhá městská správa zájmová s kompetencí ve věcech živnostensko-politických.³⁸ Příslušnost k cechu byla prostředkem zabezpečujícím účast na správě městských záležitostí.

Cechy byly veřejnoprávní organizace, které měly právo hájit své zájmy, vykonávali i živnostenskou policii a soudnictví. Byly pod dohledem vrchnosti a městské správy. Cechy byly pokládány za výkonný orgán městské správy, který měl utvářet harmonický vztah mezi výrobcem a spotřebitelem, za úřady, které měly být spravovány v rámci obecného prospěchu co nejpoctivěji a nejsvědomitěji. Zahrnovaly v sobě péči nejen o mistry, tovaryše a učně, ale také péči o prospěchy spotřebitelů. Pečovali tak o obecné dobro, dobrou pověst města i čest řemesla.³⁹

V zájmu ochrany spotřebitele dbali zejména na dobrou kvalitu surovin a výrobků a na jednotnost a přiměřenost cen za práci a výrobky řemeslníků.

K zajištění *dobré kvality výrobků* byla nutná dobrá technická zdatnost producentů. Cechovní řády proto upravovaly postup při odborném výcviku učňů a tovaryšů, jako budoucích řemeslníků.

Další zárukou dobré kvality výrobků byly předpisy o jakosti surovin, o užívání nástrojů a náradí, o určitých způsobech výrobních postupů, o rozměrech a jakosti výrobků, o prohlídkách dílen a výrobků a prověřování jakosti, zejména

³⁷ Pátrová K., Voděra K., *Řemeslnické cechy v Brandýse nad Labem, Stará Boleslav*, 2010, s. 6

³⁸ Hoffmann F., *České město ve středověku: Život a dědictví*, Praha 1992, 1. vyd., s. 187

³⁹ Gruber J., *Průmyslová politika*, Praha 1922, s. 47

šlo-li o výrobky určené k vývozu z města nebo země, cechem nebo městskou správou.

Ochrana spotřebitele spočívala i v *regulaci cen* za práci a výrobky řemeslníků. Ceny výrobků byly určovány zejména tam, kde nebyla možná konkurence. Nad určováním cen cechy dohlížela městská správa. Ta mohla, v případě, že cechy porušovaly zájem spotřebitelů, ceny určit sama. Tato pravomoc se týkala zejména věcí denní potřeby. Řemeslníkům bylo zakázáno se na cenách tajně domlouvat.

Cechovní řády a orgány pečovaly také o zájmy příslušníků cechu. Byla jim zaručena slušná a bezpečná výživa a to tak, že jim byl v rámci celku zajištěn výhradní odbyt jejich výrobků. Tím byla omezena veškerá konkurence mistrů téhož řemesla. Práce byla omezena jen na malovýrobu, byl stanoven počet výrobků, které smí mistr vyrobit, mít na skladě či dát na trh, byl omezen i počet tovaryšů a učňů, které má mistr mít. Např. krejčí pražského cechu, v rámci ochrany zájmům ostatních řemeslníků, mohli mít na skladě v roce 1318 jen dva oděvy. Cechovní řády stanovily dny pracovního klidu. Byly v nich stanoveny i dny společného nákupu surovin řemeslníků téhož cechu. Někteří řemeslníci měli přednostní právo nákupu surovin na tru, jiní měli dokonce právo si prosadit vlastní cenové požadavky.⁴⁰

Cechy byly založeny na principu aktivní regulace uvnitř cechu i vně. Členství v nich bylo zpočátku svobodné, později se stalo povinností. Kdo se nestal členem cechu a provozoval řemeslnou činnost, byl přísně stíhán.

V čele cechu stál cechmistr, zpočátku byl volen konšely, později si je volil cech sám a byl potvrzován městskou radou. Vedle nich působili cechovní starší. Jako první měli právo svobodné volby svého cechmistra řezníci a to již v roce 1437, stali se tak vzorem ostatním cechům.⁴¹

Cechmistři měli nad svými členy právo soudní, ve věcech řemesla. Odvolací instancí byl soud městských konšelů. Třetí instancí byl král, nebo jeho zástupce, podkomoří. Pokud se řemeslník dopustil těžké viny, byl první instancí soud konšelů. V poddanských městech měla poslední slovo vrchnost. Na cechovních soudech byli pokutou většinou vosk a peníze. Pokud bylo provinění

⁴⁰ Gruber J., Průmyslová politika, Praha 1922, s. 48 an.

⁴¹ Winter Z., Dějiny obchodu a řemesel v Čechách v XIV. a XV. století., Praha 1906, s. 662

těžší, mohl být viník vržen do městského vězení, nebo mu mohlo být pozastaveno či zrušeno řemeslo.⁴² Cechmistři měli dále povinnost spravovat cechovní pokladnici, dohlížet nad dodržováním městských řádů a nařízení, jako pravá ruka konšelů, plnili také úkol živnostenské policie, a to v přenesené působnosti s menší nebo větší pravomocí. Prováděli kontroly řemeslnických dílen a trhů za účelem ochrany kupujících. Regulovali veškerý prodej, pokutovali mistry za nekvalitní zboží, kontrolovali váhu a míru. Kontrole cechmistrů podléhali také produkty cizích výrobců, kteří na trhu chtěli prodávat neoprávněně.⁴³

Na běžné kontroly brávali cechmistři často i mistry obecní, měli strach z toho, že jejich rozhodnutí poškozený mistr napadne. Od poloviny 15. století se přítomnost obecních mistrů stala nezbytností a povinností. Je znám například případ mistra Jana, kterému pekařští cechmistři, bez přítomnosti městských úředníků, sebrali v rámci kontroly mazance a chleby. Cechmistrům bylo vyhrožováno, že pokud se bude situace opakovat, budou muset zboží zaplatit.⁴⁴

Důležitějších prohlídek se účastnili i konšelé. Týkalo se to zejména kontroly potravin. Nejčastěji bylo kontrolováno maso, chleba a pivo. Konšelé, cechmistři a jiní k tomu určení úředníci prováděli kontroly na trzích zejména ráno, před jejich začátkem.

Dohled nad *pekaři* spočíval především v kontrole mouky, která se při výrobě chleba používala. Kontrolována byla také míra a váha chleba, který pekaři prodávali. Pokud míra a váha chleba neodpovídala, chléb byl rozdán chudým. Kupující byli před nepoctivými prodejci chránění také povinnou známkou na bochníku, podle ní bylo možné poznat, který cech jej vyrobil. Většina přestupků byla trestána pokutou, pokud se však opakoval vícekrát, mohl být řemeslník zbaven živnosti. V roce 1535 byla některá ustanovení změněna. Pokud například pekař nedodržel váhu chleba, byla mu živnost na měsíc zastavena. Zpočátku cenu chleba určovali sami konšelé, od počátku 16. století se pro tento účel sestavovala komise, složená z několika pekařů, konšelů a obecních starších.⁴⁵

K nejmocnějším živnostníkům ve městech patřili *řezníci*, jejich zástupci často zasedali v městské radě. Byl tedy velký problém s dohledem nad nimi a

⁴² Winter Z., Zlatá doba měst českých, Praha 1991, 2. vyd., s. 217

⁴³ Winter Z., Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století., Praha 1906, s. 670 an.

⁴⁴ Tamtéž, s. 670

⁴⁵ Moller P., Cechy v zemích české Koruny v době pobělohorské, Plzeň 2000, s. 45

s jejich trestáním. Na konci 16. století byl problém překonán. Kontrolu nad nimi vykonávali konšelé spolu s cechmistry a zvláštními městskými úředníky. Kontrolována byla zejména zdravotní nezávadnost masa a váha masa. Maso, které neprošlo přísnou kontrolou a na trhu se nesmělo prodávat, se odváželo do chudobinců.⁴⁶

Kontroly byly prováděny pravidelně, náhodně, nebo pokud to rada města cechmistrům přikázala. Například chleba pražských pekařů byl kontrolován dvakrát až třikrát týdně, slad se kontroloval vždy před jeho svařením s chmelem. V některých případech byl kontrolován postup při výrobě a použité suroviny, např. u chleba.

Kontrolovala se míra a váha, také to, aby staré nebylo prodáváno jako nové, aby kožichy nebyly šity z mrtvého zvířete, kovy nebyly pozlaceny, apod.

Tresty byly většinou peněžité, za opakování prohřešků hrozilo vyloučení z řemesla. Špatné výrobky se dostávaly do rukou cechmistrů a konšelů, ti je měli zničit nebo spálit. Jen málokterí řemeslníci měli právo si výrobky ponechat, patřili mezi ně například ševci a soukeníci. Neznamenalo to ovšem, že řemeslníci byli bez postihu a zboží mohli prodat. Například špatné sukno bylo nastříženo, což mělo vyjadřovat řemeslníkovu hanbu a vráceno soukeníkovi. Ten měl právo je opravit a prodat v okolních vsích. Pokud však sukno neopravil a pokusil se je prodat, sukno bylo cechmistrem „natrháno o hřbet soukeníkův“.⁴⁷

Spory, které nechtěl soudit cechmistr sám, soudila cechovní Valná hromada, ta dále tvořila a kodifikovala cechovní právo, přijímala nové členy a ohlášky nových učňů a tovaryšů, volila cechmistry. Za tímto účelem se scházela, zastoupení dle cechů, v radním domě k poradám a schůzím.⁴⁸

Z hlediska hospodářského rozvoje státu však byly cechy, jako nezávislá instituce, velkým problémem. Staly se překážkou v rozvoji velkovýroby a to zejména tím, že omezovaly kapacitu řemeslnické dílny a z řemeslníků dělali

⁴⁶ Tamtéž, s. 45

⁴⁷ Winter, Z., Dějiny řemesel a obchodu v českých zemích v XIV. a XV. století, c. d., s. 674

⁴⁸ Gruber J., Průmyslová politika, Praha 1922, s. 51

nesvobodnou pracovní sílu, omezovaly tovaryše při výběru práce i při jejím výkonu. Cechovní řády byly z hlediska výroby zcela nevyhovující.

Cechovní monopolní výroba byla pozvolna rušena vydáváním privilegií vznikajícím manufakturám. V privilegiích se uvádělo, že jde o zavedení nového druhu výroby v zemi. Byla udělována na určitý počet let a měla zajistit podnikateli zisk tím, že zakazoval, aby se stejnou výrobou v zemi zabývala jiná manufaktura. Manufaktury měli dovoleno mít vlastní sklady a obchody, mohli zaměstnávat cizince i nekatolíky. Na rozdíl od cechů, měli právo mít libovolný počet dělníků, jejich zaměstnávání nebylo omezeno počtem učňovských let.⁴⁹ Manufaktury se staly zcela nezávislými na cechovním zřízení, dosavadní řemeslníci se mohli nadále věnovat výrobě tradičního zboží, manufaktury zajišťovaly pouze výrobu zboží, které dříve bylo dováženo z ciziny a v zemi se nevyrábělo.⁵⁰

Panovník si však byl vědom toho, že bez pevných řádů, které cechy zaručovaly, se výroba stane svobodnou, bez vrchnostenského dozoru, a to považoval za nežádoucí. Postupem času byla proto cechům za úplatu privilegia navracena a byla upravena tak, aby byla ku prospěchu krále. Cechovní řády byly upraveny a doplněny řadou dodatků. V roce 1578 byl např. vydán Rudolfem II. Velký řád o cenách a mzdách, který stanovil jednotní ceny výrobků a tovaryšských platů.

Proti cechovnímu zřízení se nadále nesla spousta kritiky. Již v roce 1699 hejtman Nového Města pražského Ferdinand z Vrtby navrhl jejich zrušení, ovšem bezvýsledně. Cechovní struktura byla poměrně rozvinutá a složitá, nebylo tedy možné ji „ze dne na den“ zcela zrušit a nedospělo se ani k žádné alternativě, která by cechy nahradila. „K ráznému kroku proti cechovnímu zřízení se odhodlala Vídeňská vláda až v roce 1731. 16. listopadu r. 1731 byl vydán císařem Karlem IV. generální cechovní patent, omezující zásadně pravomoc cechů a platnost jejich privilegií. Patentem bylo nařízeno, že nadále nesmějí cechy omezovat počet samostatných řemeslníků, a takové rozhodování bylo přiznáno úřadům. Cechy nesměli podle generálního patentu o své vůli ani omezovat počet tovaryšů v jednotlivých dílnách.“⁵¹ Vrchnost měla dohlížet na to, aby cechy nebyl

⁴⁹ Malý P., Městská správa a péče o veřejný pořádek v českých městech od r. 1620, , DP, s.15.

⁵⁰ Břínková, M., Historie ochrany práv kupujících do 2. pol. 19. stol., Plzeň 2011, BP, s. 20

⁵¹ Janáček J., Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu, c. d., s. 278

znemožňován vznik svobodných živností. Patent obsahoval i ustanovení omezující práva tovaryšů.⁵² Generální patent byl platný od roku 1732, znovu byl potvrzen vydáním generálních cechovních artikulí v roce 1739.

Těmito dvěma nařízeními cechy zrušeny nebyly, ani se jimi nezaváděl princip svobodné politiky. „Uvolnila se většina cechovních pout, brzdících konkurenční zápas, a řemeslná výroba sama tím dostávala potřebnou injekci povzbuzující zdravé síly řemeslnických dílen.“⁵³ Některá ustanovení přispěla k oživení řemeslné malovýroby, jiná umožnila přechod malovýroby na velkovýrobu a její osvobození z cechovního systému.

V polovině 18. století byli živnosti a řemesla rozděleny na policejní a komerční, v roce 1776 k nim ještě přibyla kategorie svobodných živností. Jednotlivá odvětví policejních a komerčních živností musela být povinně organizována v cechu.⁵⁴

„I přes omezení ze strany státní moci existovaly cechy až do roku 1859, kdy byla veškerá řemesla prohlášena za svobodná a každý, kdo si zakoupil živnostenský list, mohl vykonávat řemeslo.“⁵⁵

Absolutní konec cechovního zřízení, nastal v roce 1859. „Do poklidného světa patriarchálních poměrů cechovního řemesla vtrhl bouřlivý průmyslový rozvoj a partnerem zaměstnavatele se stává průmyslové dělnictvo.“⁵⁶ Velkovýrobě již řemesla nemohla dále konkurovat. Cechy v Čechách a na Moravě nástupem průmyslové výroby ztratily svůj význam a byly postupně na základě živnostenského zákona z roku 1859 rušeny (viz. kap. č. 3.1.4. Živnostenský řád 1989).

⁵² Tamtéž, s. 278

⁵³ Tamtéž, c. d., s. 279

⁵⁴ Pátrová K., Voděra K., Řemeslnické cechy v Brandýse nad Labem, Stará Boleslav, 2010, s. 11

⁵⁵ Tamtéž, c. d., s. 11

⁵⁶ Malý K., České právo v minulosti, Praha 1995, c. d., s. 221

2.4. Významné kodifikace středověkého práva

2.4.1. Kodifikace práva městského

2.4.1.1. Vznik a obecná charakteristika Koldínova zákoníku 1579

Rozvoji měst a jejich zvyšující se podíl na ekonomice státu vedl v 16. století k nutnosti sjednocení městského práva.

První pokusy o vytvoření kodifikace se objevily již v roce 1523, kdy zemským sněmem byla vytvořena kodifikační komise, jejímž úkolem bylo sjednotit městské právo. Nejvýznamnějším členem byl Brikeš z Licska. Práce komise byla, po více než deseti letech, ukončena v roce 1534 vydáním „Práv městských“. Nešlo však o kodifikaci v pravém slova smyslu, šlo jen o překlad brněnského městského práva ze 14. století, jejímž autorem byl písař Jan.⁵⁷

První „skutečný“ návrh kodifikace městského práva se objevil až v roce 1578. Rozhodný podíl na zpracování návrhu měl Pavel Kristián z Koldína. Koldínův soupis městského práva byl přijat v roce 1579 zemským sněmem jako závazná kodifikace městského práva a ve stejném roce byla vydána pod názvem „Práva městská království Českého“. Při koncipování díla vycházel autor zejména z práva Starého Města Pražského, knih brněnsko-jihlavského práva, práva zemského, ovlivněn byl i právem kanonickým a římským.⁵⁸

Územní platnost zákoníku nebyla zpočátku úplná. Oblast severočeských měst se řídila právem magdeburským, za závazný přijala zákoník až v letech 1609-1610. „Poprvé v dějinách tak byla zavedena jednota městského práva v celých Čechách.“⁵⁹ Na Moravu se platnost zákoníku rozšířila v roce 1697, počátkem roku 1717 do Slezska.⁶⁰

„Mimo samotnou hlavní kodifikaci připravil již v roce 1581 Koldín kratší výtah „Krátkou sumu“, kde byly zdůrazněny hlavní články oficiální kodifikace městského zákoníku.

Platnost soukromoprávních norem skončila zčásti vydáním Josefínského občanského zákoníku, některá ustanovení zákoníku platila až do počátku 19.

⁵⁷ Jánošíková P., Knoll V., Rundová A., Mezníky českých právních dějin, 3. vyd., Plzeň 2010, s. 49

⁵⁸ Adamová K., Soukup L., Prameny k dějinám práva v českých zemích, Plzeň 2004, s. 104

⁵⁹ Jánošíková P., Knoll V., Rundová A., Mezníky českých právních dějin, 3. vyd., Plzeň 2010, s. 53

⁶⁰ Břínková, M., Historie ochrany práv kupujících do 2. pol. 19. stol., Plzeň 2011, BP, s. 27

století, kdy je nahradil v roce 1811 Všeobecný občanský zákoník rakouský s platností od 1. 1. 1812.

2.4.1.2. Obsah zákoníku

Koldínův zákoník obsahuje právní předpisy upravující život obyvatel města, jeho správu a soudnictví. Řeší městskou správu, povinnosti městských konšelů a městské rady, městské soudnictví, správu majetku, závazky, dědické právo, právo rodinné, manželské, trestní a procení.⁶¹

„Koldínův zákoník postrádal řešení některých složitějších případů, ze kterých byly patrné obecné předpisy. Tyto mezery byly vyplňovány právem obyčejovým, které zde platilo „preater legem“, vedle zákona, ale jeho užití shledává Koldín možným pouze v případech, kdy tato aplikace není v rozporu se spravedlností a dobrými mravy. Pokud není možné ani takto rozhodnout, mají soudci právo nalézt. V praxi byly k tomuto účelu využívány německé právní knihy, právo brněnské a římské.“⁶²

V *úvodní části* dělí Koldín právo na právo obecné, tedy právo veřejné týkající se úřadů, povinností úředníků a císařských práv a právo zvláštní, tedy právo soukromé, jež požívají všichni lidé stejnou měrou.

Co se týče *práv věcných*, obsahuje zákoník pouze část obecnou, ve které definuje základní právní pojmy. Rozlišuje věci soukromé a věci obecné, věci movité a nemovité, zastupitelné „kteréž na váze, na míře a na počtu záleží“. Plody, užitky a důchody nejsou blíže vymezeny. Při prodeji plodonosné věci však tyto připadaly kupujícímu. Výjimkou bylo jen oseté pole, kde zůstávala sklizeň prodávajícímu, nebylo-li domluveno jinak. Při prodeji březí samice zvířete naopak narozené mládě patřilo kupujícímu.⁶³

Co se týče vydržení, zabývá se Koldín jen vydržením nemovitostí. Vydržení se nenabývalo za zákonem stanovených podmínek, ale byla potřeba

⁶¹ Jánošíková P., Knoll V., Rundová A., Mezníky českých právních dějin, 3. vyd., Plzeň 2010, s. 53

⁶² Tamtéž, s. 55

⁶³ Tamtéž, c.d., s. 56

dobrá víra a zákonný titul. Toto ustanovení se netýkalo věcí veřejných a taxativně vypočtených práv veřejné povahy.⁶⁴

“Převod vlastnictví se obecně řídil zásadou „*nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse habuit*“, neboli nikdo nemůže převést větší práva, než která sám má.“⁶⁵ Zcizení v noci bylo neplatné.

Dále byly v zákoníku upraveny např. pojmy spoluvlastnictví, služebnosti vázané k nemovitostem a služebnosti sloužící ku prospěchu osobě.

„Samostatná skupina ustanovení je věnována stavebnímu a susedskému právu. Obecně platila zásada volnosti jednání na vlastním pozemku, která však byla omezena speciálními předpisy. Omezena je například výška staveb, vzdálenost staveb od sebe, prorážení oken do susedova dvora a další.“⁶⁶

U **obligačního práva** chybí obecné předpisy, ty byly nahrazovány právem obyčejovým. Obligace dělí do tří skupin:

- verbálním kontraktem je slib,
- konsensuálním kontraktem je trh, nájem, společenství a mandát,
- reálným kontraktem je zápůjčka, půjčka, úschova a zástava.

Koldín stanovil, že slib nesmí odporovat dobrým mravům, právu, plnění nesmí být nemožné ani vynucené, slib nesmí být učiněn nezletilými osobami.

Trh, tedy kupní smlouva není v zákoníku nijak definována. V zákoníku se uvádí pouze, že trhové ceny musí být udány v penězích. “Prodávající byl povinen věc předat kupujícímu tak, aby se mohl uvázat v její držbu. Užitek i škoda přecházely na kupujícího od okamžiku konsensu, s výjimkou toho, kdyby došlo ke škodě prodávajícího vinou prodávajícího. Ten byl povinen ohlásit závady, služebnosti a pohledávky. Neplatný byl prodej kradené věci.“⁶⁷ Pokud došlo k vědomé koupi kradené věci, věc musela být vrácena. Toto jednání, stejně jako krádež, bylo považováno za trestný čin. Od smlouvy se dalo odstoupit i po zaplacení stanovených pokut. Možné bylo i věc vrátit a peníze dostat zpět.⁶⁸

⁶⁴Břínková, M., Historie ochrany práv kupujících do 2. pol. 19. stol., BP, Plzeň 2011, s. 29

⁶⁵Jánošíková P., Knoll V., Rundová A., Mezníky českých právních dějin, 3.vyd., c. d., s. 56

⁶⁶Tamtéž, c. d., s. 56

⁶⁷Tamtéž, s. 57

⁶⁸Břínková, M., Historie ochrany práv kupujících do 2. pol. 19. stol., BP, Plzeň 2011, s. 30

Nájem byl podle Koldína závazek poskytnout užívání věci, nebo věc poskytnout. „Pronajímatel „*locator*“, i nájemce „*condutor*“, byli odpovědni za „nedbanlivost, nepilnost, neumělost, omyl“ a také přílišnou „přísnost a ukrutenství“.“⁶⁹ Existovaly zde výjimky. Pronajímatel měl možnost od smlouvy odstoupit, pokud chtěl např. statek rekonstruovat, nebo se nemohl s nájemcem z právem uznaných důvodů shodnout.

Při zápůjčce, „*mutuum*“, jde o zapůjčení nějaké zastupitelné věci, kdy má být vrácen stejný počet věcí stejného druhu, stejné kvality.

Při výpůjčce, „*comodatum*“, se má věřitel chovat k věci „jako své vlastní“. „Koldín vyjmenovává poškození, které byla způsobena „ohněm, obořením aneb ssutím domu, povodní a jinými...podobnými s odpuštění Božího příhodami“.“⁷⁰ Věřitel i za nezaviněnou ztrátu, poškození, či krádež.

Úschova, „*deposita*“, je založena na skutečnosti, že svěření je projevem důvěry. Zneužití se přísně trestá. Schovatel je povinen věc vrátit bez jakékoliv škody.

V zákoníku byly upraveny různé způsoby utvrzení závazků. Ty mohly být zajištěny rukojemstvím, zástavou, závdavkem, pokutou či ctí a vírou.

Další části zákoníku jsou věnovány *ostatním oblastem* právního života. V nich je upraveno právo rodinné, právo dědické, obecné zřízení, proces před městskými soudy. Odvolací instancí pro všechny městské soudy byl v roce 1548 Ferdinandem I. Habsburským zřízený apelační soud.⁷¹

2.4.1.3. Trestání za porušení práv kupujících

Z hlediska ochrany práv kupujících byly nejdůležitější ustanovení, týkající se trestání za porušení jejich práv. Tresty se v zákoníku dělí na „*poenae ordinariae*“, tresty právem stanovené a na *poenae „extraordinariae“*, jejich stanovení je ponecháno na vůli soudců. V zákoníku je uvedeno, ne však moc propracovaně, jakým způsobem a za jakých podmínek má být trest uložen.⁷² Koldín se pokusil o systematický výklad jednotlivých druhů trestů. Rozdělil je do

⁶⁹ Jánošíková P., Knoll V., Rundová A., Mezníky českých právních dějin, 3.vyd., c. d., s. 57

⁷⁰ Tamtéž, c. d., s. 58

⁷¹ Tamtéž, s. 60

⁷² Tamtéž, s. 55

pěti skupin- ztráta cti, vypovězení, vězení dočasné či doživotní, pokuty a trest smrti. Výše trestu závisela na společenském postavení pachatele, uvážení soudu, ale i rozhodnutí poškozeného nebo jeho příbuzných.⁷³

Lichva

Lichva, tj. vymáhání, braní nadměrných úroků z dlužné částky, nebo i vymáhání jiných výhod věřitelem, byla spojena zejména s ekonomickým rozvojem, ten si vynutil potřebu úvěru, půjčování peněz a tedy i požadování úroků.

V městském právu byla lichva označována za trestný čin. Pro obchodníky i podnikatele se s rozvojem trhu stalo opatření většího kapitálu formou úvěru nezbytností. Úrok tedy začíná být v 15. století legalizován. Za lichvu je považováno jen vymáhání úroku nadměrného, popř. zneužívání dluhu věřitelem k získávání dalších výhod od dlužníka.

Vydáním Koldínova zákoníku r. 1579 se stává lichva deliktem. Pokládá za nekřesťanskou, odkazuje se na úrokovou míru dle obyčeje země. Trestem je ztráta cti a propadení půjčených peněz, ze kterých je jednu polovinu dostane město a druhou ten, kdo lichvu udá. Delikt tripartity není u Koldína zmíněn a ani jeho trestání není převzato. Koldínova úprava nebyla závislá na měnící se úrokové míře. Vnikla z iniciativy šlechty, jejíž majetek byl ohrožován. Měšťané ji následovali.

Další důležitým momentem bylo sněmovní usnesení z roku 1575. Uzakoňuje trestnost partit, tzv. půjčování věcí movitých na místo peněžité hotovosti, přičemž byly oceněny nadměrně vysoko. Zakázané bylo také půjčování peněz na nejisté a problematické pohledávky. Trestem za tokový handl byla ztráta cti, hrdla, statku. V roce 1608 byl zrušen trest za partitu a nahrazen povinností vrátit celou částku, o kterou se pachatel obohatil, od roku 1610 byl pachatel postižen konfiskací veškerého majetku. V roce 1615 byl obnoven trest smrti pro pachatele partity.⁷⁴

⁷³ Malý K., Trestní právo v Čechách v 15.-16. století, Universita Karlova, Praha 1989, s. 29

⁷⁴ Tamtéž, s. 157

Porušení závazků

Právo městské znalo odpovědnost i za porušení závazků, které přinášel každodenní život ve městě. Docházelo k nim např. při porušení již uzavřené kupní smlouvy při prodeji domu. Pokud někdo nechtěl smlouvu plnit, zaplatil pokutu 25 kop, nebo jinou pokutu, kterou stanovil soud. Pokud někdo prodal svůj pozemek dvěma kupcům naráz, kupní smlouva byla uznána za platnou tomu, kdo ji podepsal jako první. Odmítnutí zaplatit kupní cenu se trestalo pokutou 25 kop, neschopnost ji zaplatit třemi měsíci vězení.⁷⁵

Trestáno bylo i porušení předkupního práva u nemovitostí. Toto právo měli zejména příbuzní vlastníka nemovitosti. Nabyvatel tohoto statku byl povinen vrátit nemovitost v okamžiku, kdy mu byla vrácena kupní cena.

V městském právu bylo trestné také šizení zákazníků na váze a míře. Trestem byla peněžitá pokuta, její výše se určovala podle provinění. V případě opakovaného provinění byl pachatel, pokud soud neuložil trest přísnější, vypovězen z města.⁷⁶

Překupníci kradených věcí

V městském právu byla krádež trestána velmi přísně. Trestem za krádež byla šibenice. Pokud šlo jen o malou krádež, mohl být trest zmírněn. Usvědčený pachatel ztrácel svou čest. Jen u škůdců a zlodějů na vinicích a chmelnicích se ukládá trest mrzačící.

Stejně jako pachatel byl trestán i pomocník, přechovávající zlodějů a překupník kradených věcí. Žaloby pro kupování kradených věcí byly v praxi soudů velmi časté a neomezovaly se jen na soudy městské. Byly to také soudy komorní, od kterých městská vrchnost požadovala předvedení poddaných, kteří se provinili kupováním věcí jim uloupených. Typickým příkladem je řada pŕuhonů z roku 1524, kterými se snažil postihnout překupníky kradeného koření, zvláště šafránu, Zikmund Roh z Vlkanova. Obžalovaný musel dokázat, že nevěděl, že kupuje kradenou věc a zároveň musel soudu předvést „soukupa“, od kterého kradenou věc koupil. Pokud jej nepředvedl, byl považován za zloděje.

⁷⁵ Tamtéž, s. 157

⁷⁶ Tamtéž, s. 158

Koldín tuto problematiku upravuje v článku II., kde je stanoveno, že osoby, které nemohou svojí nevinu dokázat, ale do doby, než byly z tohoto činu obviněny, byli poctivé, musí věc vrátit bez náhrady škody, ale trestány nebudou, neponesou ani újmu na cti.

Stavovská úprava stíhání majetkových deliktů v mnohém ovlivnila právní úpravu, tak jak byla zakotvena v absolutistickém zákoníku Ferdinanda II. i jak byla na počátku 18. století ještě formulována v Josefině. Některá ustanovení stavovského trestního práva však ovlivnila i vývoj pozdější.

2.4.2. Kodifikace občanského práva

2.4.2.1. První vydání občanského zákoníku z roku 1786

„Pokusy o kodifikaci občanského práva jako samostatného právního odvětví v našich zemích mají poměrně dlouhou historii. Jejich počátek je v době vlády Marie Terezie, tedy první polovině 18. století.“⁷⁷ Dosavadní právní úprava majetkových vztahů byla odlišná nejen pro jednotlivé země, ale i pro jednotlivé skupiny společnosti, to bylo v rozporu s úsilím o centralizaci státu a likvidaci stavovských privilegií a výsad, které bránili vzniku jednotného trhu a omezení moci stavů. „Svoboda obchodu a požadavek právní jistoty vyžadovaly jednotnou úpravu pro všechny země a skupiny obyvatel, odbourání cel a mýt i jiných pozůstatků feudalismu.“⁷⁸

První kodifikační práce byly zahájeny v roce 1753. Na základě rozhodnutí Marie Terezie měla být sestavena komise, jež by vypracovala společný zákoník pro země české a rakouské.⁷⁹ Komise měla sloučit dosavadní předpisy zemského práva v jeden soubor, vytvořit jakýsi svod zákonů a mezery doplnit „obecným právem přirozeným“. Zákoník měl oddělit právo veřejné a zabývat se pouze právem soukromým, od toho však bylo později ustoupeno. Brněnské komisi se nepodařilo během tří let dokončit ani první díl zákoníku, byla proto v roce 1756 rozpuštěna a nahrazena komisí vídeňskou.

⁷⁷ Malý K., České právo v minulosti, Nakladatelství ORAC Praha 1995, c. d., s. 163

⁷⁸ Malý K., České právo v minulosti, Nakladatelství ORAC, Praha 1995, c. d., s. 163

⁷⁹ Kadlecová M., Schelle K., Beselá R., Vleček E., Vývoj českého soukromého práva, 1. vyd., s. 78

V práci pokračovala původní vídeňská „revizní komise“ složená z předsedy dvorské rady F. Buola a členů nejvyššího justičního úřadu a direktoria, jež se později proměnila v „komisi zákonodárnou“, posílenou o profesora J. Azzoniho, po smrti jej nahradil dvorní rada A. Zenkel a dvorního radu J. F. Holgra. V roce 1758 byl dokončen první díl zákoníku a začalo se pracovat na druhém, o právech věcných. „Do konce roku 1766 byl celý „Codex Theresianus universalis“ i s vyhlášovacím patentem dokončen a předložen císařovně.“⁸⁰ Zákoník byl ale velmi podrobný a rozsáhlý, připomínal spíše učebnici občanského práva, není tedy divu, že jej císařovna vrátila komisi k přepracování, pověřen byl státní rada J. B. Horten. Hlavním úkolem bylo vypustit ze zákoníku vše, co patřilo do učebnic, zákoník zestručnit a zjednodušit. Horten své dílo dokončil v roce 1772. Jeho elaborát byl odevzdán kompilační komisi k probrání, její práce však byly v roce 1776 ukončeny.⁸¹

„Císař Josef II. (nastoupil na trůn v roce 1780), nástupce Marie Terezie, pokračoval v práci na kodifikaci občanského zákoníku. Do vydání nového občanského zákoníku měl platit Koldínův zákoník práv městských, což bylo stvrzeno dvorským dekretem ze dne 7. června 1784. Hlavním referentem zákonodárné komise zůstal J. B. Horten, který vypracoval stať o právu manželském.“⁸² V roce 1783 byla tato stať vyhlášena pod č. 117/1783 Sb. z. s. jako patent manželský. „Tímto patentem byly věci manželské odňaty církevním soudům a přikázány k rozhodování soudům světským.“⁸³ Horten vypracoval také stať o právu dědičném, ta byla vyhlášena v roce 1786 pod č. 548/1786 Sb. z. s. jako patent o dědičné posloupnosti. Pod jeho vedením byla státní radě v roce 1786 předložena osnova občanského zákoníku ke schválení. Tato osnova byla jako platný zákoník vyhlášena 1. 11. 1786 pod č. 591/1786 Sb. z. s. „Josefinský zákoník“. Účinný byl jen v dědičných německých provinciích od 1. 1. 1787. Byl složen z pěti částí. První dvě zahrnovaly obecná ustanovení, ostatní upravovaly vztah mezi rodiči a dětmi, postavení sirotek a omezení právní způsobilosti osob marnotratných. Byly do něj zapracovány i výsledky některých josefinských

⁸⁰ Jánošíková P., Knoll V., Rundová A. Mezníky českých právních dějin, 3.vyd., c. d., s. 101

⁸¹ Tamtéž, s. 101

⁸² Tamtéž, c. d., s. 101

⁸³ M., Schelle K., Beselá R., Vleček E., Vývoj českého soukromého práva, Praha 4, 1. vyd., s. 80

reforem, např. zrušení nevolnictví, patent manželský, důsledky tolerančního patentu. Tento zákoník byl však jen počátkem celého zákonodárného projektu.⁸⁴

Josef II. neprováděl reformy pouze v oblasti práva občanského. Zrušil nevolnictví, což přispělo k sblížení jednotlivých vrstev obyvatelstva a vyhlásil náboženskou toleranci.

2.4.2.2. Vznik a obecná charakteristika Všeobecného občanského zákoníku 1811

Práce na kodifikaci občanského práva pokračovaly i po smrti Josefa II., neprováděla je již komise sestavená za jeho života, ale jeho nástupce, císař Leopold II., vytvořil novou Dvorskou komisi ve věcech zákonodárných, jejímž předsedou se stal Karel Antonín Martini.⁸⁵ První díl zákoníku byl dokončen v roce 1794, druhý 1795 a třetí 1796.

Konečná verze zákoníku byla na zkoušku zavedena patentem z 18. září 1797 v západní Haliči a dvorním dekretem z 8. Září 1797 ve východní Haliči, v praxi se osvědčila. Návrh zákona byl zároveň předán k posouzení komisím všech zemí. Komise svoji práci dokončily v roce 1801 a v roce 1802 předložila první díl občanského zákoníku císaři Leopoldu II. ke schválení, schválen nebyl. V roce 1808 byl císaři předložen kompletní návrh zákona, ani tentokrát se nedostalo panovníkovi sankce. Operát byl panovníkovi předložen v roce 1810. Patentem ze dne 26. 4. 1811 byl návrh celého zákona schválen a vyhlášen s menšími úpravami patentem z 1. 6. 1811 s platností od 1. 1. 1812 pod názvem „Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für gesammten deutschen Erbländer der österreichischen Monarchie“ (ABGB), „Všeobecný občanský zákoník pro veškeré německé země dědičné“. Český překlad vyšel v roce 1812 ve Vídni pod názvem Kniha všeobecných zákonů městských.⁸⁶

Zákoník byl bezesporu nejvýznamnějším právník kodexem vydaným na našem území. Patřil ve své době ke třem stěžejním evropským civilním zákoníkům.⁸⁷

⁸⁴ Jánošíková P., Knoll V., Rundová A. Mezníky českých právních dějin, 3.vyd., Plzeň 2010, s. 101

⁸⁵ M., Schelle K., Beselá R., Vleček E., Vývoj českého soukromého práva, Praha 4, 1. vyd., s. 81

⁸⁶ Malý K., České právo v minulosti, Nakladatelství ORAC, Praha 1995, s. 165

⁸⁷ M., Schelle K., Beselá R., Vleček E., Vývoj českého soukromého práva, Praha 4, 1. vyd., s. 85

Zákoník platil s novelami po celý zbytek feudalismu, po celou dobu rakouské monarchie, byl přejet recepční normou č 11/1918 Sb. z. a n. do československého právního řád, odstranili ho až reformy v roce 1950. K podstatným dílčím novelám došlo v letech 1914-1916, ani tyto novely však obsah zákoníku příliš nezměnily. Novely obsahovaly například ustanovení o nezvěstnosti, o péči o osoby nesvéprávné, o obnově a úpravě hranic. Ustanovení o smlouvě námezdní zůstalo nadále v platnosti. Některá ustanovení se stala nástupem revoluce v roce 1848 mrtvými ustanoveními, ale ze zákoníku nevyvymizela.

2.4.2.3. Obsah zákoníku

Zákoník byl všeobecný a výlučný. Platí pro všechny obyvatele státu bez ohledu na jejich společenské postavení a ruší dosavadní starší právní úpravu občanských vztahů. Odmítal otroctví a nevolnictví. V základních ustanoveních majetkoprávních a smluvních zakotvoval představy o neomezeném vlastnictví- dá se tedy říci, že šlo o zákoník buržoazní. Tyto představy se promítly do všech ustanovení zákoníku.

Zákoník sestával ze tří dílů, 38 hlav a 1502 paragrafů.

První díl obsahoval ustanovení *o právu osob* (včetně práva manželského, vztahů mezi rodiči a dětmi, ustanovení o poručenství a opatrovnictví). Každý člověk měl „práva vrozená, již rozumem poznatelná“. Manželství se zakládalo manželskou smlouvou mezi mužem a ženou, ve které byla projevena souhlasná vůle spolu žít, plodit děti a vychovávat děti a poskytovat si navzájem pomoc v „nerozlučném společenství“.⁸⁸ Bylo zde upraveno i zasnoubení, jako zatímní slib vzejít do manželství. Některá práva měli manželé společná, některá měl každý jiná. Při výchově měl hlavní slovo otec, otcovská moc nad dětmi zanikala zletilostí. Nezletilým bez otcovské péče byl ustanoven poručník, opatrovník zařizoval záležitosti osob z jiného důvodu než pro nezletilost, např. duševní poruchu.⁸⁹

Druhý díl obsahoval ustanovení *o právu k věcem*, dělil se na dva oddíly. Zahrnoval rozdělení věcí „dle různosti subjektu, jemuž náleží“ a na „věci jich

⁸⁸Jánošíková P., Knoll V., Rundová A., Mezníky českých právních dějin, 3.vyd., c. d., s. 132

⁸⁹Tamtéž, s. 104

rozdílné povahy“, ustanovení o držbě, vlastnickém právu, dědění, obsahoval ustanovení o osobních právech k věcem, tj. ustanovení o smlouvách.

Věci dělí zákoník:

- *podle subjektu, kterému náleží*- tyto věci se dále dělí na věci bez pána (veřejný statek, státní jmění, atd.), tyto věci si „členové státu mohli přivlastnit“.
- *Podle rozdílné povahy věcí*- věci hmotné a nehmotné, movité a nemovité, zužitelné a nezužitelné, cenitelné a necenitelné.

Zákoník upravoval i práva věcná, zvláště držbu, vlastnictví, spoluvlastnictví, zástavní právo a věcná práva k věci cizí (služebnosti).

Ve druhém díle byla upravena také práva dědická. Dědit bylo možné ze zákona i ze závěti. Byly stanoveny čtyři dědické skupiny: děti, rodiče a jejich potomci, staří rodiče a jejich potomstvo, staří rodiče zůstavitelů.

Co se týče práva obligačního, bylo upraveno veřejné příslibení, náležitosti platné smlouvy, smlouvy ve prospěch třetích osob, vedlejší ustanovení při smlouvách, správu, darování, úschovu, půjčku, zápůjčku, zmocnění a jiné druhy jednatelství, směnu, trhovou (kupní) smlouvu, nájemní smlouvu o dědičný pacht a dědičný úrok, smlouvy o služebních výkonech (pracovní), smlouvu o společenství statků, svatební smlouvu a odvážné smlouvy.⁹⁰

V závěru druhého dílu byla ustanovení o právu na náhradu škody a zadostiučinění.

Třetí díl zákoníku pojednával o *společných právech osobních a věcných*. Najdeme v něm utvrzení práv a závazků, změnu práv a závazků, zrušení práv a závazků, zajištění práv a závazků, promlčení, vydržení.⁹¹

2.4.2.4.Smlouva směnná, smlouva trhová

Ustanovení, týkající se smlouvy směnné a smlouvy trhové jsou z hlediska ochrany práv kupujících velmi důležité.

⁹⁰ Tamtéž, s. 106

⁹¹ Tamtéž, s. 107

Smlouva směnná

Smlouvou směnnou se rozumí smlouva, kterou se jedna věc směňuje za jinou. Ke sjednání smlouvy není třeba skutečné odevzdání věci, k jejímu splnění a přechodu vlastnictví ano. Uzavřením smlouvy se obě strany zavazují převést věci vzájemně do vlastnictví. Z pohledu dnešního práva jde o smlouvu synallagmatickou - splnění závazku jedné strany je podmíněno splněním závazku strany druhé. Předmětem této smlouvy na rozdíl od smlouvy tržové nejsou peníze, může jím být např. zlato.⁹²

*Dodal-li prodávající kupujícímu věc a ten kupní cenu zaplatil, jest napotomní dohoda, že prodávající vymění kupujícímu dodanou věc za jinou, ujednáním nové a zcela samostatné smlouvy směnné. Nesplní-li prodávající tuto smlouvu, má právo kupující postupovat dle §918, tedy ve stanovené době žádat splnění, nebo žádat náhradu škody pro opoždění, nebo od smlouvy odstoupit, nemá však právo se domáhat na prodávajícím vrácení kupní ceny za původně dodanou věc.*⁹³

Aby nedocházelo k tomu, že předmětem směny se stane jiná věc, než na které se strany dohodly, měly by podle §1047 být ve smlouvě směnné stanoveny veškeré vedlejší i hlavní součástky věci, včetně jejího příslušenství. Není-li tomu tak, platí obecné předpisy o součástkách a příslušenství. Ustanovení §1047, týkající se práv nabyvatele, dává povinnost prodejci zajistit nabyvateli držbu i vlastnictví.

*„Pokud prodávající nedostal své povinnosti převést vlastnictví k prodané nemovitosti knihovním převodem práva vlastnického na kupce, je povinen kupci opatřit i fyzickou držbu,“*⁹⁴

Ve smlouvě je možné sjednat místo a čas předání věci. V případě, že ve smlouvě není stanoveno datum odevzdání věci, postupuje se dle §904 (o smlouvách a právních ujednáních vůbec), tedy strany mají jednat bez průtahu.

*Nabyvateli náleží náhrada nájemného, které bylo zcizitelem vybráno již za dobu po odevzdání věci, a to náhrada podle časového poměru.*⁹⁵

⁹² Všeobecný občanský zákoník 1811, č. 946 Sb. z. s., §1045- §1046

⁹³ Rozh. NS, č. 10.306, In: Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, s. 699

⁹⁴ Rozh. NS, Gl. U. č. 1629, In: Tamtéž, s. 704

Ustanovení §1048, o nebezpečí při smlouvě, se týká smluv obecně. Pokud věřitel za určitých okolností ztratí nárok na plnění a jde o smlouvu synallagmatickou, zaniká tím nárok na vzájemné plnění, celá smlouva zaniká. Smlouva může být zrušena také v případě, že věc byla zničena úplně, nebo pozbyla více než polovinu své ceny. Pokles hospodářské ceny věci, aniž by došlo k jejímu poškození, není předpokladem ke zrušení smlouvy.

Může dojít i k tomu, že věc bude poškozena v menší míře, než je uvedeno v § 1048, nebo že na věc bude uvaleno břemeno, tuto situaci upravuje § 1049. Břemenem se v tomto případě myslí břemeno náhodné, bez vůle a zavinění zcizitele. Jde např. o stavební zákaz, zřízení cesty přes pozemek. Tato břemena nejsou předpokladem k zániku smlouvy, do chvíle předání je nese zcizitel, od této chvíle nabyvatel. Sankce za menší zhoršení věci není v zákoníku uvedena, bylo tedy jen na zciziteli a nabyvateli, jak se na vyrovnání dohodnou, pokud však k dohodě nedošlo, měl pravomoc v této věci rozhodnout soud.⁹⁶

„Dodavatel vína z historických zemí na Slovensku odpovídá odběrateli bezvýhradně při nejmenším za to, že víno, které prodává pro jeho hostinskou živnost k dalšímu zcizení pro spotřebu na Slovensku, jest prodejné, nejsou podle zákonných předpisů tam platných vyloučena k obchodu.“⁹⁷

Pokud má být nabyvateli, na jeho žádost, věc dopravena, vlastnictví přechází na nabyvatele okamžikem předání věci dopravci a tím i veškerá rizika z dopravy plynoucí.

Užitky z věci náleží držiteli věci dle §1050 až do smluvené doby jejího předání. Pojem užitek však není v zákoně přesně vymezen.

Proti nesplnění závazku je možné podat žalobu. Podmínkou podání žaloby je, že žalobce svůj závazek splnil, nebo je ochoten jej splnit.

Kupec, který zboží pozastaví a dá k dispozici, nemusí bezpodmínečně v žalobě na náhradu škody pro nesplnění smlouvy nabídnout vrácení zboží.⁹⁸

⁹⁵ Rozh. NS, Gl. U. č. 3013, In: Tamtéž, s. 712

⁹⁶ Všeobecný občanský zákoník 1811, č. 946 Sb. z. s., §1048- §1049

⁹⁷ Rozh. NS, č. 7882, In: Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, c. d., s. 708

⁹⁸ Rozh. NS, č. 1951, In: Tamtéž, s. 724

Je-li v dodací smlouvě ujednáno, že kupující je povinen kupní cenu do určité lhůty předem zaplatit a prodávající ještě před projitím lhůty bez právního důvodu prohlásí, že za umluvených podmínek není ochoten věc prodat, může kupující, nabízející zaplacení kupní ceny, žalovat prodejce o dodání věci.⁹⁹

Smlouva trhov

Smlouva trhov, stejn jako smlouva smenn, je smlouvou synallagmatickou. Jejím obsahem jsou práva a povinnosti kupujících a prodávajících. Prodávající má povinnost předat kupujícímu věc do vlastnictví i držby se všemi jejími souastkami i prsluenstvım a to v době sjednané, na sjednaném místě. Kupující má povinnost zaplatit prodávajícímu trhovou cenu v „hotových penezích“, nemusí to být jen mince, ale může jít i ošky, směnky, penezite poukázky, nebo verejne dluhopisy. Obě tyto povinnosti by měly být splněny souasne, nedohodnou-li se strany jinak. Předmětem trhove smlouvy je „věc“, nemůže jím bytinnost.¹⁰⁰

Dle §1053 nabývá kupující vlastnické právo k věci a v okamžiku jejího předání. Může se tedy stát, že prodejce věc jı prodanou, ale nepredanou, prodá nekomu jinému.

Zvláštní jsou případy prodání věci neexistující, věci cizí, věci ve vlastnictví kupujícího. Pokud dojde k prodání věci neexistující, je zde nemožné poatecnı plnění, smlouva je neplatná. V případě prodání věci cizí, je možné podat žalobu na původní smluvní plnění, o tom zda bude smlouva neplatná, rozhoduje „možnost poatecnıho plnění“. Smlouva, kterou prodávající prodá věc patřıcı kupujícímu, je neplatná. Jedinou výjimkou je případ, kdy si kupující odkoupí věc od držitele, aby nebylo sporu o jeho vlastnictví k věci.¹⁰¹

V případě „ruční koupě“, kdy se věci vyměňují za peníze bez predchozıumluvy, se postupuje stejne jako v případě smlouvy trhove. Obě strany mají právo na splnění smlouvy, prodávající na zaplacení věci, kupující na její dodání. Pokud jedna strana smlouvu nesplní, má strana druhá právo od smlouvy odstoupit.

⁹⁹ Rozh. NS, . 439, In: Tamtéž, s. 721

¹⁰⁰ Všeobecnı obeanskı zákoník 1811, . 946 Sb. z. s., §1052

¹⁰¹ Tamtéž, §1053

Náležitosti tržové smlouvy jsou stanoveny v kapitole o smlouvách vůbec. Ke vzniku tržové smlouvy stačí souhlasný projev vůle obou stran o předmětu kupu a jeho ceně.

*Podstatnou náležitostí kupní smlouvy jest jen shoda o ceně a předmětu koupě.*¹⁰²

Předmět tržové smlouvy musí být dostatečně určitý. Pokud je předmětem koupě zboží, které prodávající zároveň vyrábí, může mu být ponechána možnost výběru zboží, které se stane předmětem koupě.¹⁰³

Kupní cena musí být určitá, za „hotové peníze“ a nesmí být protizákonná. Na výši ceny se mohou strany dohodnout, nebo jejím určením pověřit třetí osobu. Pokud nebude cena třetí osobou stanovena ve smluveném čase, nebo pokud jedna strana od smlouvy odstoupí dříve, než cena bude sjednána, tržová smlouva se bere, jako by nikdy nevznikla. Cenu může určovat i několik osob naráz, rozhodující je názor většiny. Pokud je na věc stanovena sazba, nesmí být její cena vyšší. Za sebemenší její porušení má kupující právo požadovat u politického úřadu odškodnění. Přemrštěnost ceny však není důvodem ke zrušení kupní smlouvy.¹⁰⁴

*Sazba je určitá, číselně nepohyblivá cena nebo úplata za zboží, nebo pracovní výkon, tedy pevná sazba, od níž jsou odchylky vyloučeny.*¹⁰⁵

*„Kdo odbírá nápoje a jídla v hostinci nebo tytéž dává si přinést, dává tím najevo, že je chce za obyčejné ceny zaplatiti.“*¹⁰⁶

Dle §1061 je prodávající povinen věc až do jejího odevzdání opatrovat, odpovídá za každé zavinění. Veškeré náklady, které jsou spojené s předáním věci, včetně nákladů spojených s měřením a vážením věci, hradí prodávající. Pokud dojde k tomu, že prodejce nesplní podmínky uzavření tržové smlouvy, hradí kupci veškeré náklady spojené s dopravou na místo předání věci. Pokud se kupující zpozdí s placením, má povinnost prodávajícímu platit daň z prodlení.

¹⁰² Rozh. NS, č. 9695, In: Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, s. 742

¹⁰³ Všeobecný občanský zákoník č. 946 Sb. z. s., §1054

¹⁰⁴ Tamtéž, §1058- §1059

¹⁰⁵ Rozh. NS, č. 201, In: Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, s. 753

¹⁰⁶ Rozh. NS, P. č. 1873, s. 240, In: Tamtéž, s. 751

Prodávajícímu nepřisluší proti kupujícímu, který je v prodlení s přijetím, žalobní právo na přijetí koupeného zboží.¹⁰⁷

Kupující není povinen přijmout dodávku v částkách.¹⁰⁸

Prodávající nemůže v případě nezaplacené kupní ceny sáhnout na tzv. kupní práva kupujícího¹⁰⁹.

Prodejce motorky má povinnost kupujícímu odevzdat veškeré papíry potřebné k užívání stroje, jinak může kupující, od smlouvy odstoupit.¹¹⁰

Kupující je povinen věc převzít hned, nebo dle sjednaného času, na sjednaném místě a uhradit trhovou cenu. Pokud kupující nesplní své povinnosti, je prodávající oprávněn mu věc neodevzdat. Trhová smlouva je platná od okamžiku dodání zboží kupujícímu a to i v případě, že kupující odmítne trhovou cenu zaplatit. Věc je kupující povinen zaplatit ihned, ne až při dodání faktury.¹¹¹

Dle judikátu NS č. 179 není žaloba na nepřevzetí přípustná, převzetí je právem, ne povinností kupujícího. Tento judikát je však v rozporu s §1062. Podle názorů komentátorů je možné žalovat přímo nepřevzetí věci prodané. Pokud dojde k prodlení převzetí věci, má prodejce nárok na náhradu nákladů, spojených s delším držením věci. Prodlení však není předpokladem k odstoupení od smlouvy ze strany prodejce.

Předčasně zaslané zboží může kupující odmítnout, pokud se od něj požaduje jeho zaplacení.¹¹²

Pokud prodávající odevzdá věc a kupující neuhradí trhovou cenu, má se za to, že šlo o „koupi na úvěr“. Při koupi na úvěr se neplatí úroky. Podle §1063 vlastnictví předchází na kupujícího okamžikem předání věci.

Stanoviskem nejvyššího soudu č. 9700 bylo rozhodnuto, že trhovou smlouvu lze sjednat s „výhradou vlastnictví“, kdy věc zůstává ve vlastnictví prodejce až do okamžiku zaplacení celé trhové ceny i úroků kupujícím.

¹⁰⁷ Rozh. NS, kn. judik. č. 179 Gl. U. N. F. č. 3809, In: Tamtéž, s. 757

¹⁰⁸ Rozh. NS, Gl. U. N. F. č. 3158, In: Tamtéž, s. 757

¹⁰⁹ Rozh. NS, Gl. U. č. 11.708, In: Tamtéž, s.757

¹¹⁰ Rozh. NS, č. 12.132, In: Tamtéž, s. 757

¹¹¹ Všeobecný občanský zákoník 1811, č. 946 Sb. z. s., §1062

¹¹² Rozh. NS, č. 2325, In: Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, s. 770

Při zničení věci prodané s výhradou vlastnictví požárem nenabývá prodávající vlastnictví pojištěného obnosu z požární pojistky uzavřené kupujícím na vlastní jméno.¹¹³

Pokud si prodávající nevyhradí vlastnické právo při kupní smlouvě, nemůže si toto právo, bez nového právního důvodu, vyhradit dodatečně.¹¹⁴

Pokud je ve smlouvě na splátky stanoveno, že kupující bude věc splácet dle možnosti, neopravňuje současně ujednaná výhrada vlastnictví prodávajícího, aby si při nesplácení vzal věc zpět.¹¹⁵

O nebezpečí a užitcích věci sice koupené, ale neodevzdané platí, až na drobné výjimky, stejné předpisy jako u smlouvy směnné (§1048- §1051).¹¹⁶

Řádnou trhovou smlouvou je „koupě očekávané věci“, kde předmětem koupě je určité množství budoucích výtěžků (př. 20 kg plodů). Kupující nikdy neví, jaká bude kvalita zboží.

§1066 upravuje náležitosti, podle kterých má být zákon aplikován. Jde-li o občanskoprávní smlouvu trhovou, použije se přednostně ustanovení o smlouvě trhové. Pokud žádné ustanovení případ neupravuje, následuje ustanovení o smlouvě směnné, pokud ani tam není nalezena úprava, použije se ustanovení o smlouvě vůbec.

Ke smlouvě trhové, jako smlouvě hlavní je možné uzavřít smlouvu vedlejší, prostřednictvím které si může kupující nebo prodávající pojistit některá oprávnění. Mezi práva obsažena ve vedlejších smlouvách patří např. výhrada zpětné koupě, zpětného prodeje, předkupní právo, prodej na zkoušku, prodej s výhradou lepšího kupce, příkaz k prodeji.¹¹⁷ Tento výčet vedlejších smluv není taxativní, mohou být i další zákonná ujednání.

Právo zpětné koupě. Kupující vrátí věc zpět prodávajícímu, za užitky, které obě strany z věcí a peněz vytěžily a za jejich opotřebení se navzájem vyrovnají. Právo zpětné koupě může být vyhrazeno jen u nemovitých věcí. Prodávajícímu přísluší jen na čas života, je nepřenositelné a nemůže být předmětem

¹¹³ Rozh. NS, č. 11.698, In:Tamtěž, s. 782

¹¹⁴ Rozh NS, č. 4208, In:Tamtěž, s. 783

¹¹⁵ Rozh. NS, č. 2317, In:Tamtěž, s. 784

¹¹⁶ Všeobecný občanský zákoník 1811, č. 946 Sb. z. s., §1064

¹¹⁷ Tamtéž, §1067- §1089

dědictví. Účelem zpětné koupě je, aby prodávající mohl znovu nabýt práva vlastnictví prodané věci (př. věc prodal v peněžní tísni).

Koupě s výhradou zpětného prodeje. Toto právo je omezeno z hlediska ochrany třetích osob. Věc nelze koupit a prodat zpět prodejci za účelem zkrácení práv jiných osob. Např. za účelem zakrytí práv věřitele.

Předkupní právo. Při prodeji může být stanovena podmínka, že prodejce při dalším prodeji věci bude mít předkupní právo na danou věc. Toto právo je nepřenositelné a nemůže být předmětem dědictví. Vzhledem k nemovitostem může být toto právo předmětem zápisu do veřejných knih přeměněno v právo věcné. Bývá obsahem vedlejší smlouvy ke smlouvě tržní, ale např. i ke smlouvě služební, nájemní a jiné. Může být založeno zákonem i samotnou smlouvou. Předmětem předkupního práva mohou být věci movité i nemovité. Ve skutečnosti nejde o právo, ale o závazek.

Knihovní soudce je povinen zamítnout žádost na převod vlastnického práva na nemovitost, na níž vázne předkupní právo pro určitou osobu a není-li podán důkaz na zánik tohoto práva.

Nabídka, kterou činí vlastník vůči oprávněnému k právu předkupnímu, musí být v každém směru dostatečným podkladem pro posouzení, zda je zde skutečně vážná nabídka a vážný uchazeč o koupi (uvádí se jméno zájemce).¹¹⁸

Dle §1075 je oprávněný z předkupního práva povinen věc movitou vykoupit do 24 hodin, věc nemovitou do 30 dnů od nabídky. Po uplynutí této lhůty předkupní právo zaniká.

Nabídl-li zavázaný z předkupního práva oprávněnému věc za cenu, za niž ji pak prodal jinému, a oprávněný odmítl nabídku, zaniklo předkupní právo bez ohledu na to, kolik pak kupující za věc skutečně zaplatil.¹¹⁹

Prodej na zkoušku. Kupující má právo si půjčit věc na zkoušku, věc zůstává ve vlastnictví prodávajícího. Pokud se věc ztratí bez zavinění kupujícího, postihne ztráta prodávajícího. Kupující není zapůjčením věci nijak vázán, má postavení zapůjčitele věci.

¹¹⁸ Rozh. NS, č. 1249, In: Komentář k Československému občanskému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, s. 806

¹¹⁹ Rozh. NS, č. 8445, In: Tamtéž, s. 817

Prodej s výhradou lepšího kupce. Prodávající si může kupujícího vybírat až do doby, než věc prodá. Není podmínkou, že kupující, kterého si prodávající vybral, musí za věc zaplatit nejvyšší cenu. Výběr je jen na prodejci.

Odškodnění nenáleží kupujícímu, kterému byla věc prodána s výhradou lepšího kupce, pokud byla s prvním kupcem uzavřena platná trhová smlouva.¹²⁰

Příkaz k prodeji. Věc movitá je předána někomu, kdo ji má prodat do stanovené doby, za určitou kupní cenu. Pokud se mu věc prodat nepodaří, má ji možnost bezplatně vrátit (př. nakladatel jako zmocnitel, knihkupec jako zmocněnec). Věc zůstává ve vlastnictví zmocnitele, přijímatel ručí pouze za škodu, která byla způsobena jeho zaviněním.

¹²⁰ Rozh. NS, Gl. U. č. 12.543, In: Tamtéž, s. 833

3. Vývoj ochrany spotřebitele v letech 1848 - 1918, 1918- 1938 a 1938-1945

3.1. 1848- 1918

3.1.1. České země v letech 1848- 1918

Rok 1848 představoval zlom v dějinách řady evropských zemí. V tomto roce dochází k dovršení všech revolucí, které byly započaty za vlády Napoleona, a které vycházejí z principů vyslovených za francouzské revoluce. Revoluční vlna, která začíná v Itálii, zasahuje téměř celou Evropu. Hlavními příčinami revoluce byl odpor k přežitkům feudalismu, které bránili kapitalistickému vývoji, nespokojenost s politickým uspořádáním, odpor k vládnoucím dynastiím a sociální neklid, jehož příčinou byl nárůst nezaměstnanosti a růst cen potravin. Revoluce byla ve všech zemích vojensky poražena a k moci se dostaly většinou staré předrevoluční dynastie.¹²¹

Revolucí vstoupily do období moderního státu a práva i naše země, kdy pod revolučním tlakem padl feudální absolutismus. Výchozím místem, kde celý proces začal, byla Praha. 11. března 1848 zde byla svolaná historicky první veřejná politická chůze v českých dějinách, na které se projednával obsah petice pro císaře a obsah demokratické ústavy. Hlavním cílem bylo zrovnoprávnění češtiny s němčinou, uznání a upevnění jednoty zemí Koruny české, tedy vytvoření samosprávného celku Čech, Moravy a Slezska a odstranění roboty.

Ani u nás však nebyla revoluce úspěšná. Výsledkem bylo vydání oktrojované ústavy, která soustředovala veškerou moc do rukou panovníka, revoluční hnutí byla rozpuštěna a řada z jejích přívrženců byla odsouzena k trestu smrti. Znovu byl zaveden absolutistický režim, nastaly persekuce českých radikálů a liberálů. Mluví se o období tzv. bachovského absolutismu.

„Teprve v období liberalizace 60. let byly v Rakousku upevněny základy moderního státu, zatížené stále ještě velmi silnými feudálními přežitky, které odstranila až národně-demokratická revoluce, jejímž důsledkem byl na konci

¹²¹ <http://black.window.sweb.cz/1848.htm>, <http://galaktis.cz/clanek/revolucni-rok-1848/>, [cit. dne 22.2.2013]

první světové války rozpad rakousko-uherské monarchie a vznik samostatného československého státu.¹²²

Období kapitalismu netrvalo dlouho (1848-1918), ale v našich dějinách má významné místo. Právě v tomto období dozrál vývoj Čechů a Slováků v moderní národy, vytvořila se nová struktura společnosti, došlo k vytvoření prvního samostatného státu Čechů a Slováků, tedy k obnovení české státnosti. V tomto období se také plně rozvinuly a uplatnily i některé instituce státní a právní, které vznikaly již v hloubi feudalismu.¹²³

3.1.2. Právo v českých zemích 1848-1918

Moderní právo v rakouských zemích vznikalo již před porážkou feudálního absolutismu a mnohé základní normy vznikly již v 18. století, v období osvícenství, jako důsledky josefínských reforem.¹²⁴ Mluvíme především o Všeobecném občanském zákoníku z roku 1811 a trestním zákoníku z roku 1803. „Revoluční události let 1848-1849 však daly spoustu podnětů pro rozvoj a zdokonalení právního řádu. Proklamace liberálních zásad, občanské rovnosti a respektování základních osobních a politických práv a svobod nutně předpokládala navazující změny soukromoprávních, trestních, správních a dalších předpisů.“¹²⁵ Změněny nebo zrušeny měly být po roce 1848 právní normy vyjadřující politické potřeby absolutistického státu.

Výchozím principem „rakouského“ právního řádu, dotvořeného ve druhé polovině 19. století, byla rovnost před zákonem, její realizace však byla složitá. Ústava z roku 1867 zaručovala všemu obyvatelstvu poměrně široký katalog občanských práv a svobod, platil jeden právní řád, který zaručoval všem v zásadě stejná práva a kladl na všechny stejné nároky, všichni se tedy stali plnoprávními občany.¹²⁶

¹²² Malý K., Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 3. vyd, c .d .,s . 207

¹²³ Tamtéž, s . 207

¹²⁴ Tamtéž, s . 279

¹²⁵ Vojáček L ., Schelle K ., Knoll V ., České právní dějiny, 2 . vyd., Plzeň 2010, c .d .,s . 414

¹²⁶ Tamtéž, s . 414-415

Obecně závazné předpisy s celorakouskou působností se v roce 1848 začaly publikovat v Říšském zákoníku a předpisy s působností pro jednotlivé země v zemských zákonících (českém, moravském a slezském).¹²⁷

Druhou nejvýznamnější etapou ve vývoji moderního právního řádu habsburského soustátí představují padesátá léta 19. století, tzv. období bachovského absolutismu. V tomto období byly vydávány nejen soukromoprávní předpisy, hojně byly vydávány i předpisy směřující k podpoře kapitalistického podnikání v průmyslu, zemědělství, obchodu a finančnictví (např. spolkový patent 1852, horní řád a železniční patent 1854, živnostenský řád 1859). K zásadním změnám došlo také v oblasti práva trestního (trestní řád 1853, výpiskový patent 1854, vojenský trestní zákon 1855).¹²⁸

V neoabsolutistické bachovské éře byl tedy až na výjimky vytvořen základ právního řádu, který pak na území České republiky platil až do roku 1950.

Další období, tedy poslední třetina 19. století, přineslo jen dílčí změny, které si vynutil rozvoj ekonomiky a vstup dělnictva do politického života. K významným předpisům tohoto období patří zejména předpisy procesní (trestní řád 1873, občanský soudní řád a sním spojené předpisy 1895), obchodní zákoník 1863, a další přepisy z oblasti podnikání a úpravu pracovních podmínek a sociálního zabezpečení dělnictva.¹²⁹

Přelom 19. a 20. století vlivem nových pohledů na právo, byla doba zralá pro rekodifikaci rakouského práva. Práce na nových zákonících však nebyly dovedeny do konce, jejich výsledky se zčásti promítly jen do některých dílčích předpisů, zejména do novelizací občanského zákoníku.¹³⁰

3.1.3. Vývoj občanského práva

Základem občanského práva zůstal i po r. 1848 Všeobecný občanský zákoník. V porevolučním období se prokázalo, jak byl Všeobecný občanský zákoník, vydaný v roce 1811, nadčasový. Svými formulacemi, zakotvujícími nedotknutelnost soukromého vlastnictví, dokonale vyhovoval potřebám rozvoje kapitalismu, jinak řečeno jeho vydáním byly položeny základy moderního

¹²⁷ Tamtéž, s. 415

¹²⁸ Tamtéž, s. 415-416

¹²⁹ Tamtéž, s. 417

¹³⁰ Tamtéž, s. 418

občanského práva. Cesta k jejich uplatnění se otevřela až odstraněním posledních zbytků feudálního poddanství a roboty.

Změny, ke kterým došlo v občanském právu po roce 1848, byly jednak důsledkem porážky feudalismu, jednak diktovány potřebami rozvoje ekonomiky. Pozůstatky feudálního vlastnického práva byly zrušeny z. č. 103/1862 ř. z., o zrušení lenních vztahů, drobné změny bylo třeba provést v oblasti vlastnictví nemovitostí. Právo se v této oblasti vrátilo k římskoprávní koncepci vlastnického práva, mělo absolutní a výlučný charakter.¹³¹ Rozvoj obchodu si vynutil uzákonění splátkového obchodu z. č. 70/1896 ř. z.

V důsledku uzavření konkordátu s katolickou církví byla také dočasně pozastavena platnost částí občanského zákoníku, jež pojednávala o rodinném právu. Katolické manželství měla nadále podléhat jurisdikci církevních konsistorních soudů, jež rozhodovaly materiálně na podkladě pravidel kanonického manželského práva.

Ustanovení, jež precizně a podrobně upravovala práva a povinnosti smluvních stran ze smlouvy tržové, směnné, smlouvy o dílo a dalších smluvních typů nijak dotčena nebyla.¹³²

Přes velkou stabilitu občanského práva se uskutečnila přece jen výrazná změna. Z občanského práva se vydělují nové obory, právo obchodní a směnečné bylo samostatně právně upraveno (zákon směnečný č. 51/1850 ř. z., obchodní zákoník č. 1 /1863 ř. z).

Nutné změny, které přinesl život, vedly k tomu, že se koncem 19. století začalo mluvit o nutnosti novelizovat občanský zákoník. V roce 1904 byla jmenována komise k zahájení přípravných prací obecného občanského zákoníku, v jejím čele stál Unger. Práce komise však nepřinesla žádný výsledek, činnosti se proto ujalo samo ministerstvo spravedlnosti a vypracovalo osnovu „O změně a ustanovení některých ustanovení obecního zákoníku občanského“. Osnova byla sněmovnou přepracována a v roce 1907 byla publikována. Práce byly přerušeny ukončením zasedání Říšské rady, vláda byla proto nucena osnovu vypracovat

¹³¹ Bílý J. L., Právní dějiny na území České republiky, Linde Praha, 2003, s . 312-313

¹³² Zadražil, M., O ochraně spotřebitele: Praktická příručka se vzory a judikaturou, s .10

znovu. Nová osnova byla sněmu, včetně obsáhlé důvodové zprávy, předložena v roce 1911. Ani tentokrát nebyla osnova přijata a tak ji vláda předložila znovu, již potřetí. Z osnovy byl vyčleněn titul o stavebním právu, jenž se stal samostatným zákonem. Osnova byla přijata plénem panské sněmovny, do poslanecké sněmovny se však před válkou nedostala.¹³³

První světová válka si sebou přinesla nové potřeby, jež si vyžádali některé změny v občanském právu a tak občanský zákoník v letech 1914-1916 prošel třemi novelizacemi. První novela z roku 1914 obsahovala především ustanovení týkající se nezvěstnosti, péče o osoby nesvéprávné a o intestátní posloupnosti. Druhá novela z roku 1915 se týkala obnovy a úpravy státních hranic. Třetí novela z roku 1916 obsahovala zbytek ustanovení, jež byla ještě před válkou přijata panskou sněmovnou.¹³⁴

Po vzniku Československa došlo recepční normou k převzetí rakousko-uherského občanského práva. Znamenalo to, že na Moravě, v Čechách a ve Slezsku byl převzat Všeobecný občanský zákoník 1811 a na Slovensku dále platilo uherské obyčejové právo. Právní dualismus civilního práva vyvolal intenzivní potřebu sjednocení práva.¹³⁵

3.1.4. Živnostenský řád 1859

Ekonomika byla v této době založena na kapitalistickém¹³⁶ způsobu výroby. Pracovníci byli osvobozeni od mimoekonomického donucení a svobodně nabízeli svoji pracovní sílu na trhu práce. Výrobci do výroby naopak vkládají své prostředky prostřednictvím kapitálu a svobodnou konkurencí se snaží na trhu realizovat své výrobky a dosáhnout zisku.

Rozvoj moderní ekonomiky si vyžadoval vytvoření nových právních předpisů. Bylo třeba nahradit složité a zastaralé normy o cechovní výrobě,

¹³³ Kadlecová M., Schelle K., Veselá R., Vleček E., Vývoj českého soukromého práva, Praha 2004, 1. vyd, s . 86-87

¹³⁴ Tamtéž, s . 87

¹³⁵ Bílý J. L., Právní dějiny na území České republiky, Linde Praha, 2003, s . 313

¹³⁶ Kapitalismus- je ekonomický systém, v němž jsou výrobní prostředky v soukromém vlastnictví, provozovány jsou za účelem dosažení zisku. Ekonomické parametry (např. ceny) jsou určovány prostřednictvím volného trhu (nabídkou a poptávkou), a to i ceny práce, nikoli řízeny pouze zásahy státu (jako v řízených či plánovaných ekonomikách).
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Kapitalismus>, , [cit. dne 13.3 .2013]

čeledních a služebných poměrech. Rozvoj průmyslu s sebou přináší řadu nových pojmů a společenských vztahů, které dosavadní právní úprava neupravuje.¹³⁷

Základním východiskem právní úpravy pro oblast podnikání se stal zákon č. 227/1859 ř. z., živnostenský řád, vydaný za vlády císaře Františka Josefa I. „Živnostenský řád byl koncipován jako obecný právní předpis upravující všechny podmínky podnikání a to nejen řemeslníků- živnostníků, ale i tovární velkovýroby.“¹³⁸ Dle patentu císaře ze dne 20. prosince 1859 byl platný od 1. května 1860 pro celé císařství rakouské, tedy i země uherské, kromě benátska a Hranice vojenské.¹³⁹

Živnostenský řád upravoval základní povinnosti a práva osob provozujících živnost, např. stanovil povinnosti při označování provozoven, při oceňování výrobků či při zajištění hygieny (viz. dále). Dohledem byl pověřen živnostenský úřad, který měl „dozorčí právo“. Živnostenský řád byl i sankčním nástrojem a obsahoval řadu donucovacích prostředků- možnost zabavit zboží, zastavit práci strojů či uzavřít provozovnu. Přestupky proti živnostenskému řádu se trestaly důtkou, peněžitou pokutou, vězením až do tří měsíců, odnětím práva mít učedníky či pomocníky, nebo odnětím živnostenského oprávnění. Můžeme se zde setkat i s pojmy živnostenská policie a policie tržní.

Pojem živnost, není v zákoníku přesně definován, ale má se za to, že šlo o podnikání, které neodporovalo zákonům státu a mravnosti, bylo trvalé, samostatné, provozované pro odbyt a za účelem dosažení zisku.¹⁴⁰

Živnostenský řád umožňoval volný přístup svéprávných občanů ke všem živnostem. Podnikatelská svoboda byla omezena jen ustanovením o koncesních živnostech, které vzhledem ke svému charakteru a významu, byly pod kontrolu státu. „Koncesionální“ živnosti byly v zákoníku v § 16 taxativně vymezeny. Patřila mezi ně například živnost hostinská a výčepnická. Živnostenský řád fungoval na principu ohlašovacím, podobně, jako je tomu dnes. Živnostenské řemeslo mohl provozovat každý, kdo si zakoupil živnostenský list, v něm byla mimo jiné stanovena práva živnostníků, a svoji živnost ohlásil příslušnému úřadu.

¹³⁷ Malý K., České právo v minulosti, Praha 1995, s. 221

¹³⁸ Adamová K., Soukup L., Prameny k dějinám práva v českých zemích, c. d., s. 233

¹³⁹ Břínková, M., Historie ochrany práv kupujících do 2. pol. 19. stol., BP, Plzeň 2011, s. 22

¹⁴⁰ Týdeník vlády české republiky, Veřejná správa, 2000, č. 28, [cit. dne 13.3.2013]

<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/časopisy/s/2000/0028tema.html>

Jedinou povinností zaměstnavatele vůči zaměstnanci, jak bylo uvedeno v §78, bylo platit jim mzdu. Zaměstnanec neměl právo předčasně a bez udání zákonných důvodů ukončit pracovní poměr, mohl za to být trestán. Trestem mohlo být například uložení pokuty, vězení, nebo mu mohlo být přikázáno se do práce vrátit. Porušením pracovní smlouvy byla i stávka.¹⁴¹

Živnostenský řád upravoval základní povinnosti a práva osob provozujících živnost, stanovil povinnosti při označování provozoven, zboží, při oceňování výrobků, zajištění hygieny a týkal se i dodržování měr a vah. K ochraně spotřebitele přispívalo též stanovení podmínek při prodeji jednotlivých komodit.

Z hlediska ochrany práv kupujících byla nejdůležitější ustanovení živnostenského řádu, obsažena v hlavě čtvrté a hlavě páté.

Podle ustanovení *hlavy čtvrté* měli živnostníci povinnost vynaložit veškeré úsilí k zhotovení dokonalého výrobku. To bylo hlavním důvodem, proč jim bylo uděleno právo provozovat veškeré činnosti, které nebyli předmětem jejich živností, mohli k tomu využít i pomocníků z jiných živností. Svobodná živnost mohla být vykonávána na několika místech v obci, tato místa musela být hlášena příslušnému úřadu.¹⁴²

Každý živnostník měl právo si svůj dům, nebo jinou provozovnu označit znakem, vyjadřujícím jeho živnost.¹⁴³ Orientace v živnostech byla jednodušší, kupující přesně věděl, kde co najde. Označení některých živností se stala i znakem kvality výrobku.

Chodit po domech a prodávat výrobky mohli jen živnostníci, kteří k tomu dostali oprávnění a také ti, kteří se zabývali prodejem věcí každodenní potřeby (např. mléko, máslo, ovoce, zelenina, květiny, dříví). Podomní prodej mohl úřad povolit i drobným živnostníkům, aby zachránil jejich existenci.¹⁴⁴ Tímto ustanovením byli kupující chráněni před potulnými prodejci a podvodníky.

Některé živnosti mohly „být dány pod taxu“, tzn., že mohla být stanovena jejich cena. Týkalo se to zejména živností, zabývajících se prodejem věcí

¹⁴¹ Malý K., České právo v minulosti, Praha 1995, s. 222

¹⁴² Zákon č. 227/1859 ř. z., Řád živnostenský, §43- §45

¹⁴³ Tamtéž, §49

¹⁴⁴ Tamtéž, §52

každodenní potřeby, živnosti kominické a také živnosti, zabývající se přepravou osob. Právo tyto taxy měnit či rušit mělo „Ministerium vnitřních záležitostí“.¹⁴⁵ Prodejci tak neměli možnost zneužívat své postavení vůči spotřebiteli a živnosti, které byly pro lidi nezbytné, předražovat.

Další stanovení, které se týkalo ochrany kupujících, se týkalo věcí každodenní potřeby. Těm, kteří je prodávali, mohlo být nařízeno, aby ve skladu měli zásobu těchto věcí, nebo aby je prodávali za nižší cenu. Povinností živnostníků bylo ceny těchto výrobků v prodejně vyvěsit, aby se s nimi mohl každý seznámit, a to i v případě, že věci v právě prodejně nebyly. To stejné platilo pro hostinské.¹⁴⁶

Hlava pátá se týkala práva obchodu na trzích.

Podle ustanovení hlavy páté o obchodu na trzích, mohlo být na trhu prodáváno veškeré zboží, které bylo podle tohoto řádu k prodeji na něm určeno. Byly také stanoveny věci, které se mohly prodávat na trzích „*hlavních*“ (veletrhy, trhy výroční, na pouti, na hodech), a které na trzích „*týhodných*“. Kromě věcí, které jsou na tyto trhy určeny, jsou to věci jako dobytek, víno, obilí, dětské hračky, potraviny, hospodářské a rolní nářadí. Potraviny se na „*týhodných*“ trzích prodávaly v ranních hodinách za nízké ceny, jejich cena se postupně zvyšovala. Na trzích měli všichni kupující a všichni prodávající stejná práva.¹⁴⁷

Z hlediska ochrany spotřebitele bylo velmi důležité ustanovení § 70. „Každá obec, ve které se konají trhy, za schválení politického úřadu zemského a hledíc místních potřeb řád tržní, jenž obsahuje také sazby poplatků tržních, zároveň budiž ustanoveno jaké míry prodávání nápojů a jídel na tržišti je povoleno.“¹⁴⁸ Na základě tohoto § vydalo např. město Plzeň vlastní právní řád nazvaný „*Tržní řád pro královské krajské město Plzeň*“.

Tržní řád Pro královské krajské město Plzeň

Tržní řád města Plzně dělil trhy na trhy výroční (postní, svatojánský, bartolomějský, martinský), týdenní a každodenní. Kromě ustanovení, upravujících

¹⁴⁵ Tamtéž, §55

¹⁴⁶ Tamtéž, §56

¹⁴⁷ Tamtéž, §65- §68

¹⁴⁸ Tamtéž, §70

ochranu spotřebitele (§4, §19, §21, §§26-28) stanovil, kdo a co na kterém typu trhu může prodávat, na kterém místě se trhy pořádají, kdo zde smí nakupovat, dále obsahoval ustanovení o obchodech pokoutních, o vybírání a placení tržného

§4 Které věci prodávati jest zapovězeno.

„Veškeré potravní věci, které na trh přijdou podrobeny jsou policejnímu dohledu, jehož se nikterak vzdáliti nesmí.

Věci potravní, kteréž buď přísadou, zdraví škodlivou, jsou falšovány a skaženy, dále nezralé ovoce a leklé ryby a pošlí raci mají tržní policii býti zničeni.

Rovněž netrpí se obchodu trhovém i takové potravní věci, kteréž přísadou, byť i zdraví neškodlivou porušeny jsouce, k ošizení kupujících sloužiti by mohly, taktéž kroupené obilí a luštěniny. Věci takové vyloučeny jsouce z obchodu trhového a povinností tržní policie jest, by je z tohoto odstranila.

Ve všech těchto případech tresce se prodáváč, ač nemá-li se proti němu na základě trestního zákona zakročiti, dle §. 29. Tohoto tržního řádu.¹⁴⁹

§19 O míře a váze.

„Prodej díti se smí toliko na míry a váhy zákonem povolené, tudíž jen na dolnorakouskou měřici, dolnorak. vědro, dolnorak. máz, vídeňský sáh, vídeňskou libru, vídeňský centnýř.

Všeliké jiné míry dostižené při upotřebování se zbaví, a v pádu opětného užívání bude přestupník trestán dle §29. T. ř.

Užívati při prodeji necimetrované míry neb závaží, byť by i pravé byly, trestá se co přestupek trhového řádu.

Pakli-by kdo užívat nespravedlivé neb lehké necht' již centimetrované neb necentimetrované váhy neb míry, vůbec kdo by podvedl kupce buď v míře, váze neb v jakosti trhového zboží, trestán bude dle obecního zákona trestního.

Městské míry a váhy může každý použiti však pod dohlídkou a musí za upotřebení městské míry za každou měřici přeměřeného zboží 1 kr. r. č. obci zaplatiti.¹⁵⁰

§21 O závdavku.

„Spory mezi kupci a prodavači patří před soud civilní.

Aby však na trhu obilním prodavač pojištěn byl, nařizuje se, aby kupec, kterýž obilí neb luštěniny na trhu koupil, tyto ale ihned nepřevzal, neb nezaplatil, závdavek a sice v částce nejméně jedné pětiny smluvené ceny koupeného zboží prodavači položil.

Dle §908 všeobecného zákoníku občanského považuje se závdavek, jestli nebylo nic jiného zvláště ustanoveno, toliko za znamení smlouvy učiněné, neb zy rukojmí, že se smlouvě uzavřené zadosti učiní.

Nesplní-li se smlouva vinou jedné strany, muže strana druhá obdrženy závdavek podržeti, v opačném pádu muže ale žádati, aby jí složený závdavek dvojnásob vrácen byl. Nechce-li se ale s tímto spokojit, muže se dle řádu občanského práva na to naléhati, aby

¹⁴⁹ Tržní řád pro kr. kraj. město Plzeň, V Plzni: H Schiebl, 1866, c. d. , §4 , s. 4 -5

¹⁵⁰ Tamtéž, §19, c. d. , s. 13-14

*smlouva se splnila, aneb nelze-li již smlouvu vyplniti, aby se jí dostalo patřičné náhrady.*¹⁵¹

§ 26 Trestání přestupků.

„Kde trhový řád nic jiného nepředepisuje, určuje tresty za přestupky trhového řádu starosta obce s dvěma obecními radními společně v peněžitě částce až do 10 zl., v pádu nemožnosti placení vězením až do 48 hodin dle ustanovení §§ 62 a 65 obec řádu. Při dostiženém zapovězeném prodávání i kupování podléhají trestu kupec, prodavač, i dohazovač. Odvolání na takovéto trestní nálezy, mají se u c. k. politického úřadu okresního podati.

*Ze zaplacených peněžitých pokut poděluje se udáváč třetinou, dotížitel tež třetinou, pakli toho žádají, přebytek připadá obecní pokladnici.*¹⁵²

§28 Dohlídka trhov.

„Tržní inspekce jest povinna o plnění zde uvedených tržních předpisů pečovati, a každého kdož by některý uvedený odstavec přestoupil, starostovi obce k potrestání oznámit. Kdo by se na trhu neslušně choval, neb tržnímu dozorství povinné poslušnosti odpíral, budiž i hned zadržen a dle § 29 tržního řádu potrestán.

*Urazil-li by někdo trhové dozorstvo slovy, skutkem neb dokonce protiveními a násilím bude trestán dle zákona trestního.*¹⁵³

Volnost v živnostenském podnikání, kterou živnostenský řád umožňoval, měla velký význam zejména po stránce výrobní. Vyvolávala v lidech podnikavost a vynalézavost, lidé toužili po sebevzdělání. Volná soutěž vyvolala řadu technických pokroků a větší ekonomickou organizovanost. Na trhu se objevila řada nových výrobků, mnoho zboží se zlevnilo. Na druhou stranu, svoboda v živnostech sebou přivedla i řadu nešvarů. Odstraněním nucené výchovy živnostníků došlo ke snížení praktických znalostí učňů. Často byli přijímáni učni bez znalosti řemesla a to se projevilo i na kvalitě výrobků. Mezi živnostníky byly zakládány dohody o společné práci, začaly vznikat monopoly, které často vykořisťovaly odběratele. Výhody, plynoucí z volné soutěže, pro spotřebitele zanikaly.¹⁵⁴

Normy odvozené od rakouského živnostenského řádu prošly ještě během existence Rakousko-Uherska mnoha změnami a byly doplněny řadou dalších zákonů a nařízeních, které Živnostenský řád doplňovali (např. 6. prosince 1891 bylo vydáno nařízení ministerií obchodu a věcí vnitřních č. 171 ř. z., jímž se upravuje obchod s pivem v lahvích. Pro udělení koncese musí být splněny nejen

¹⁵¹ Tamtéž, §21, c. d. ., s. 14-15

¹⁵² Tamtéž, §26, c. d. ., s. 20-21

¹⁵³ Tamtéž, §28, c. d. ., s. 21-22

¹⁵⁴ Gruber J. ., Průmyslová politika, Praha 1922, s. 92 an

podmínky stanoveny v §17, uchazeč musí splnit podmínku bezúhonnosti a spolehlivosti.¹⁵⁵). Zákon byl např. v roce 1883 novelizován z. č. 39/1883 ř. z., jím byly zavedeny průkazy způsobilosti k výkonu řemesla. Další novely zákoníku byly vydány v letech 1885 a 1897. na základě zákona č. 11/1918, tzv. „recepční normy“, byl převzat do právního řádu samostatné Československé republiky. Jeho základy však v právním řádu České republiky vydržely až do roku 1949, kdy byly nahrazeny zákonem č. 160/1949 Sb., o vnitřním obchodě, soukromoprávní ochrana zákazníka pak byla zajištěna prostřednictvím občanského zákoníku. Definitivně byl zrušen až 31. 12. 1965.¹⁵⁶

3.1.5. Další předpisy sledující zájem na ochraně spotřebitele 1848- 1918

Zákon č. 89/1897 ř. z., o obchodu potravinami a některými předměty užitnými

Jednotlivá ustanovení tohoto zákona dle § 1 obecně upravují obchod s potravinami, s prostředky kosmetickými a hračkami, s čalouny, s předměty oděvními, s jídelním nebo pitným náčiním, a nádobím a náčiním, které jest určeno k vaření nebo uchování potravin nebo při potřebě při nich, dále s vahami, měrami nebo jinými měřicími přístroji, kterých má být použito při potravinách, užívání jiných barev k malování pokojů a obchodu s petrolejem.

Zákon stanoví v §2 až §5 dozorčí orgány a jejich pravomoci. Dozorčími orgány jsou orgány politických úřadů a orgány samosprávných sborů, zemským zákonodárstvím k tomu určeny. Vláda má oprávnění dále zřizovat zvláštní zeměpanské orgány, podřízeny jsou politickému zemskému úřadu, mají vykonávat dozorčí pravomoci, u nichž je třeba odborných znalostí. Dozorčí orgány mají právo vykonávat kontrolu ve výrobnách, prodejnách a skladech v běžné otevírací době, mají právo odebírat vzorky ke kontrole. Vzorek se zasílá k technickému průzkumu. U potravin patrně zkažených, jež podléhají rychlé zkáze, bývá zpravidla nařízeno jejich zničení, u ostatních druhů zboží, u nichž to připadá v úvahu, je možná náhrada. Postup dozorčích orgánů při výkonu kontroly je zákonem obecně upraven, vláda má právo tento postup prostřednictvím svých nařízení dále specifikovat a upravovat.

¹⁵⁵ Zákon č. 227/1859 ř. z., Řád živnostenský, §17

¹⁵⁶ Zadražil, M., O ochraně spotřebitele: Praktická příručka se vzory a judikaturou, s. 8

Prostřednictvím jednotlivých ministerstev může vláda vydávat předpisy na ochranu zdraví, omezující či zakazující např. určité způsoby výroby nebo uchování potravin určených k prodeji, prodej nebo úschovu potraviny určité povahy, užívání určitého druhu zboží. Ministerstva dále mohou zakázat nebo omezit prodej předmětů, které jsou určeny k napodobování, nebo falšování potravin, nebo prodávat potraviny, jež se nerovnájí označení potravin skutečné povahy.

Trestní ustanovení tohoto zákona upravují postup při trestání za porušení jednotlivých ustanovení tohoto zákona. Nejčastější trestní sankcí za spáchání přestupku je peněžitá pokuta či vězení, možný je však i zákaz činnosti na základě živnostenského oprávnění.

Z pohledu ochrany spotřebitele je zvláště důležité ustanovení § 11 tohoto zákona, podle kterého peněžitým trestem, nebo trestem odnětí svobody bude potrestán ten,

- kdo by potraviny pro oklamání v obchodě a tržbě padělal nebo zfalšoval,
- kdo by vědomě potraviny, které jsou padělané, zfalšované, nezralé, nebo které na své výživnosti pozbyly, na prodej choval pod formou nebo označením k oklamání způsobilým,
- kdo potraviny pro oklamání pod falešným označením na prodej chová nebo prodává,
- kdo by vědomě potraviny, které jsou padělané, zfalšované, zkažené, nezralé, nebo které na své výživnosti pozbyly, prodával, leč by kupec tento stav znal, nebo patrně poznat měl.

Zvláště chráněno bylo zejména lidské zdraví.

3.1.6. Další zákony a nařízení upravující výrobu, prodej a skladování jednotlivých druhů zboží

Zákon č. 26/1902 ř. z., o obchodu s máslem, sýrem, přepuštěným máslem a vepřovým sádlem a jejich náhražkami

Zákon vymezil hlavní pojmy jako je margarin, přípustěný margarin, margarínový sýr, oleomargarin, strojené sádlo a zároveň stanovil, že tyto výrobky

mohou být v obchodě označovány pouze pod svojí skutečnou povahou. Jednotlivé výrobky mají být odlišeny tak, aby nebyla možná záměna s podobným typem výrobku.

Ten kdo chce tyto výrobky po živnostensku vyrábět, musí svůj úmysl nahlásit živnostenskému úřadu, musí označit výrobní prostory, ve kterých bude výroba probíhat a zřídit dozorčí osobu. Musí také podat vysvětlení o výrobním postupu, rozsahu provozování a surovinách, které bude k výrobě užívat. Orgány, jimž je výrobní postup svěřen, mají povinnost zachovávat mlčenlivost.

Dále se v zákoně mluví o zvláštních skladovacích místnostech pro tento druh zboží, označování prodejních míst, o převozu zboží do prodejních míst a o vývozu do zahraničí.

Dozorčí orgány se zřizují na základě zákona č. 89/1897 ř. z., o obchodě s potravinami a některými užitnými předměty. Dozorci jsou oprávněni vstoupit do místností, ve kterých se tyto výrobky vyrábí, uschovávají, balí, nebo na prodej chovají a provádět zde kontrolu dle zákona č. 89/1897 ř. z.

Za přešůpek se dle tohoto zákona považuje např. prodej výrobků jakosti, podle tohoto zákona nepřipustné, prodej falešně označených potravin. Trestem za přešůpek byl např. vězení od jednoho dne do tří měsíců, nebo peněžitá pokuta od 10 do 1000 K. Zakázat živnostenský prodej z důvodu nízké kvality zboží je oprávněna vláda.

Zákon č. 210/1907 ř. z., o obchodu vínem, vinným moštem a vinným rmutem

Stejně jako ostatní obchody s potravinami se i obchod s vínem, vinným moštem a vinným rmutem obecně řídí zákonem ř. č. 89/1897.

Zákon o obchodu s vínem, vinným moštem a vinným rmutem definuje jednotlivé pojmy.

Z hlediska ochrany spotřebitele, je důležité zejména ustanovení §3, jež objasňuje pojem falšování vína. Rozumí se tím:

- případy, kdy se vinaři snaží o opětovné napravení nemocných moštů a vín nepovoleným způsobem (možný postup je zákonem stanoven),

- míchání vína s vínem, nebo jiným moštem,
- zabarvování kyselosti vápencem,
- obarvování červeného vína karamellem.

Další způsoby falšování vína má právo vláda stanovit prostřednictvím svých nařízení.

Ustanovení §3 se vztahuje také k vínům míchaným, tedy k vínům sladkým, šumivým, aromatizovaným a kořeněným. Zákonem je stanoveno množství a druh přísad, jež je možné k míchání vína použít. Jiné postupy míchání, než jsou stanoveny zákonem, se považují za falšování vína (k zakázaným příměsím patří např. sladidla, líh, ovocné mošty, voňavé látky, barviva, kyseliny, soli a další zákonem stanovené zakázané přísady). Za porušení tohoto ustanovení hrozí pokuta až do výše 1000 K, nebo jednoho měsíce vězení.

Za falešné označování vína se ve smyslu §7 považuje označení vína, nebo vinného moštu, které má přísady cukru, za „přírodní víno (mošt)“, „originální víno (mošt)“, nebo jiné označení, které by bylo způsobilé vyvolat domněnku, že nebyla taková přísada použita. To stejné se týká vín sladkých.

Zakázáno je také vyrábět, prodávat a skladovat přípravky, jež se k falšování vína užívají. Za spáchání přestupku porušením ustanovení o falšování zboží se trestá dle ustanovení §10 zákona č. 89/1897 ř. z.

Místa, kde se víno, vinný mošt, nebo vinný rmut vyrábí, prodává či uchovává, podléhá kontrole dozorčích orgánů. Postup dozorčích orgánu je stanoven taktéž zákonem č. 89/1897 ř. z. Kontrolu vykonávají, na základě dobrého zdání zemského sněmu, zřízení zvláště odborně vzdělaní sklepní dozorcí. Stejně jako u ostatních dozorců i u sklepních dozorců platí zásada mlčenlivosti obchodního tajemství.

Ministerské nařízení č. 25/1918 ř. z., o ochraně odběratelů od klamání v obchodě zbožím a jakostí a způsobu výroby zboží

Vláda byla v roce 1917 zmocněna, aby z podnětů mimořádných, válkou způsobených poměrů učinila potřebná opatření v hospodářském oboru. Vydala proto nařízení, jímž se bez újmy platných zvláštních předpisů, nařizuje toto:

- zboží, které má být v obvodu platnosti tohoto nařízení prodáváno nebo dáno do obchodu, nesmí mít označení způsobilé, aby odběratele klamalo o jakosti nebo způsobu výroby (§1),

- kdo jedná úmyslně proti předpisům, bude potrestán, pokud není potrestán podle jiných zákonů trestem přísnějším, pro přešupek politickými úřady I . instance na peněžitou pokutu až do 1000 K , nebo vězením do 1 měsíce. Trest je trest snížit nebo zvýšit dle okolností (§2),

- potrestanému může být nařízeno chybné označení či pojmenování odstranit, pokud k odstranění nedojde, předmět propadá státu ve prospěch státní pokladny (§3),

- vzniknou-li pochybnosti o jakosti nebo způsobu výroby zboží závadným shledaného, může politický úřad zařídit, aby bylo zboží zkoumáno některým státním, nebo státně oprávněným pokusným ústavem. Náklady trestního řízení, pokud dojde k potrestání, platí potrestaný, pokud ne, platí se ze státní pokladny.

Ministerské nařízení č. 129/1876 ř. z., týkající se sklenic, užívaných ve veřejných místnostech šenkovních

Nařízení stanovil povinnost, že každá sklenice, která se užívá ve veřejných místnostech šenkovních či nalévacích o objemu 0,1 litru a více, má být opatřena tzv. „cimentní čarou“, podle které je možno kontrolovat, zda je sklenice tekutinou řádně naplněna. Cementní čáry je povinen si nechat udělat majitel šenkovní živnosti na svoje náklady (místo a způsob jsou upraveny cementovým řádem z roku 1872) a zároveň odpovídá za správné umístění čar pod sankcí pokuty (výše pokuty je stanovena cementovým řádem). Nařízení taktéž stanovilo povinnost tzv. „nadměrku“, jeho množství se odvíjelo od množství nalévané tekutiny.

Zákon č. 26/1895 ř. z., o výprodejích

Zákon č. 102/1907 ř. z., o místním původu chmele

Na možné poškozování spotřebitele a užívání nepravých či kratších měr či vah bylo pamatováno rovněž v trestním zákoně č. 117/1852 ř. z., trestní zákon

o zločinech, přečinech a přestupcích. Také chování bylo řazeno mezi podvodná jednání stávající se již z povahy činu zločinem. Nerespektování vyhlášených sazeb a taxovních řádů pro některé komodity, ať již spočívalo v nesprávném stanovení ceny či v šizení ve vlastnostech zboží, bylo trestáno jako přestupek a třetí takové provinění bylo trestáno i ztrátou živnosti.¹⁵⁷ Zákoník obsahoval pouze právo hmotné, právo procesní ponechal zvláštní úpravě.

Významný byl „codex alimentarius austriacus“ z let 1891-1898, u nás byl platný do roku 1937, kdy byl nahrazen **potravinářským kodexem**. Jde o sbírku mezinárodně uznávaných standardů, praktických postupů, směrnic a dalších doporučení, vztahujících se k bezpečnosti potravin. Nejde o sbírku právně vymahatelných potravinářských norem, byly užívány soudy jako jakési standardy pro určování původu potravin. Hlavním účelem tohoto předpisu je ochrana zdraví spotřebitelů a zajištění čestných praktik v mezinárodním obchodu s potravinami.¹⁵⁸

„Také vývoj nových průmyslových výrobků i technických celků se promítl do právní úpravy a již v 19. století se můžeme setkat s normami, upravujícími zkoušení a ověřování některých výrobků- např. parních kotlů (1871), střelných zbraní (1891)“¹⁵⁹

¹⁵⁷ <http://www.coi.cz/cz/o-coi/historie-ochrany-prav-kupujicich/>, [cit. dne 18.3.2013]

¹⁵⁸ <http://www.fao.org/docrep/v7700t/v7700t09.htm>, [cit. dne 18.3.2013]

¹⁵⁹ <http://www.coi.cz/cz/o-coi/historie-ochrany-prav-kupujicich/>, [cit. dne 18.3.2013]

3.2. 1918- 1938

3.2.1. Období první Československé republiky 1918-1938

„28. října 1918 se začala psát nová kapitola české státnosti. V kontextu výsledků první světové války, především pak vnitřního rozkladu a vojenské porážky Rakousko-uherské monarchie, vznikla ve střední Evropě řada samostatných nástupnických států. Existenci společného státu Čechů a Slováků v průběhu války připravovali a propagovali představitelé zahraničního odboje v čele s Tomášem Garrigue Masarykem, doma pak o jeho praktickou realizaci usilovala řada politiků a veřejných představitelů. Z hlediska historické perspektivy bylo spojení Čechů a Slováků v jeden stát v podstatě novinkou, neboť do té doby patřil každý národ do jiné části bývalého soustátí, Češi do Předlitavska, Slováci byli součástí Uher. Novinkou bylo i to, že stát se stal demokratickou republikou.“¹⁶⁰ Prvním prezidentem byl v polovině listopadu 1918 zvolen Tomáš G. Masaryk.

Samotný vývoj republiky byl jak politicky, tak hospodářsky, ale i vojensky ovlivněn celkovou situací v Evropě. Nový, Československý stát se kromě toho musel vypořádat s mnoha problémy, některé pramenily již z doby monarchie, jiné s sebou přinesla nová poválečná situace.¹⁶¹

Šlo o *problémy národnostní*, Československá republika byla mnohonárodnostním státem, žili zde národy Čechů, Slováků, Němců, Maďarů, Rusínů, Ukrajinců, Židů, Poláků, Rumunů a jiných méně početných národností, o *problémy politické*, politická struktura první republiky byla neobyčejně členitá, postavení a činnost politických stran nebyly nijak právně upraveny a *problémy hospodářské*, všude byl nedostatek základních potravin.¹⁶² K postupné obnově hospodářského života došlo již ve 20. letech. „V západní Evropě a zámoří probíhala všeobecná technická a technologická revoluce. Byla zaváděna elektřina, elektrospotřebiče se stávaly běžnou součástí v průmyslových podnicích i domácnostech. Docházelo k hromadnému zavádění telefonů, pravidelně začal vysílat i rozhlas. Postupně se začal zavádět i zvukový film, běžnou se stávala i

¹⁶⁰ <http://www.vlada.cz/assets/Obdobi-prvni-republiky-1918.pdf>, [cit. dne 10. 4. 3013]

¹⁶¹ Vojáček L., Schelle K., Knoll V., České právní dějiny, 2. Vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 290

¹⁶² Tamtéž, s. 290-293

gramofonová technika. K převratné revoluci došlo také v dopravě. Automobily se staly technickým symbolem 20. století, rozvoje se dočkala i letecká doprava.“¹⁶³

3.2.2. Právo v českých zemích v letech 1918-1938

Přesto, že již na počátku roku 1918 bylo zřejmé, jak se válečná situace bude vyvíjet a jaký osud Rakousko-Uhersko čeká, přípravy na vznik samostatného československého státu neprobíhali tak intenzivně, jak by se dalo očekávat. Přibližně od dubna 1918 se začal připravovat hospodářský a politický program, který měl být v novém československém státě realizován. Za tímto účelem byl zřízen nový výbor, členy byly např. K. Kramář, J. Preiss, A. Rašín a další. Jejich práce byla ukončena v září 1918, jejím výsledkem byly osnovy dvou zákonů a to návrh hospodářského zákona, jenž měl být podkladem k zabezpečení samostatného hospodářství a samostatné měny a zákon o prozatímní vládě říše české, jenž měl tvořit provizorní ústavní listinu.¹⁶⁴

Prvním zákonem se však nestala ani jedna z uvedených předloh, ale narychlo připravený zákon, běžně nazývaný „recepční norma“, schválený dne 28. října 1918 na schůzi pléna Národního výboru v Praze a později v částečně pozměněné verzi publikovaný ve sbírce zákonů a nařízení pod číslem 11. Podle tohoto zákona „veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti“ a v návaznosti na to bylo stanoveno, že „veškeré úřady samosprávné, státní i obecní jsou podřízeny Národnímu výboru a prozatím úřadují a jednají dle dosavadních platných zákonů a nařízení“. Recepčním zákonem došlo tedy k převzetí rakouského a uherského právního řádu a rakouské a uherské veřejné správy.¹⁶⁵ Znamenalo to tedy, že v českých zemích platilo právo rakouské a na Slovensku dále platilo uherské obyčejové právo, tzv. právní dualismus.

Zákonem č. 11/1918 Sb., bylo v českých zemích recipováno říšské a zemské zákonodárství. V oblasti práva soukromého se právní úprava opírala o kodifikaci občanského práva z roku 1811, doplněnou obchodním zákoníkem 1863, živnostenským řádem 1859 a dalšími právními předpisy. Z oblasti práva trestního byl recipován např. trestní zákoník 1852, jež obsahově navazoval na

¹⁶³ <https://evak.signaly.cz/0901/svetove-hospodarstvi-po-1>, [cit. dne 10. 4. 2013]

¹⁶⁴ Vojáček L., Schelle K., Knoll V., České právní dějiny, 2. Vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 293

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 293-294

ustanovení zákoníku z roku 1803, důležitým byl i zákon o policejním dohledu z roku 1873. Základním civilně procesním předpisem byl občanský soudní řád z roku 1895, doplněn byl řadou dalších zákonů. Trestní řízení upravoval trestní řád z roku 1873, trestní řízení správní pak „výpraskový patent“ z roku 1854.¹⁶⁶

Právní dualismus sebou nesl spoustu problémů.¹⁶⁷ Tím nejčastějším a zásadním bylo, že právníci jedné části republiky neznali právní řád té druhé, s nímž však museli pracovat. Problém nastal i v oblasti správy, kdy např. úředníci z českých zemí, kteří přišli na Slovenské území, neznali místní předpisy a snažili se úřadovat podle jim známých rakouských předpisů. Nejednotnost československého práva způsobovala značné problémy nejen při aplikaci recipovaných norem, ale i při používání nových, už jednotných předpisů.¹⁶⁸

Tyto problémy bylo třeba řešit. Jediným možným řešením se ukázala unifikace všech odvětví práva. Hlavním úkolem československé obce v meziválečném období tedy bylo vytvořit základní kodexy jednotlivých právních odvětví s působností po celou Československou republiku. Situaci se zčásti podařilo zmírnit rozšířením platnosti předpisů z jednoho právního řádu i na druhou oblast, nebo uzpůsobením jednoho právního řádu druhému. Sladění uherského a rakouského práva však bylo velkým problémem. Ke skutečné unifikaci práva za první republiky nedošlo, v Československé republice se nepodařilo schválit ani jeden ze základních kodexů.¹⁶⁹ Během prvních deseti let existence Československé republiky bylo ovšem přijato velké množství předpisů, přijato bylo okolo 1000 zákonů, vydáno více než 3700 právních aktů.

3.2.3. Vývoj občanského práva za první republiky

Odstranit právní dualismus bylo třeba i v oblasti občanského práva, od počátku však byly značné rozpory v náhledech jak postupovat. Nejprve se mluvilo o překladu Rakouského občanského zákoníku ve znění novel z let 1914-1916 a tzv. manželské novely. Experti v oblasti občanského práva byli proti a požadovali kompletní revizi kodexu. Ministerstvo spravedlnosti sestavilo komisi, která

¹⁶⁶ Tamtéž, s.420-421

¹⁶⁷ Bílý J. L., Právní dějiny na území České republiky, Linde Praha, 2003, c.d., s. 313

¹⁶⁸ Vojáček L., Schelle K., Knoll V., České právní dějiny, 2. Vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 422

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 418

s konečnou platností rozhodla o tom, že Všeobecný občanský zákoník bude nutné, s ohledem na platné slovenské právo, revidovat, změny se měly omezit jen na nejnutnější míru. Za tímto účelem bylo zřízeno pět podkomisí, které měly na starost vypracovat osnovu jednotlivých částí kodexu. Osnovy byly hotovy v letech 1921 a 1923. V roce 1926 byla zřízena superrevizní komise pro osnovu československého zákoníku. Práce revizní komise však nebraly konce, a proto se znovu začalo diskutovat o způsobu a cílech kodifikace. Lze tedy říci, že v prvním desetiletí první republiky se o unifikaci a novelizaci občanského práva spíše jen diskutovalo. Ministerstvo spravedlnosti spolu s ministerstvem unifikací se začalo soustředit na revizi nově vypracovaných částečných osnov zákoníku. V roce 1931 byl vydán „zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský, „*díl I. Text zákona*“, „*díl II. Důvodová zpráva*“ - šlo však jen o modernizaci všeobecného občanského zákoníku z roku 1811. Na unifikačním sjezdu v roce 1937 bylo prohlášeno, že k 20. výročí republiky bude vydán nový občanský zákoník. Vláda předložila Národnímu shromáždění Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník, i ten byl velmi kritizován a to zejména za jeho neúplnost.¹⁷⁰

Unifikační práce byly zcela zastaveny v roce 1938, kdy Československo přijalo mnichovský diktát, na základě kterého došlo k okleštění Československa, jedna z nejvyspělejších demokracií tehdejší Evropy tak v podstatě přestala existovat. Státoprávní změny znemožnily jakoukoliv další unifikaci práva.

Všeobecný občanský zákoník z roku 1811, recipovaný zákonem č. 11/1918 Sb., upravoval základní otázky soukromoprávní úpravy ochrany kupujících, nahrazen byl až zákonem č. 141/1950 Sb., občanským zákoníkem.

3.2.4. Právní předpisy sledující zájem na ochraně spotřebitele 1918-1939

Ochrana spotřebitele se vyvíjela ve dvou směrech, jednak šlo o normy práva veřejného, jednak o normy práva soukromého. Soukromoprávní ochrana spotřebitele byla původně obsažena ve Všeobecném občanském zákoníku rakouském, z veřejnoprávních předpisů lze například uvést Živnostenský řád

¹⁷⁰Kadlecová, M., Schelle, K., Veselá, R., Vlček, E., Vývoj českého soukromého práva, 1. vyd, s. 89

1859, zákony přímo regulující obchod s některými, především potravinovými výrobky. Upraveno bylo i právo nekalé soutěže a kartelové právo (viz. dále).¹⁷¹

3.2.4.1. Recipované zákony

Kromě Všeobecného občanského zákoníku, jež upravoval základní otázky soukromoprávní úpravy ochrany spotřebitele, byly do právního řádu recipovány i další právní předpisy veřejnoprávní ochrany. Jde např. o:

Živnostenský řád z roku 1859, jehož platnost byla zákonem č. 259/1924 Sb. z. a n. (živnostenský zákon), rozšířena na území celé Československé republiky. Tento zákon stanovil mimo jiné povinnost označit provozovnu a informační povinnosti u některých druhů zboží, jakož i sankce a kontrolní oprávnění živnostenských úřadů, například možnost zabavení zboží či uzavření provozovny.¹⁷²

Zákony přímo regulující obchod s některými, především potravinovými výrobky. Například zákon č. 26/1902 ř. z. o obchodu máslem, sýrem, přepuštěným máslem, vepřovým sádlem a jeho náhražkami; zákon č. 210/1907 ř. z. o obchodu vínem, vinným moštem a vinným rmutem, zákon č. 26/1895 ř. z. o výprodejích. Převzaty byly i zákony upravující zkoušení a ověřování některých výrobků.¹⁷³

3.2.4.2. Zákony vydané v letech 1918- 1938

Jak již bylo dříve řečeno, v době první Československé republiky bylo přijato velké množství právních předpisů. Co se ochrany spotřebitele týče, byla vydána řada zákonů, nařízení vlády Československé republiky a vyhlášek upravujících výrobu a prodej jednotlivých druhů zboží, upravena byla otázka jakosti a ceny jednotlivých druhů zboží. Mluvíme například o **nařízení vlády Československé republiky**: č. 123/1925 Sb., o výrobě a využívání acetyleny, jakož i o obchodu karbidem, č. 354/1919 Sb., o úpravě obchodu obilím a mlýnskými výrobky, č. 499/1920 Sb., o úpravě spotřeby obilí, mlýnských výrobků, luštěnin a máku, č. 390/1920 Sb., o úpravě obchodu obilím, luštěninami, olejnatými plodinami a výrobky z nich, dále semenem jetele, vojtěšky a chmelem,

¹⁷¹ Kotoučová J., Právní úprava ochrany spotřebitele v ČR a v některých dalších státech, s. 15, Dostupné z: <http://www.aplikovanepраво.cz/clanky-pdf/67.pdf>, , [cit. dne 25.3 .2013]

¹⁷² Tamtéž, s. 15

¹⁷³ Viz. kapitola č. 3

č. 394/1919 Sb., o všeobecné úpravě spotřeby obilí a mlýnských výrobků, č. 620/1920 Sb., jímž se stanoví prodejní ceny lihu a lihovin, č. 111/1932 Sb., o úředním cejchování měřidel na tekutiny, č. 160/1935 Sb., o úpravě výroby brynzou a obchodu s brynzou, č. 459/1920 Sb., o obchodu osivem obilí, luštěnin a olejnatých plodin, č. 115/1925 Sb., o obchodu s minerálními oleji; o obchodu se zlatem, baleným čajem, lnem, ranými bramborami, přízemí a nitěmi, konopím a konopnými výrobky a další.

Dále pak například **zákon č. 87/1926 Sb., o podomním obchodě**, který kromě jiného, obsahoval celou řadu ustanovení trestních, jež stanovily tresty za porušení zákona, tato ustanovení byla z hlediska ochrany spotřebitele zásadní.

Upraveno bylo i **právo nekalé soutěže**, zákonem č. 111/1927 Sb. z a n., proti nekalé soutěži. Tento předválečný zákon byl velice nadčasový. Definoval a upravil nejen soutěžní vztahy mezi podnikateli, ale nebál se mimo jiné použít pojmu „nekalá reklama“ jako nekalosoutěžní praktiky.¹⁷⁴ Reprezentoval u nás první ucelenou a koncepční úpravu zákazu nekalosoutěžních deliktů. Co do předmětu úpravy nezasahoval jen sféru soukromoprávních vztahů. Obsahoval totiž mj. rovněž tak usnesení trestní a správní a normoval, jaká konkrétní jednání naplňují skutkové podstaty deliktů stíhatelných penálně a administrativně.¹⁷⁵

Nekalou soutěž definoval a postihoval zákon takto „kdo dostane se v hospodářském styku v rozpor s dobrými mravy soutěže jednáním způsobilým poškoditi soutěžitele, může býti žalován, aby se zdržel takového jednání a odstranil závadný stav jím způsobený“. K tomu zákon dodával, že „věděl-li pak (škůdce), nebo musil-li vědět, že jednání jeho jest způsobilé poškoditi soutěžitele, též, aby nahradil škodu tím způsobenou.“¹⁷⁶

Rovněž tak definoval *nekalou reklamu*, tak že „kdo veřejně učiní nebo rozšiřuje o poměrech vlastního nebo cizího podniku údaje, které jsou způsobilé oklamati a zjednati tím podniku tomu na úkor jiných soutěžitelů přednost při

¹⁷⁴ <http://www.coi.cz/cz/o-coi/historie-ochrany-prav-kupujicich/>, [cit. dne 25. 3. 2013]

¹⁷⁵ Eliáš K., Právník: Teoretický časopis pro otázky státu a práva, č. 03/1999, Spotřebitelské soutěže a hry v předválečném Československu, s. 214

¹⁷⁶ Zákon č. 111/1927 Sb., o ochraně proti nekalé soutěži, §1

soutěži, může být žalován, aby se zdržel těchto údajů a odstranil závadný stav“. Náleží sem zejména údaje o jakosti zboží nebo výkonu, o pramenech nákupních, místech a poměrech odbytových, poměrech majetkových a úvěrových, o způsobu výroby nebo stanovení cen zboží nebo výkonů, o výrobních nebo obchodních metodách, o vyznamenáních nebo oprávněních, osobních poměrech, trvání nebo rozsahu podniku, o podnětu, příčině nebo účelu prodeje nebo výkonu nebo o stavu zásob. K tomu ale zákon moudře dodává, že byly-li údaje uveřejněny v rozšiřovaném tiskopise, „mohou být žalováni o náhradu škody ti, kdož spolupůsobili při redakci, vydání, tisku nebo při obvyklém rozšiřování tiskopisu, jedině tehdy, věděli-li, že údaje jsou způsobitelné oklamati a zjednati tím soutěžiteli přednost na úkor jiných soutěžitelů.“¹⁷⁷

Zákon dále definoval další pojmy, jako je např. nesprávné označování původu zboží, zlehčování, podplácení, zneužívání podnikových značek a zevnějších zařízení podniku, „lavinový obchod“ a „prémiové jednání“ a stanovil, jaká protiprávní jednání naplňují skutkové podstaty deliktů a jaké tresty lze za ně uložit.

Soutěžitelé se na základě generální klauzule pokoušeli stíhat své konkurenty i za ty aktivity, které správně-normativními úpravami výslovně zakázány nebyly, ale svou povahou se jim přibližovaly.

„Šlo například o případ (Váž. 12 400), kdy velký textilní podnik byl v reklamě označen za „podnik velký, jedinečný v republice, který také může „koupiti celé vagóny knih, rozdati z důvodů reklamních našim odběratelům“. Ve stejném inzerátu majitel tohoto podniku zákazníkům sliboval při odběru určitého množství zboží na dobírku poskytnout zdarma 10, popř. 20 zábavných knih, popř. – při odběru vyššího množství zboží - „všechny knihy výše uvedené a ještě na dámské šaty aneb na proužkované kalhoty, úplně zdarma“.

Žaloba byla úspěšná, soudním řízením bylo zjištěno, že tento inzerát může oklamat veřejnost co do velikosti a významu podniku prezentovaného v reklamě, že nabídka se týkala podřadného textilního zboží za přemrštěné ceny, takže

¹⁷⁷ Winter F., 20256. Zákon č. 111 Sb. z. a n., proti nekalé soutěži z roku 1927, <http://www.epravo.cz>, [cit. dne 25. 3. 2013], zákon č. 111/1927 Sb., o ochraně proti nekalé soutěži, §§ 2-3

stanovená cena kryje náhradu i za přídavné plnění „zcela zdarma“, a že přislíbené zábavné knížky jsou ve skutečnosti knihy neprodejné, vyřazené, jež inzerující koupil levně na váhu.

Nejvyšší soud shledal toto jednání v rozporu s dobrými mravy, s tím, že pokud by bylo zákazníkům prodávané zboží hodnotné, o rozpor s dobrými mravy by se nejednalo.¹⁷⁸

Dalším odvětvím práva, jež se zabývalo mimo jiné otázkou ochrany spotřebitele bylo **právo kartelové**, zákon č. 141/1933 Sb. z. a n., zákon o kartelech a soukromých monopolech. Tento zákon vycházel ve shodě s tehdy převládajícím evropským pojetím z přípustnosti sjednávání kartelových dohod a pouze reproboval jejich zneužití.

Spotřebitel byl chráněn hned několika ustanoveními. Základním je §7, který říká „Je-li důvodná obava, že by prováděním kartelové úmluvy byl ohrožen veřejný zájem nepřiměřeně vysokými cenami (nepřiměřeně vysokými sazbami podniků dopravních, úvěrních nebo pojišťovacích) nebo obchodními podmínkami, jež nepřiměřeně zvyšují ceny (sazby) ať velkoobchodní ať detailní, nebo neodůvodněnými závěrami (výlukami), zahájí příslušné ministerstvo buď samo, nebo na příkaz vlády šetření a uvědomí o tom organizaci provádějící kartelovou úmluvu nebo, není-li takové, zástupce smluvních stran.“ Zákon v následujících ustanoveních upravuje podrobně šetření ministerstva a postup při rozhodování. §26 mluví o tom, že „strany mohou kdykoliv odstoupiti od kartelové úmluvy, jestliže jejím prováděním jest jejich podnikání hospodářsky povážlivě ohroženo, ztíženo anebo znemožněno měrou, kterou strana, uzavírajíc úmluvu, nemohla při dbalosti řádného obchodníka předvídati“. Podrobně je upraven i postup pro podání odvolání a řízení o něm a možné řízení o žalobách proti podání odvolání. Zákon dále stanovil, jaká protiprávní jednání naplňují skutkové podstaty deliktů a jaké tresty lze za ně uložit.

Možnosti vytváření monopolů¹⁷⁹ a kartelů¹⁸⁰ bylo v období první Československé republiky hojně využíváno. Vzniku kartelových závodů využili

¹⁷⁸ Eliáš K., Právník: Teoretický časopis pro otázky státu a práva, č. 03/1999, Spotřebitelské soutěže a hry v předválečném Československu, s. 220

v období druhé světové války Němci. Mnoho z nich bylo pohlceno velkými nacistickými giganty, jedním z nich byl například „*Reichswerke AG für Erzbergbau und Eisenhütten „Hermann Göring“*“, jehož součástí se byly Škodovi závody v Plzni.

¹⁷⁹ Monopol: je jedna z forem nedokonalé konkurence, při které na straně nabídky existuje pouze jedna nabízející firma. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Monopol> [cit. dne 10. 4. 2013]

¹⁸⁰ Kartel: je forma obchodní dohody mezi soutěžiteli, která narušuje hospodářskou soutěž. Cílem kartelu je omezení, nebo vyloučení konkurence a maximalizace zisku celého odvětví. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kartel> [cit. dne 10. 4. 2013]

3.3. 1938-1945

3.3.1. Období Protektorátu Čechy a Morava

Období mezi lety 1939 a 1945 je obdobím Protektorátu Čechy a Morava.

„Území Čech a Moravy obsadila německá armáda v noci ze 14. na 15. března 1939. Cílem okupace bylo zabránění česko-moravského teritoria a tím územní rozšíření tzv. třetí říše. Získáním kontroly nad strategicky důležitým středoevropským prostorem si německá strana vytvořila významné hospodářské, politické a vojenské předpoklady pro zahájení připravované války a pro její pozdější vedení směrem na východ.“¹⁸¹

Hned druhý den po zahájení okupace zřídil Adolf Hitler na obsazeném území výnosem z 16. března 1939 Protektorát Čechy a Morava, kterým byly likvidovány všechny do té doby alespoň formálně existující svobody českého národa.

Z tehdejšího německého pohledu šlo o autonomní součást Velkoněmecké říše, obsazenou na základě společného prohlášení československé a německé vlády. Skutečný obsah výnosu však určoval českým zemím postavení, které ani právně, ani fakticky pojmu protektorát neodpovídalo.¹⁸² Tento pojem byl pouze využit k oklamání mezinárodní veřejnosti. Protektorát neměl žádnou mezinárodněprávní způsobilost, ani na samostatnou vojenskou moc a vlastní vojenskou obranu. Československá armáda byla krátce po okupaci rozpuštěna. Bylo zřízeno vládní vojsko, které mělo chránit vnitřní pořádek, podřízeno bylo německé branné moci.¹⁸³

Hlavou protektorátu byl tzv. státní prezident, který požíval čestných práv hlavy státu, pro výkon svého úřadu ale potřeboval důvěru Vůdce, byl jím Adolf Hitler. Po celou dobu existence protektorátu byl státním prezidentem Emil Hácha. Skutečným držitelem moci pak byl Říšský protektor v Čechách a na Moravě, který jako zástupce Vůdce potvrzoval členy protektorátní vlády a který mohl jak vydávat vlastní nařízení, tak vetovat jakýkoli protektorátní zákon, nařízení, správní opatření nebo soudní rozsudek, pokud odporoval německým zájmům.

¹⁸¹ Malý, K., Dějiny českého a československého práva do roku 1945, 3. vyd., Praha 2005, s. 463

¹⁸² Tamtéž, s. 464-465

¹⁸³ Vojáček, L., Schelle, K., Knoll, V., České právní dějiny, Plzeň 2010, s. 349

Po ustavení prozatímního státního zřízení v Londýně, u jehož zrodu stála koncepce kontinuity s předmnichovskou dohodou, získal právo vydávat právní předpisy se silou zákona, případně ústavního zákona- dekrety prezidenta republiky, prezident republiky společně s vládou. Omezením byla například poválečná ratihabice těch presidentských dekretů, které měly být součástí československého právního řádu.¹⁸⁴

3.3.2. Právo v letech 1938-1945

Pokud jde o právo, stanovilo se, že dále platí dosavadní předpisy, jejich působnost však byla podstatně omezena. V čl. 11 bylo vyhrazeno právo Říše vydávat přímo platné předpisy, pro protektorát a zřizovat tu i „potřebné vlastní říšské úřady“. Protektor byl oprávněn měnit protektorátní předpisy vlastními dekrety, jestliže tu byl nějaký společný zájem, předpisy mohl dále vydávat státní prezident a vláda, jednotliví ministři. Jejich zákonodárství bylo výrazně ovlivněno zákonodárstvím německým.

V protektorátu byly zavedeny nelidské zákony pro občany židovského vyznání, jejich majetek byl arizován, začali být vyhlazováni. Co se rodinného práva týče, byly zavedeny předpisy k ochraně „krve a rasy“, právní předpisy byly často vydávány zvlášť pro Němce a zvlášť pro jiné obyvatelstvo. Říšští občané byli v mnohých směrech zvýhodňováni, např. v oblasti práva pracovního, sociálního zabezpečení a především v období války získali větší příděly potravin, německé obyvatelstvo dostávalo nejen větší množství potravin, výrazně se lišila i jejich kvalita.¹⁸⁵

3.3.3. Válečná ekonomika a životní úroveň

„Od počátku okupace nacisté intenzivně usilovali o začlenění české ekonomiky do říšské. Ekonomický potenciál českých zemí a pracovní síla obyvatel měli být využity maximálně a sloužit výhradně německým účelům. Dojírenské podniky byly nuceny zvyšovat zbrojní produkci na úkor spotřebního průmyslu, to se odrazilo především na klesající životní úrovni.“¹⁸⁶

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 429

¹⁸⁵ Tamtéž, s.359

¹⁸⁶ Golobka, B., O sociálních podmínkách života v protektorátu. Dostupné na <http://www.skautskydenik.cz/historicky-komentar-ke-dni-1-1-1940/>, [cit dne 18. 4. 2013]

Počátek okupace je charakteristický přechodem od mírové ekonomiky k ekonomice válečné. Postupně byla veškerá průmyslová výroba orientována na produkci válečného materiálu pro německou fašistickou armádu. Výroba byla koncentrována ve velkých koncernových podnicích. Na základě nařízení říšského protektora z roku 1940 byly říšské orgány oprávněny kontrolovat hospodářské poměry podniků, veřejných korporací a osob, které měly mít nárok na dodávky, kontrolovány byly i ceny, zásoby a výkonnost podniků nebo závodů. Předepisován byl i způsob zpracování zboží a k vývozu a dovozu bylo třeba zvláštního povolení.¹⁸⁷

Němci si podřídili i zemědělskou výrobu. Právním podkladem se stalo vládní nařízení č. 206/1039 Sb., podle kterého bylo „*hospodaření některými potravinami a krmivy soustředěno podle německého vzoru v ministerstvu zemědělství*“.¹⁸⁸ Německé úřady nařizovaly, jaké plodiny pěstovat, zemědělci byli povinni odvádět většinu své výroby. Jakýkoliv volný prodej byl tvrdě postihován.

Po vypuknutí války nařídil říšský protektor zavedení odběrných lístků a potravin. Ministr zahraničí informaci o přidělovém systému vyhlásil veřejně 30. září 1939 rozhlasem. Lístky vydávaly a rozdělovaly okresní a obecní úřady. České obyvatelstvo rozdělili do tří kategorií: obyčejné spotřebitele, těžce pracující a velmi těžce pracující. „V kategorii běžného spotřebitele bylo možno odebrat za týden následující množství potravin: 2900 g chleba, příp. 1200 g chleba a 900 g mouky, 500 g masa nebo masných výrobků, 210 g jedlých tuků, 2 litry mléka. Zemědělcům byly přiděly úměrně kráceny. V prosinci 1939 byly zavedeny šatenky na textil a poukazy na obuv.“¹⁸⁹

Protože základních potravin byl nedostatek a přiděly poměrně malé, obyvatelstvo bylo nuceno nakupovat zboží na černém trhu. Ceny potravin na černém trhu byly ale mnohem vyšší než oficiální ceny, takže vrstvy sociálně slabšího obyvatelstva mohly tento způsob doplňování zásob využít jen zřídka. Obchodování na černém trhu bylo tvrdě sankcionováno.

V průběhu války se také rozšířilo používání náhražek nejrůznějších druhů. Např. místo másla byl používán margarín, místo džemu marmeláda z řepy, cikorka

¹⁸⁷ Vojáček, L., Schelle, K., Knoll, V., České právní dějiny, Plzeň 2010,, s. 358-359

¹⁸⁸ Tamtéž, s.359

¹⁸⁹ http://cs.wikipedia.org/wiki/Protektor%C3%A1t_%C4%8Cechy_a_Morava, [c. d., cit dne 18. 4. 2013]

místo kávy. Nedostatek pohonných hmot se projevilo v omezení automobilové dopravy, namísto benzínu jezdily auta na dřevoplyn

4. Proměny právní ochrany spotřebitele po roce 1945 do roku 1989

4.1. Poválečné období 1945-1989

Rok 1945 je rokem osvobození Československa od německé nadvlády a obnovení státní moci na území republiky.

Dne 5. dubna 1945 byl v Košicích slavnostně vyhlášen první poválečný vládní program vytyčující hlavní úkoly nejbližšího období, jenž vstoupil do historie jako Košický vládní program. Šlo o jeden z nejvýznamnějších politických dokumentů v novodobé historii. Jeho význam spočíval především v tom, že politicky vyjádřil hluboký předěl v dějinách národů, který vytvořila blížící se porážka hitlerovského fašismu (válka pro Československo definitivně skončila osvobozením Prahy 9. května 1945) a s ním spojený zánik Protektorátu Čechy a Morava a Slovenského státu. Obsahoval 16 kapitol, týkajících se všech základních politických, hospodářských, sociálních a kulturních oblastí.¹⁹⁰

Období mezi roky 1945-1948 bylo velmi dynamické a pro dalších čtyřicet let rozhodující. Právě v tomto období se krystalizovaly mocenské struktury, které po únoru 1948 definitivně upevnily své pozice.

V květnu 1946 se konaly první poválečné parlamentní volby, které vyhrála v českých zemích se ziskem 40 % hlasů Komunistická strana Československa.¹⁹¹ Byla vytvořena vláda v čele s komunistou Klementem Gottwaldem, která vyhlásila tzv. budovatelský program, jež položil základy politické krize. Ta vyvrcholila již v únoru 1948, kdy většina nekomunistických ministrů podala demisi. Dne 25. února 1948 předložil Klement Gottwald prezidentu Edvardu Benešovi návrh na novou vládu, v níž komunisté měli monopol moci. Prezident jeho návrh přijal, čímž se naplno otevřela cesta k nastolení totalitního politického systému. Ústřední státní orgány se staly bezmocnými loutkami v rukou Ústředního výboru Komunistické strany Československa. 2. července prezident Edvard Beneš abdikoval, Národním shromážděním byl jeho nástupcem zvolen Klement Gottwald, předsedou vlády se stal Antonín Zápotocký. V Československu byl zahájen komunistický teror, jehož symbolem se staly

¹⁹⁰ Vojáček, L., Schelle, K., Knoll, V., České právní dějiny, Plzeň 2010, s. 389

¹⁹¹ http://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bjiny_%C4%8Ceskoslovenska, [cit. dne 10. 4. 2013]

politické procesy proti nepřátelům režimu nejen z nekomunistického prostředí, ale i přívrženců komunismu.¹⁹²

Cílem socialisticky orientovaných politických stran byl přechod k centrálně řízené ekonomice, došlo k razantním zásahům do sféry vlastnického práva a majetkovým přesunům. Proces znárodnování začal už v roce 1945 tzv. „Benešovými dekrety“, pokračoval v obrovském rozsahu po roce 1948, kdy Národním shromážděním byla přijata řada znárodnovacích zákonů. Znárodněny byly podniky, které kdykoliv od roku 1946 zaměstnávali více než 50 zaměstnanců a firmy působících v oblasti velkoobchodu, stavebnictví, zahraničního obchodu, pohostinské činnosti, potravinářství atd. Znárodnování překročilo rámec zákona, takže na konci roku 1948 již v republice prakticky neexistovaly soukromé podniky s více jak 20 zaměstnanci. V následujících letech byly zlikvidovány i ty. V padesátých letech přešla do socialistického sektoru i většina živností. Maloobchody a pohostinství přecházely do sítě státního obchodu nebo spotřebního družstevnictví. To působilo značné problémy, poptávka občanů nebyla kryta, byli tak nuceni k zajištění svých potřeb volit různé nelegální cesty.¹⁹³

V návaznosti na dvouletý hospodářský plán vyhlášený pro léta 1947-1948 byl Národním shromážděním schválen první pětiletý plán, cílem byla přestavba ekonomiky na státně plánovaný systém, znárodnění zbytku průmyslu, industrializace Slovenska a združstevňování zemědělství.¹⁹⁴

V lednu 1949 se Československo stalo zakládajícím členem Rady vzájemné hospodářské spolupráce, šlo o sdružení států sovětského svazu. Jeho cílem byla kolektivizace zemědělství, likvidace maloburžoazie, utváření společenských vztahů na základě teorie zostřování třídního boje, upevňování mocenské autority státu a jeho orgánů, výchova nové, režimu oddaní inteligence a důsledné uplatňování vedoucí úlohy komunistické strany.

V roce 1953 zemřel Klement Gottwald, prezidentem byl zvolen Antonín Zápotocký.

¹⁹² Vojáček, L., Schelle, K., Knoll, V., České právní dějiny, Plzeň 2010, s. 389-390

¹⁹³ Tamtéž, s. 596

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 520-521

V druhé polovině 50. let se situace v Československu začala poněkud měnit. Režim se od dob vypjatého třídního boje a politických procesů 50. let mírně liberalizoval. Po smrti Antonína Zápotockého a zvolení Antonína Novotného novým prezidentem, se zintenzivnily centralistické tendence, které vyústily především v nové socialistické ústavě z roku 1960. Byla odpovědí na komunistickou stranou konstatované dosažení prvního strategického cíle – vybudování socialismu. Jeho výrazem měla být i změna názvu státu na Československou socialistickou republiku.¹⁹⁵

Šedesátá léta se nesla v duchu postupného uvolňování ideologických bariér. Z funkce tajemníka ÚV KSČ byl odvolán Antonín Novotný a na jeho místo byl zvolen Alexandr Dubček (1968). Antonín Novotný byl dokonce donucen abdikovat z funkce prezidenta republiky, zvolen byl Ludvík Svoboda. Antonín Dubček se snažil o prosazení tzv. socialismu s lidskou tváří, tedy o skloubení socialistických postupů s prvky demokracie a tržní ekonomiky. Tento směr se však moskevskému vedení v čele s Leonidem Brežněvem zdál nebezpečný, situaci vyřešili tzv. bratrskou pomocí, spočívající v okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy (1968). Stoupenci reformních komunistů byli postupně odstraňováni z vedoucích státních a stranických funkcí. Alexandr Dubček byl odvolán z funkce prvního tajemníka KSČ, na jeho místo byl dosazen Gustav Husák.¹⁹⁶

Po nástupu Gustava Husáka začalo období normalizace, které sebou neslo další personální čistky, upevnění postavení komunistické strany a další vlnu emigrace. V květnu 1975 se Gustav Husák stal prezidentem.

V období sedmdesátých a osmdesátých let nedošlo k žádným dalším významnějším změnám jak státoprávním, tak právního řádu. Toto období bývá často nazýváno „obdobím budování reálného socialismu“. Stranické nomenklatury¹⁹⁷ ovládli veškeré sféry společenského dění, docházelo k potlačování projevů svobodného myšlení a celý vývoj byl podřízen zájmům Moskvy.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 521

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 521

¹⁹⁷ Nomenklatura je označení pro funkcionáře a pracovníky v totalitním režimu, jejichž jmenování podléhá schválení stranickými orgány. Nový akademický slovník cizích slov, Academia, Praha, 2005, str. 557, 3. význam slova

4.2. Právo v českých zemích v letech 1945-1989

Právní řád Československé republiky byl v letech 1945-1950, s ohledem na události z doby předešlé, značně roztříštěný a nepřehledný. V platnosti totiž zůstávaly, v souladu s principem kontinuity, všechny zákony předmnichovské republiky. Na základě již zmíněné recepční normy z roku 1918 byl recipován rakousko-uherský právní řád a i přes opakované snahy o sjednocení zákonodárství prostřednictvím ministerstva unifikací se je po celou dobu trvání první republiky nepodařilo splnit. Na právní vývoj měl vliv i vznik Protektorátu Čechy a Morava a Slovenského státu.¹⁹⁸

Socialistické pojetí práva

V rámci marxisticko-leninsko-stalinské ideologie bylo prosazováno v Československu od roku 1948 nejen nové pojetí chápání úlohy státu, ale i práva. Socialistické pojetí státu a práva vycházelo především z materialistického učení o vztahu hospodářské základny a společenské nadstavby. „J. V. Stalin v tehdy často citované práci *O marxismu v jazykovědě* charakterizoval hospodářskou základnu jako „*hospodářský řád společnosti v dané etapě jejího vývoje*“. Společenská nadstavba naopak podle něj zahrnovala „*politické, právní, náboženské, umělecké a filozofické názory společnosti a jim odpovídající politické, právní a jiné instituce*“. Podle marxistické teorie hospodářským poměrům každé etapy vývoje odpovídá určitá nadstavba, která se mění v závislosti na změně ekonomických podmínek.“¹⁹⁹ U nás nadstavba v podobě socialistického státu vznikla dříve, než se plně dotvořila socialistická základna.

Základním rysem lidově demokratického státu (tj. při přechodu od kapitalismu k socialismu) bylo umělé a plánovité řízení a usměrňování vývoje národního hospodářství, za tímto účelem měli sloužit dlouhodobé závazné hospodářské plány a jejich konkretizace v jednotlivých oblastech. Dalším charakteristickým rysem bylo zvýrazňování třídního aspektu ve všech sférách společenského života. Právo se považovalo za „*výraz vůle vládnoucí třídy, jejíž obsah je určován materiálními životními podmínkami této třídy*“. Vládnoucí třídu tvořila pracující vrstva společnosti v čele s dělnickou třídou. Úkolem práva tedy bylo aktivně pomáhat při likvidaci staré společenské základny a při potlačování

¹⁹⁸ Jánošíková P., Knoll V., Rundová A., Mezníky českých právních dějin, Plzeň 2010, s. 168

¹⁹⁹ Vojáček, L., Schelle, K., Knoll, V., České právní dějiny, Plzeň 2010, s. 559

vlivu bývalé vládnoucí třídy a přispívat k formování a upevnování socialistické základny a nové vládnoucí třídy. Hlavním úkolem právníků při tvorbě a aplikaci práva bylo tedy sloužit zájmům vládnoucí strany.²⁰⁰

Bylo nutné dosud staré platné právo (mnohdy ještě z dob Marie Terezie) přizpůsobit novým, socialistickým předpisům a vytvořit jednotný právní řád. Vlivem politického vývoje byla rozbourána tradiční koncepce majetkového práva, cílem byl přechod k centrálně řízení ekonomice. Ten byl započat již první vlnou znárodnění z roku 1945 a znárodnovací proces pokračoval i po roce 1948, vydán byl například z. č. 114/1948 Sb., o znárodnění některých dalších průmyslových a jiných podniků a závodů a o úpravě některých poměrů znárodněných a národních podniků a z. č. 115/1948 Sb., o znárodnování podniků z oblasti potravinářské. Kromě podniků se znárodněovala i půda. Velká pozornost byla věnována i pracovněprávní problematice, právní úprava se vyčlenila z práva občanského a prozatím existovala ve formě dílčích předpisů. Na jedné straně byly zaměstnancům garantovány jisté výhody, na straně druhé byly zaváděny režimy nucených prací. Jak již bylo řečeno, jedním z hlavních úkolů pounorového režimu se stalo přebudování právního stavu, který by umožnil prosadit ideové představy komunistické vlády. Naplnit se jej podařilo v letech 1948- 1950, v rámci právnícké dvouletky, která byla vyhlášena na základě usnesení vlády v červenci roku 1948. Vydány byly zákoníky a další právní předpisy, které se staly základem budoucího československého práva. Šlo například o rodinný zákoník, trestní zákon a trestní řád, trestní zákon správní a trestní řád správní, občanský zákoník a občanský soudní řád. K těmto základním předpisům se družily další, včetně těch, které obsahovali právní úpravu ochrany spotřebitele (viz. kapitola...). Právní předpisy právnícké dvouletky měly značné nedostatky, avšak situace na počátku padesátých let nebyla příznivá pro jejich novelizaci, právní předpisy byly rozvíjeny a doplňovány. V souvislosti s přechodem k centrálně řízené ekonomice se postupně začaly formovat základy nových právních odvětví- právo hospodářské, zemědělsko-družstevní a pozemkové.²⁰¹

Po politickém uvolnění po roce 1956 došlo ke zmírnění trestní represe, byl vydán zákon, kterým se měnil a doplňoval trestní zákon, byl vydán nový trestní

²⁰⁰ Tamtéž, s. 560

²⁰¹ Tamtéž, s. 559-564

řád a zákon o kárné stíhání rozkrádání a poškozování majetku v socialistickém vlastnictví.

Reakcí na posun ve vývoji společnosti bylo vydání nové Ústavy č. 100/1960 Sb., označované za socialistickou. Prohlásila, že lid Československa vstoupil „do nového období našich dějin“, že „přecházíme k budování vyspělé socialistické společnosti a shromažďujeme síly pro přechod ke komunismu“. V návaznosti na vydání nové ústavy došlo v první polovině šedesátých let k rozsáhlé rekodifikaci práva. Dotkla se práva trestního, občanského (z. č. 40/1964 Sb.) a dalších odvětví práva (zákon o rodině, hospodářský zákoník, zákoník mezinárodního obchodu, zákoník práce, pozemkové právo, zemědělsko-družstevní právo a další). Jednotlivé kodexy však byly navzájem nepochybně a nekoordinované, což sebou neslo řadu problémů. „Například hranice mezi legislativní úpravou práva občanského a práva hospodářského byly velmi ostré a téměř nepřekonatelné. Oblast výroby, regulované hospodářským zákoníkem byla oddělena od „oblasti spotřebitelské“, ta byla reprezentována legislativní úpravou v občanském zákoníku.“²⁰² V následujících letech se tyto předpisy, platící až do roku 1989, dočkaly mnoha dílčích novelizací.

Politika reformních sil z roku 1968, vyjádřená heslem „*socialismus s lidskou tváří*“, se dotýkala také právní sféry. Akční program KSČ z roku 1968 kladl důraz na uplatnění shromažďovací a spolčovací svobody, zaručení svobody projevu a menšinových zájmů, ochranu osobních práv a vlastnictví občanů, kontrolu nad bezpečnostním aparátem a nezávislé soudní rozhodování. Na pražské právnické fakultě vzniklo memorandum vědecké rady a celozávodního výboru KSČ, které poukázalo na hlavní nedostatky platného práva a naznačilo kroky potřebné k jejich odstranění. Ostře kritizovalo právní úpravu trestního práva, podle nich neodpovídala požadavkům socialistické zákonnosti. V občanskoprávní sféře vzešel požadavek z právnické fakulty účinněji chránit práva spotřebitele, prohloubit záruky individuálního osobního vlastnictví, vyjasnit vztahy občanů a jiných subjektů k půdě a další. Zkvalitnit se měla i oblast pracovního, sociálního a zemědělsko-družstevního zákonodárství

²⁰² Soukup L., Příspěvky k vývoji právního řádu v Československu 1945-1990, 2002, s. 374

Po celé období normalizace (1969-1989) tvořily základ právního řádu kodifikace první poloviny šedesátých let, modifikované mnoha dílčími novelizacemi.

4.3. Vývoj občanského práva

Osvobozené Československo v oblasti právního řádu mělo navázat na první republiku. Platil zde tedy občanský zákoník z roku 1811 a jeho novely.

Právní řád a to zejména oblast občanského práva bylo nutno novelizovat tak, aby odpovídal současným politickým a ekonomickým poměrům a přiblížil se poměrům sovětským. Měl reagovat na změny, které změnily podstatu občanského práva (např. dekrety o národní správě, o konfiskaci půdy, o konfiskaci nepřátelského majetku, znárodňovací dekrety). Vznik nového mohutného státního vlastnictví a začátky hospodářského plánování změnily podstatně celou soustavu občanskoprávních vztahů.

Usnesením ze 7. července 1948 bylo (v rámci tzv. právnické dvouletky) uloženo ministerstvu spravedlnosti vypracovat, do 1. září 1950, mimo jiné, osnovu občanského zákoníku. Hlavním motivem byla představa „*zlidovění, zpřístupnění práva široké veřejnosti*“. Nová kodifikace na sebe nenechala dlouho čekat, vydán byl občanský zákoník č. 141/1950 Sb., účinný od 1. 1. 1951.²⁰³

Občanský zákoník byl postaven na těchto zásadách:

- unifikace, tedy odstranění dvoukolejnosti v našem právním řádu, jako pozůstatek recepce práva v roce 1918 z rakousko-uherské monarchie první republikou,
- rozlišení několika druhů vlastnictví, mezi nimi preferoval socialistické vlastnictví, čímž se myslelo vlastnictví společenské a poskytoval mu zvláštní ochranu. V rámci soukromého vlastnictví byly upraveny některé smluvní typy, které byly později důsledně potlačovány,
- zdůraznění zájmu společnosti před zájmy jednotlivce,
- odstranění dělení právních odvětví na právo soukromé a veřejné,
- zrušení obchodního práva jako zvláštního odvětví, některá ustanovení, jež byla dříve součástí obchodního zákoníku se stala součástí občanského

²⁰³ Jánošíková P., Knoll V., Rundová A., Mezníky českých právních dějin, Plzeň 2010, s. 168

práva, v občanském zákoně upraveny byly například některý typy smluv, které byly dříve součástí obchodního zákoníku.²⁰⁴

Občanský zákoník některé občanskoprávní otázky upravoval jen rámcově, a tak bylo nutno přijmout řadu speciálních právních norem, jež rozváděla některá ustanovení zákoníku. Z hlediska spotřebitelských práv to bylo například vládní nařízení z 27. dubna 1953 o způsobu a lhůtách reklamací, které se vztahovalo převážně na hospodářské organizace, ale upravovalo vztahy i mezi jinými subjekty.²⁰⁵

Občanský zákoník se nestal výlučným občanskoprávním předpisem obsahujícím veškerou občanskoprávní problematiku. Vedle něj zůstaly v platnosti starší zákony a postupně jej doplňovaly i nové předpisy věnované různým speciálním otázkám (např. zákon č. 37/1953 Sb., o způsobu a lhůtách reklamací).²⁰⁶

Koncem padesátých let konstatovaly stranické orgány, že „*platný občanský zákoník plně neodráží poměry a vztahy, které se v naší společnosti v dané etapě socialismu vytvořily*“. Začalo se tedy mluvit o vydání nového občanského zákoníku. Některá podstatná ustanovení občanského práva byla zakomponována přímo do ústavy z roku 1960, v tom roce se začal připravovat i samotný občanský zákoník. Zákoník měl vycházet „*z nerozlučné spojitosti socialistického a osobního vlastnictví*“ a „*ze zásady zájmů občana jako vlastníka a jako hospodáře na pracovišti*“. Občanský zákoník č. 40/1964 omezil předmět své úpravy pouze na majetkové a osobní vztahy, jejichž subjekty byly občané a organizace, nebo i občané mezi sebou navzájem a které vznikaly v souvislosti s „*uspokojováním potřeb občanů*“. „Pro srovnání lze uvést, že právní úprava prodeje v obchodě byla upravena v §§ 239-256, zatímco klasická právní úprava kupní smlouvy mezi občany byla upravena jen v rámci jiných občanskoprávních závazků na prostoru několika ustanovení (§§ 399-405).²⁰⁷ Cílem autorů bylo, mimo jiné, hledat nové právní vyjádření zbožně-peněžních vztahů za socialismu.

²⁰⁴ Vojáček, L., Schelle, K., Knoll, V., České právní dějiny, Plzeň 2010, s. 576

²⁰⁵ Kadlecová, M., Schelle, K., Veselá, R., Vlček, E., Vývoj českého soukromého práva, 1. vyd., s.92

²⁰⁶ Vojáček, L., Schelle, K., Knoll, V., České právní dějiny, Plzeň 2010, s. 579

²⁰⁷ Soukup L., Příspěvky k vývoji právního řádu v Československu 1945-1990,, 2002, c. d., s. 378

Výsledkem byla nová koncepce oddílu služby, která nahrazovala část klasických občanskoprávních smluv.²⁰⁸

Otázkám ochrany spotřebitele se věnuje tradičně v souvislosti s kupní smlouvou, resp. prodejem zboží v obchodě a smlouvou o dílo, resp. smlouvou o zhotovení věci na zakázku a smlouvou o úpravě věci a to především formulací odpovědnosti za vady.²⁰⁹

Pojetí občanského zákoníku, vzhledem k jeho zúženému pojetí občanského práva, lze považovat za spotřebitelské. Vzhledem k tomu, že občanský zákoník z roku 1964 upravoval jen základní občanskoprávní vztahy, najdeme i v tomto období občanskoprávní ustanovení v mnoha dalších předpisech.²¹⁰

4.4. Právní úprava ochrany spotřebitele

V období po druhé světové válce se začal proces vytváření postavení spotřebitele v Evropě diametrálně lišit. Zatímco ve státech, které se staly účastníky zakladatelských smluv o Evropských společenstvích, probíhal rozvoj tržního hospodářství, ve státech tzv. východního bloku se jednalo o centrálně řízené ekonomiky.

Po roce 1945 zajišťoval soukromoprávní ochranu spotřebitele **občanský zákoník** č. 141/1950 Sb., s účinností od 1. 1. 1951 a posléze občanský zákoník č. 40/1964 Sb., a předpisy jej doplňující, který představoval samostatný kodex, do kterého se promítala zásada jednoty zájmů společnosti a jednotlivce (zájmy jednotlivce byly podřízeny zájmům celku). Například koupě byla upravena nikoli jako smlouva, kterou se za úplatu převádí vlastnické právo, ale jako služba obyvatelstvu. Přesto, že se jednalo o tradiční soukromoprávní odvětví, bylo upravováno metodami práva veřejného.²¹¹ Zákon upravoval především poskytování služeb a prodej v obchodě (způsob stanovení ceny, odpovědnost za vady, záruční lhůty apod.). Jak již bylo dříve řečeno, občanský zákoník upravoval

²⁰⁸ Bílý, J., L., Právní dějiny na území České republiky, Praha 2003, s. 314

²⁰⁹ Kotoučová, J., Aplikované právo 1/2008, Právní úprava ochrany spotřebitele v ČR a v některých dalších státech, s. 16. Dostupné na <http://www.aplikovanepраво.cz/clanky-pdf/67.pdf> [cit. dne 10. 4. 2013]

²¹⁰ Vojáček, L., Schelle, K., Knoll, V., České právní dějiny, Plzeň 2010, s. 579-582

²¹¹ Eliáš, K., Zuklínová, M., Návrh občanského zákoníku (část první až čtvrtá), Návrh pracovní komise vydaný Ministerstvem spravedlnosti ČR, s. 3.

jen základní občanskoprávní vztahy, samotná ustanovení o ochraně spotřebitele byla tedy obsažena v mnoha dalších předpisech.

Ochranu spotřebitele se týkal například zákon č. 160/1949 Sb., **o vnitřním obchodě**, jež umožnil ministerstvu vnitřního obchodu činit opatření, k zajištění oběhu zboží v rámci jednotného hospodářského plánu a zabezpečení jeho plynulé distribuce, kontroly oběhu a odbytu zboží apod., pokud k tomu není potřeba zákona.²¹² Stanovil povinnost vyzvaných orgánů nebo podniků spolupracovat s ministerstvem vnitřního obchodu nebo orgány a podniky jím pověřenými při provádění opatření podle tohoto zákona. Dále stanovil tresty za porušení ustanovení tohoto zákona.

Byla stanovena prodejní doba, o opatření o úpravě dodávek a odběru jednotlivých druhů zboží, o vážení v čisté váze a o technice vážení, o výkupu lahví, apod.

Zákon č. 127/1981 Sb., o vnitřním obchodě, vymezoval pojem obchodní činnost (maloobchodní činnost a poskytování služeb všeho druhu) a její členění, upravoval udělení a zánik oprávnění k provozování obchodní činnosti organizacemi a občany a pro podmínky jejího provozování, ochranu zájmů občanů ve vnitřním obchodě, jakož i působnost orgánů státního dozoru (byli jimi ministerstvo obchodu a Národní výbory všech stupňů), vymezoval jim kontrolní a sankční oprávnění- důtky, pokuty, propadnutí a zabránění věci a v případech, kdy byl zjištěn nedovolený prodej nebo poškození občana na ceně, sortimentu, jakosti, množství nebo hmotnosti.

Vedle těchto předpisů upravovaly podmínky prodeje i **předpisy nižší právní síly**, např. výnos ministerstva obchodu ČSR č. 9/1979 o sjednocení podmínek prodeje ojetých nebo poškozených motorových vozidel nebo reklamační řády generálních ředitelství významných státních podniků (Nábytek Brno, Obchod s ovocem a zeleninou, Obchod textilem a další).²¹³

Dále lze uvést vyhlášku ministerstva vnitřního obchodu č. 13/1968 Sb., kterou byla vyhlášena pravidla obchodního podnikání (novelizována byla vyhláškou č. 105/1971 Sb.), ukládala informační povinnost prodávajícím (označování provozoven, stánků, organizací, prodejní doby) a řešila povolování

²¹² Zákon č. 160/1949 Sb., o vnitřním obchodě, §1

²¹³ Zadražil, M., O ochraně spotřebitele: Praktická příručka se vzory a judikaturou, s. 9-10

prodej zboží občany, obsahovala zákaz překupnictví a podomního obchodu. K předpisům chránícím spotřebitele patřila vyhláška č. 218/1954 Ú.l. o jednotném vedení knihy přání a stížností v maloobchodních prodejnách a závodech společného stravování a vyhl. Č. 177/1956 Ú.l. o zařazování závodů veřejného stravování do cenových skupin.²¹⁴

V roce 1954 byly vydány hygienické směrnice – o čistotě výčepního zařízení, o požadavcích při přepravě a skladování poživatin, pro holičství a kadeřnictví.

Ochrana spotřebitele byla dále zakotvena v §121 z. č. 140/1961 Sb., **trestního zákona** ve znění pozdějších předpisů, ustanovení tohoto paragrafu definovalo skutkovou podstatu trestného činu poškozování spotřebitele, který spáchá ten, kdo „na cizím majetku způsobí škodu nikoliv nepatrnou tím, že poškozuje spotřebitele tak, že je šidí na jakosti, množství nebo hmotnosti zboží, nebo kdo uvede ve větším množství na trh výrobky, práce nebo služby a zatají přitom jejich podstatné vady, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až na tři léta nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem.“²¹⁵

„V období před rokem 1989 nebylo na území České republiky postavení spotřebitele nijak protežováno, zabezpečení jeho rovnoprávného postavení bylo pomíjeno a tak lze říci, že spotřebitel byl nucen přijmout kvalitu a nabídku produkce podniků a nemohl využít informované volby. Volba ve výběru zboží a služeb byla velmi omezená, a tak i případná znalost spotřebitele jeho nároků, spojených např. s právy z odpovědnosti za vady zboží, nemohla být v dostatečné míře využita.

Do roku 1989 bylo ponecháno především na úvaze spotřebitele, zda bude vymáhat své nároky, neboť soukromoprávní úprava řešila převážně jen nápravu již vzniklého závadného stavu, aniž by stanovila přímé sankce uplatnitelné státními orgány při porušení práva v konkrétním případě. Pouze zprostředkovaně bychom mohli sledovat ochranu spotřebitele například skrze sankce udělované

²¹⁴Tamtéž s. 9-10

²¹⁵Selucká, M., Ochrana spotřebitele v soukromém právu, Praha 2008, s. 14

výbory lidové kontroly hospodářským organizacím, které prodávaly výrobky nebo poskytovaly služby občanům.²¹⁶

4.5. Kontrola ochrany spotřebitele

„Kontrolní činnost v maloobchodě a provozovnách společného stravování prováděli na základě vládního nařízení č. 21/1953 Sb. o občanské kontrole obchodu též tzv. občanští kontroloři, kteří byli ustanovováni a řízeni místními národními výbory či ROH (nahrazeno vládním nařízením č. 59/1959 Sb., které platilo až do roku 1967). Tito se měli v případě zjištění nedostatků na provozovně dožadovat okamžité nápravy a neuspěli-li, či porušování předpisů na prodejně zhodnotili jako soustavné, měli informovat národní výbor nebo obchodní inspekci.“²¹⁷

K ochraně spotřebitele byly určeny i známé Výbory lidové kontroly a státní inspekční orgány. Jejich činnost upravovaly vládní nařízení č. 98/1952 Sb., o státní obchodní inspekci, vládní nařízení č. 76/1958 Sb., o státní inspekci jakosti potravinářských a zemědělských výrobků, vl. Nař. Č. 99/1952 Sb., o organizaci veterinární služby, zákon č. 122/1962 Sb., o státní zemědělské, potravinářské a obchodní inspekci, z. č. 64/1986 Sb., o České obchodní inspekci a zákon č. 103/1971 o lidové kontrole. Výbory lidové kontroly všech stupňů a další orgány dle uvedených předpisů disponovaly oprávněními ke kontrole činnosti a navrhovaly disciplinární či hmotný postih při porušení platných předpisů.

4.5.1. Státní obchodní inspekce

Zlom v oblasti ochrany spotřebitele nastal vydáním vládního nařízením č. 98/1952 Sb., o státní obchodní inspekci, ze dne 2. 12. 1952. Byla jím zřízena státní obchodní inspekce, jakožto součást ministerstva vnitřního obchodu, jež má své orgány v krajích, okresech a městech.²¹⁸

Orgány státní obchodní inspekce měli právo provádět kontrolu v podnicích státních obchodních, komunálních, družstevních, soukromých a podnicích

²¹⁶ Kotoučová, J., Aplikované právo 1/2008, Právní úprava ochrany spotřebitele v ČR a v některých dalších státech, s. 16. Dostupné na <http://www.aplikovanepravo.cz/clanky-pdf/67.pdf> [cit. dne 10. 4. 2013]

²¹⁷ <http://www.coi.cz/cz/o-coi/historie-ochrany-prav-kupujicich/>, [cit. dne 10. 4. 2013]

²¹⁸ Vládní nařízením č. 98/1952 Sb., o státní obchodní inspekci, §1 a)

společného stravování a to jak na žádost, tak z vlastní iniciativy.²¹⁹ Pozornost byla soustředěna na dodržování zákonů, usnesení a nařízení vlády, směrnic a příkazů ve věcech vnitřního obchodu.

V čele státní obchodní inspekce stál hlavní obchodní inspektor (podřízen ministerstvu vnitřního obchodu), kterému byli podřízeni krajští inspektoři (byli jmenováni a odvoláváni na návrh hlavního inspektora ministrem vnitřního obchodu).²²⁰

Státní obchodní inspekce dle tohoto nařízení prověřovala:

- a) správnost prodeje zboží spotřebitelům, pokud jde o dodržování čisté váhy a míry;
- b) přísné zachovávání stanovených maloobchodních cen a obchodních přírážek v obchodních podnicích;
- c) dodržování předepsaných povinných zásob a sortimentu zboží;
- d) plnění stanovených norem pro skladbu a množství hotových jídel, podávaných v podnicích společného stravování;
- e) zajištění drobných peněz pro pokladny a jejich správné vrácení spotřebitelům při placení prodaného zboží;
- f) dodržování hygienických a bezpečnostních předpisů v obchodních podnicích;
- g) správnost a přesnost vah a měřicích přístrojů, zejména zda jsou úředně ocejchovány; dbát, aby v obchodních podnicích, v nichž je to nařízeno, byly kontrolní váhy s nezbytnými sadami závaží;
- h) plnění předpisů o převozu, skladování a úschově zboží, jakož i zajištění, aby obchodní podniky byly vybaveny nezbytným inventářem a zařízením; neporušenost a udržování inventáře a zařízení;
- ch) dodržování předpisů, upravujících oběh zboží a způsob prodeje zboží na trhu.²²¹

²¹⁹ Tamtéž, §1b)

²²⁰ Tamtéž, §2

²²¹ Tamtéž, §3 odst. 2

Povinnosti Státní inspekce pak byly vymezeny následovně:

- a) vést rozhodný boj za včasné odhalování krádeží, zpronevěr a schodků, jakož i znehodnocování zboží a poškozování majetku obchodních podniků.
- b) kontrolovat včasné a správné prošetření stížností a oznámení kupujících na nedostatky v práci obchodní sítě a podniků společného stravování a prověřovat opatření, učiněná vedením obchodních podniků na základě těchto stížností a oznámení.²²²

Za porušení předpisů inspektoři ukládali vedoucím pracovníkům obchodních podniků a podniků společného stravování peněžité pokuty nebo odevzdávali vyšetřujícím orgánům materiály k trestnímu stíhání osob.²²³ Obchodní inspektoři měli dále pravomoc ukládat vedoucím jednotlivých podniků závazné pokyny a lhůty k odstranění zjištěných přestupků a kontrolovat jejich splnění, dále měli pravomoc zakázat prodej některých druhů zboží, nebezpečných pro spotřebitele, zakázat používat nesprávné váhy a míry apod.²²⁴

Vládním nařízením č. 76/1958 Sb., byla zřízena Státní inspekce jakosti potravinářských a zemědělských výrobků. Tento dozorový orgán, který prověřoval jakost a skladování potravinářských výrobků a surovin k jejich výrobě, jakož i zemědělských výrobků, byl podřízen ministru potravinářského průmyslu a výkupu zemědělských výrobků.

4.5.2. Státní zemědělská, potravinářská a obchodní inspekce

V roce 1962 byla nařízení č. 98/1952 Sb. a č. 76/1958 Sb. zrušena a nahrazena zákonem č. 122/1962 Sb., o státní zemědělské, potravinářské a obchodní inspekci.

V §1 bylo stanoveno, že *„Péče o rozvoj národního hospodářství a o soustavné zvyšování životní úrovně občanů vyžaduje, aby jim byly zajišťovány a prodávány výrobky nejlepší jakosti a zajištěna vysoká úroveň služeb obchodu.“*

K tomu cíli byla zřízena Státní inspekce jakosti zemědělských výrobků při Ústřední správě nákupu zemědělských výrobků, Státní inspekce jakosti výrobků

²²² Tamtéž, §3, odst. 3

²²³ Tamtéž, §4, odst. 1

²²⁴ Tamtéž, §4, odst. 3, 4

potravinářského průmyslu při ministerstvu potravinářského průmyslu a Státní obchodní inspekci při ministerstvu vnitřního obchodu. Jednotlivé inspekce se skládaly z ústředních inspektorátů a jím podřízených inspektorátů v krajích. V čele inspekce byl ředitel, kterého jmenoval a odvolával vedoucí příslušného ústředního orgánu.²²⁵

Zákonem byly stanoveny kompetence jednotlivých institucí, např. v případě Státní obchodní inspekce byly vymezeny následovně:

„Státní obchodní inspekce kontroluje dodržování předpisů a opatření ve věcech vnitřního obchodu, zejména správnost nákupu a prodeje zboží, dodržování platných cen, dodržování materiálových norem při výrobě jídel a nápojů, dodržování předpisů o hygieně a sanitaci, způsob skladování a dopravy zboží, jakost, sortiment a balení zboží, správnost a přesnost měr, vah a jiných přístrojů používaných v obchodě a způsob kvalitativní a kvantitativní přejímky.“²²⁶

V roce 1968 byl zákon č. 122/1962 Sb. novelizován zákonem č. 31/1968 Sb., o státní zemědělské, potravinářské a obchodní inspekci. Na základě tohoto zákona, měly krajské národní výbory oprávnění ukládat inspektorátům Státní obchodní inspekce v krajích úkoly k uplatnění ochrany zájmů spotřebitele a to:

- při kontrole dodržování maloobchodních cen a pravidel obchodní činnosti, jakosti prodávaného zboží, podmínek pro stánkový prodej, pro prodej na trzích a tržištích a pro prodej zboží občany, podmínek pro zařazování ubytovacích závodů a závodů veřejného stravování do cenových skupin, materiálových norem při výrobě jídel a nápojů (včetně závodních a školních jídelen a jídelen důchodců), hygieny a sanitace, přesnosti a správnosti měr, vah a jiných přístrojů používaných v obchodě, předpisů o zásobování, skladování a dopravě zboží,

- při sledování spotřebitelské poptávky.

²²⁵ Zákon č. 122/1962 Sb., o státní zemědělské, potravinářské a obchodní inspekci, §2

²²⁶ <http://www.coi.cz/cz/o-coi/historie-ochrany-prav-kupujicich/>, [cit. dne 10. 4. 2013]

Sankcí za porušení právních předpisů mohla být například bloková pokuta (ukládány byly na základě vyhlášky č. 61/1961 Sb. o blokovém řízení), či peněžitá pokuta do výše 2000 Kčs rozhodnutím krajského obchodního inspektora. Dále mohli pracovníci státních inspekcí zakázat nákup, prodej, dodávku nebo užití jakostně závadných výrobků či surovin, zakázat užívání vah či měr neodpovídajících platným předpisům nebo byli krajští ředitelé oprávněni udělit pracovníkům kontrolovaných organizací důtku, veřejnou důtku či doporučit přemístění viníka na jinou práci.²²⁷

4.5.3. Česká obchodní inspekce

V roce 1986 byl vydán zákon č. 63/1986 Sb., o České zemědělské a potravinářské inspekci a zákon č. 64/1986 Sb., o České obchodní inspekci (prošel řadou změn, ale platí doposud), Česká obchodní inspekce je nástupnickou organizací dřívější Státní obchodní inspekce.

Česká obchodní inspekce je dle §1 tohoto zákona podřízena orgánu ministerstva obchodu Československé socialistické republiky. Člení se na ústřední inspektorát a jemu podřízené krajské inspektoráty, v čele každého z nich stojí ředitel.

Zákonem č. 64/1896 Sb., o České obchodní inspekci, byly stanoveny základní kompetence organizace:

„Česká obchodní inspekce kontroluje v organizacích provozujících obchodní činnost na vnitřním trhu a u občanů prodávajících zboží na vnitřním trhu

a) dodržování zásad jednotné socialistické obchodní politiky,

b) dodržování stanoveného sortimentu a řádného zásobování prodejen a provozoven, úroveň obsluhy, provádění přejímky zboží co do množství a jakosti podmínek stanovených k zabezpečení jakosti včetně zdravotní nezávadnosti zboží, zejména dodržování norem výroby a přípravy jídel a nápojů, podmínek pro skladování a dopravu zboží a požadavků na osobní hygienu a hygienickou nezávadnost provozu,

²²⁷ <http://www.coi.cz/cz/o-coi/historie-ochrany-prav-kupujicich/>, [cit. dne 10. 4. 2013]

- c) zda zboží je prodáváno ve správné míře, množství, hmotnosti, jakosti stanovené právním předpisem, technickou normou nebo jiným závazným způsobem a za platné ceny,
- d) správnost provádění nákupu zboží organizacemi od občanů,
- e) zda se nepoužívají neověřená měřidla neodpovídající státním nebo oborovým technickým normám,
- f) dodržování ostatních podmínek stanovených obecně závaznými právními předpisy nebo jinými závaznými opatřeními pro provozování maloobchodní a velkoobchodní činnosti, poskytování obchodních služeb, služeb veřejného stravování, ubytovacích služeb a služeb cestovních kanceláří a pro prodej zboží občanům. Česká obchodní inspekce kontroluje v organizacích, které se svou výrobní nebo jinou činností podílejí na zabezpečování potřeb občanů na vnitřním trhu, dodržování jakosti a sortimentu zboží určeného pro skladování a dopravu tohoto zboží.²²⁸

Zjišťuje nedostatky a jejich příčiny. Upozorňuje na ně, vyžaduje jejich odstranění, zabezpečuje a provádí systematickou kontrolu plnění opatření k odstranění těchto nedostatků. Odebírá vzorky k zjištění jakosti výrobků. Dle tohoto zákona ukládá sankční další opatření.²²⁹

Zákonem je upraven postup výkonu pravomocí.

Rozšiřování kontrolních pravomocí

Zákon o České obchodní inspekci prošel řadou změn, na jeho podobě se podílelo přímo či nepřímo deset právních předpisů. Kompetence České obchodní inspekce byly na základě těchto právních předpisů postupně rozšiřovány.

„V původním znění zákon pojednával o krajských inspektorátech, výši blokové pokuty omezoval částkou 200 Kčs a umožňoval řediteli krajského inspektorátu uložit pracovníkovi kontrolované organizace za porušení daných povinností důtku nebo pokutu až do výše 5000 Kč, resp. do 50 000 Kč za vadnou jakost, nedodržení podmínek pro skladování a dopravu apod. Krajské národní

²²⁸ Zákon č. 64/1896 Sb., o České obchodní inspekci, §2

²²⁹ Tamtéž, §3

výbory byly oprávněny ukládat krajským inspektorátům provedení kontroly dodržování podmínek

a) pro provozování obchodní činnosti, zejména dodržování maloobchodních cen, jakosti včetně zdravotní nezávadnosti zboží a požadavků na osobní hygienu a hygienickou nezávadnost provozu,

b) pro stánkový prodej, pro prodej na trzích a v tržnicích a pro prodej zboží občany,

c) na jejichž základě byla odbytová střediska restauračního stravování zařazena do kategorií a skupin a závody a zařízení poskytující ubytovací služby do kategorií a tříd.²³⁰

4.6. Vývoj ochrany spotřebitele v EU

Ochrana spotřebitele se v jednotlivých zemích Evropy vyvíjela odlišně. Zásadní vliv na právní vývoj ochrany spotřebitele měl, a to nejen v rámci členských států, vznik Evropské unie (EU).

Historie EU začíná již v roce 1951, kdy Belgie, Francie, Itálie, Lucembursko, Německo a Nizozemí podepsaly v Paříži Smlouvu o založení Evropského společenství uhlí a oceli, tím se státy zavázaly ke společnému postupu v rozvoji těžby uhlí a oceli. Spolupráce se ukázala prospěšnou a užitečnou, státy se proto dohodly na vytvoření Evropského hospodářského společenství (1957) a evropského společenství pro atomovou energii (1957). Smlouvy byly postupně rozšiřovány a doplňovány, např. v roce 1986 byl podepsán Jednotný evropský akt, v roce 1992 Smlouva o evropské unii, 1997 Amsterodamská smlouva a v roce 2000 pak Smlouva z Nice.

Cílem společenství bylo vytvoření společného trhu založeného na celní unii a dodržování čtyř základních svobod, a to volného pohybu zboží, služeb, osob a kapitálu. Zavedena měla být společná soutěžní pravidla, aby nebyla hospodářská soutěž na společném trhu narušována. Zásadní bylo vytvoření společných institucí a tvorba právních norem platných a vynutitelných ve všech členských státech.

²³⁰ <http://www.coi.cz/cz/o-coi/historie-ochrany-prav-kupujicich/>, [cit. dne 10. 4. 2013]

Přesto, že ochrana spotřebitele má zásadní význam pro fungování vnitřního trhu, v počátcích integrace chyběla. O ochraně spotřebitele se v rámci EU poprvé začalo mluvit až na pařížském summitu v roce 1972. Krátce nato představila evropská komise Předběžný program ESH o ochraně spotřebitele a informační politice. Tento dokument se stal základem spotřebitelské legislativy Společenství. Dokument zakotvil pět základních práv spotřebitelů, jsou jimi právo na ochranu zdraví a bezpečnosti, ochranu ekonomických zájmů, náhradu škody, informace a vzdělávání a zastoupení.

Po mnoho let byla ochrana spotřebitele prosazována jaksi „utajeně“, nevýslovně a to na základě čl. 100 Smlouvy o založení ES v rámci regulace vnitřního trhu v oblastech, kde odlišnosti ve standardech ochrany spotřebitele představovaly překážky pro vnitřní trh.²³¹ Společenství přijalo právní úpravu např. v oblasti bezpečnosti výrobků, označování potravin, klamavé reklamy a podomního prodeje. Za podrobnější zmínku stojí oblast bezpečnosti výrobků. Ta byla v tomto období založena na tzv. starém sektorovém přístupu, kdy přijímaná právní úprava podrobně specifikovala všechny požadavky kladené na výrobky. Problémem byl velký rozsah takových specifikací, které navíc rychle zastarávaly s tím, jak postupoval vědecký pokrok. Proto byl v polovině 80. let nahrazen starý přístup přístupem novým, který je založen na globálním vyžadování toho, aby výrobky byly bezpečné a aby splňovaly stanovené podstatné požadavky.²³²

Za skutečný začátek spotřebitelské politiky EU lze považovat až Jednotný evropský akt, který zakotvil poprvé v primárním právu pojem spotřebitel a pevně stanovil, že vnitřní trh musí vzniknout do konce roku 1992. Ochrana spotřebitele jím byla dána do rukou Evropské komise. Jednotným evropským aktem byla rozšířena politika Společenství o nové oblasti, spotřebitelská politika se však nestala jednou z nich.

Jako samostatnou politiku zavedla ochranu spotřebitele až Maastrichtská smlouva, která pro ni v čl.129a položila nebytný právní základ. Určité změny v oblasti ochrany spotřebitele přinesla Amsterodamská smlouva. V čl. 153 stanovila, že Společenství přispívá „...k ochraně zdraví, bezpečnosti a hospodářských zájmů spotřebitelů, jakož i k podobě jejich práva na informace,

²³¹ Selucká, M., *Ochrana spotřebitele v soukromém právu*, Praha 2008, s. 3

²³² <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/vyvoj-ochrany-spotrebitel-v-eu-2407.html> [cit. dne 10. 4. 2013]

vzdělání a práva sdružovat se k ochraně svých zájmů.“ Smlouva z Nice na úpravě ochrany spotřebitele nezměnila nic.²³³

„Ochrana spotřebitel patří v současné politice ES ke stěžejním prioritám a normy komunitárního práva hmotného jsou tvořeny velkým množstvím sekundárního práva regulujícího tuto oblast. Směrnicemi prosazujícími ochranu spotřebitele jsou například:

- Směrnice Rady 84/450/ESH ze dne 10. září 1984 o sbližování správních a správních předpisů členských států týkajících se klamavé reklamy
- Směrnice Rady 85/347/ESH ze dne 25. července 1985 o sbližování správních a správních předpisů členských států týkajících se odpovědnosti za vadné výrobky
- Směrnice Rady 85/577/ESH ze dne 20. prosince 1985 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory
- Směrnice Rady 87/102/ESH ze dne 22. prosince 1986 o sbližování správních a správních předpisů členských států týkajících se spotřebitelského úvěru, ve znění pozdějších předpisů“²³⁴

²³³ Tamtéž

²³⁴ Selucká, M., Ochrana spotřebitele v soukromém právu, Praha 2008, s. 4

5. Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo zachytit historický vývoj ochrany spotřebitele a jeho právní úpravy v českých zemích od vzniku středověkých měst do roku 1989 a zachytit důležité historické momenty jednotlivých etap vývoje českého státu, jež významně vývoj ovlivnily.

Pozornost je třeba věnovat především kapitole první „Vznik a vývoj ochrany spotřebitele ve středověkém právu“. Vznik a rozvoj středověkých měst jako center trhu, měl zásadní vliv na vývoj trhu v českých zemích. Bylo nutno upravit organizaci trhu, právně regulovat společenské vztahy v rámci trhu vznikající a vytvořit orgány, které by regulaci vykonávaly. Již ve středověku tedy byly položeny základy právní úpravy ochrany spotřebitele a to jak v oblasti práva soukromého tak práva veřejného, zároveň byla vytvořena soustava orgánů podílejících se na kontrole a regulaci ochrany spotřebitele. Důležitý byl zejména vznik cechovních organizace. Cechy byly veřejnoprávní organizace, jež měly právo hájit své zájmy, vykonávat živnostenskou policii a soudnictví a vytvářet harmonický vztah mezi výrobcí a spotřebiteli.

V následujících historických etapách vývoje českého státu se právní úprava ochrany spotřebitele postupně rozvíjela. V rámci jednotlivých období měl vývoj právní úpravy různou intenzitu. Ovlivněn byl zejména hospodářskou a politickou situací, rozvojem průmyslu.

Obecně lze tedy říci, že právní úprava ochrany spotřebitele se do roku 1989 vyvíjela ve dvou liniích, a to v normách práva soukromého a normách práva veřejného. Zprvu bylo na spotřebiteli, který se cítil poškozen, zda se bude domáhat svého práva soukromoprávní cestou u soudu a své nároky, opírající se o předpisy občanskoprávní povahy, vymáhat. Postupně s nástupem demokratického politického systému a s růstem úlohy občana na řízení společnosti, začala společnost práva spotřebitele zajišťovat prostřednictvím norem práva veřejného, jejichž cílem není jen ochrana následná, nýbrž i ochrana preventivní. Začal se vytvářet moderní právní systém- právo ochrany spotřebitele, základy byly položeny přijetím norem proti zkreslování hospodářské soutěže, zákonem o živnostenském podnikání č. 455/1991 Sb. a zákonem o ochraně spotřebitele č. 634/1992 Sb.

Během historického vývoje bylo stanoveno několik hlavních funkcí ochrany spotřebitel. Patří mezi ně například povinnost prodejce zajistit, aby byl spotřebitel dodatečně informován o vlastnostech výrobku, o svých právech při koupi zboží a o způsobech, jak uplatňovat na trhu své ekonomické zájmy. Kupující by neměl být vystaven skrytým rizikům vyplývajícím z nebezpečného zboží a služeb, nebo z nečestného jednání prodejců.

Vypracováním práce jsem naplnila cíle, které jsem si stanovila, přesto však nepovažuji toto téma za vyčerpané. Právních norem, které ochranu spotřebitele upravovaly a to zcela nebo jen okrajově je celá spousta. Také aspektů, jež měly vliv na právní vývoj ochrany spotřebitele, je mnoho a vzhledem k omezenému rozsahu práce je není možné všechny uvést a dostatečně rozebrat.

Resumé

Právní ochrana spotřebitele v českých zemích, její vznik, vývoj a proměny do roku 1989

Cílem mé diplomové práce je zachytit historický vývoj právní ochrany spotřebitele v českých zemích, její vznik, vývoj a proměny do roku 1989. V práci se snažím zachytit nejenom samotný právní vývoj, ale snahou je i zmínit důležité historické momenty jednotlivých období a dále uvést jednotlivé aspekty daného období, které na vývoj ochrany spotřebitele měly vliv.

Velká část práce je věnována období od vzniku středověkých měst do roku 1848. Je to období, kdy se na našem území začal rozvíjet trh. Bylo nutno upravit organizaci trhu, právně regulovat společenské vztahy v rámci trhu vznikající a vytvořit orgány, které by regulaci vykonávaly. Již ve středověku tedy byly položeny základy právní úpravy ochrany spotřebitele a to jak v oblasti práva soukromého tak práva veřejného, zároveň byla vytvořena soustava orgánů podílejících se na kontrole a regulaci ochrany spotřebitele.

V následujících historických etapách vývoje českého státu se právní úprava ochrany spotřebitele postupně rozvíjela. V rámci jednotlivých období měl vývoj právní úpravy různou intenzitu. Ovlivněn byl zejména hospodářskou a politickou situací, rozvojem průmyslu.

Dané téma jsem si vybrala zcela záměrně. S problematikou práv kupující se setkáváme dnes a denně jako samotný spotřebitel; nebo jako prodejce či podnikatel, tedy ten, kdo ostatním zboží a služby nabízí; nebo prostřednictvím radiových nebo telekomunikačních zařízení, které poskytují spotřebitelům informace týkající se ochrany jejich práv. Jak hluboko do minulosti úprava vztahů mezi prodejcem a kupujícím a dohled nad nimi sahá, si umí představit už jen málo kdo.

Summary

The consumer protection legislation in the Czech lands, its formation, progress and changes to 1989

The aim of my thesis is to capture the historical development of the law of consumer protection in the Czech Republic, its origin, development and transformation till 1989. The thesis tries to capture not only the legal development, but the aim is also to mention the important historical moments of each period and the individual aspects of that period which affected the development of consumer protection.

Much of the work is devoted to the period since the origin of medieval towns till 1848. That time the market began to develop in our country. It was necessary to adjust the organization of the market, legally regulate social relations emerging in the market and create institutions that would exercise the regulation. Already in the Middle Ages the foundations for consumer protection legislation in both private and public law were laid. Also there were created the authorities involved in the supervision and regulation of consumer protection.

Consumer protection legislation gradually expanded in the following historical stages of development of the state. Within each period, the development of legal regulations varied intensity. It was mainly influenced by the economic and political situation and by the development of industry.

I chose this topic quite deliberately. We come across the issue of the rights of buyers every day as consumers, or as a dealer or an entrepreneur - a person who offers goods and services; or by radio or telecommunication equipment, providing consumers with information concerning the protection of their rights. How far back arrangements between the seller and buyer and supervision to them goes, hardly anybody can imagine.

Použitá literatura

A. Literatura

1. Knižní česká

Adamová, K., Soukup L., *Prameny k dějinám práva v českých zemích*, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2004, 357 s., ISBN: 80-86898-04-0

Bílý, J., L., *Právní dějiny na území České republiky*, Linde Praha, a.s. 2003, 474 s., ISBN: 80-7201-429-3

Eliáš, K., *Aplikované právo č. 3/138/2009: Spotřebitelské soutěže a hry v předválečném Československu*, ISSN 0231-6625

Gruber, J., *Průmyslová politika*, Spolek českých právníků „Všehrd“, Praha 1922

Hoffmann, F., *České město ve středověku: Život a dědictví*, Panorama- Praha, Praha 1992, 1.vyd., 456 s., ISBN: 80-7038-182-5

Janáček, J., *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1963

Jánošíková, P., Knoll, V., Rundová, A., *Mezníky českých právních dějin*, 3.vyd., Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2010, 215 s., ISBN 978-80-7380-251-6

Kadlecová, M., *Dějiny českého soukromého práva*, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2007, 279 s., ISBN 978-80-7380-041-3

Kadlecová, M., Schelle, K., Veselá, R., Vlček, E., *Vývoj českého soukromého práva*, Praha 2004, 1. vyd., 213 s., ISBN: 80-86432-83-1

Kotoučová J., *Aplikované právo 1/2008, Právní úprava ochrany spotřebitele v ČR a v některých dalších státech.*, 30 s.

Malý, K., *České právo v minulosti*, Nakladatelství ORAC, Praha 1995, 269 s., ISBN: 80-85903-01-6

Malý, K. a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Linde Praha, a. s., Praha 2005, 3. vyd., 673 s., ISBN: 80-7201-433-1

Malý, K., *Trestní právo v Čechách v 15.-16. století*, Universita Karlova, Praha 1989

Pátrová, K., Voděra, K., *Řemeslnické cechy v Brandýse nad Labem*, Stará Boleslav 2010, 36 s., ISBN 978-80-903985-9-7

Selucká, M., *Ochrana spotřebitele v soukromém právu*, C. H. Beck, Praha 2008, 134 s., ISBN 978-80-7400-037-9

Skořejpková, P., *K dějinám obchodu a vzniku obchodního práva.*, In: Právně historická studie. Sv. 34, Karolinum, Praha 1997, ISBN 80-7184-229-X

Soukup, L., *Příspěvky k vývoji právního řádu v Československu 1945-1990*, Universita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinus, Praha 2002, 416 s., ISBN: 80-246-0217-2

Rouček, F., Sedláček, J., *Komentáře k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi.* IV. díl., Vydavatelství Linhart, Praha 1936

Vojáček, L., Schelle, K., Knoll, V., *České právní dějiny*, Vydavatelství a nakladatelství s. r. o. Aleš Čeněk, Plzeň 2010, 694 s., ISBN: 978-80-7380-257-8

Winter, Z., *Dějiny obchodu a řemesel v Čechách v XIV. a XV. století.*, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědu, slovesnost a umění, Praha 1906, 976 s.

Winter, Z., *Kulturní obraz českých měst. Díl 2., Život veřejný mezi r. 1420- 1620 : Život veřejný v XV. A XVI. věku*, Praha 1892, 902 s.

Winter, Z., *Zlatá doba měst českých*, Nakladatelství krásné literatury a umění Orac, Praha 1991, 2. vyd., 272 s., ISBN 80-207-0244-X

Zadrazil, M., *O ochraně spotřebitele: Praktická příručka se vzory a judikaturou*, Linde Praha a.s. 2000, 239 s., ISBN: 80-7201-240-1

2. Knižní cizojazyčná

Fischer, F., *Lehrbuch des osterreichischen Handelsrechts mit Ausschluss des Wechsel-und See-Rechts, Prag*“Bei Kronberger und Weber, 1828, 205 s.

Kejř, J., *Unspruhg und Entwicklung von Stadt- und Marktrecht in Böhmen und Mären. Bohemia. Zeitschrift für Geschichte und kultur der Böhmischen Lander*, 1990, roč. 21, č. 2, 270-282 s., ISSN 0523-8587

B. Prameny

Moller, P., *Cechy v zemích české Koruny v době pobělohorské.*, Diplomová práce, Plzeň 2000

Malý, P., *Městská správa a péče o veřejný pořádek v českých městech od r. 1620.*, Diplomová práce, Plzeň 2009

Břínková, M., *Historie ochrany práv kupujících do 2. pol. 19. stol.*, Bakalářská práce., Plzeň 2011

C. Zákony

Tržní řád pro kr. kraj. město Plzeň, V Plzni: H Schiebl, 1866

Zákon č. 89/1897 ř. z., o obchodu potravinami a některými předměty užitnými

Zákon č. 26/1902 ř. z., o obchodu s máslem, sýrem, přepuštěným máslem a vepřovým sádlem a jejich náhražkami

Zákon č. 210/1907 ř. z., o obchodu vínem, vinným moštem a vinným rmutem

Zákon č. 111/1927 Sb. z a n., proti nekalé soutěži

Zákon č. 141/1933 Sb. z. a n., zákon o kartelech a soukromých monopolech

Zákon č. 160/1949 Sb., o vnitřním obchodě

Zákon č. 122/1962 Sb., o státní zemědělské, potravinářské a obchodní inspekci.

Zákon č. 63/1986 Sb., o České zemědělské a potravinářské inspekci

Zákon č. 64/1986 Sb., o České obchodní inspekci

Nařízení č. 98/1952 Sb., o státní obchodní inspekci

Ministerské nařízení č. 25/1918 ř. z., o ochraně odběratelů od klamání v obchodě zbožím a jakostí a způsobu výroby zboží

Ministerské nařízení č. 129/1876 ř. z., týkající se sklenic, užívaných ve veřejných místnostech šenkovních

Živnostenský řád č. 227/1859 Ř. z.

D. Ostatní

www.aplikovanepravo.cz

www.black.widow.sweb.cz

www.coi.cz

www.fao.org

www.galaktis.cz

www.mvcr.cz

www.vlada.cz

www.wikipedia.org